

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRT KİMLİĞİNİN İNŞASINI
BELİRLEYEN SÖYLEMLER

Ümit ESER
2501120745

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR YURTDAŞ

İstanbul 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Ümit ESER

Numarası : 2501120745

Anabilim/Bilim Dalı: Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi: Doç. Dr. Sevim
CESUR

Tez Savunma Tarihi: 09.07.2015

Tez Savunma Saati :10.00

Tez Başlığı : Kürt Kimliğinin İnşasını Belirleyen Söylemler

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Mesut YEĞEN		KABUL
2- Doç. Dr. Sevim CESUR		kabul
3- Yrd. Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR YURTDAS		kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç. Dr. Mert TEKÖZEL		
2- Doç. Dr. İlknur ÖZALP TÜRETGEN		

ÖZ

KÜRT KİMLİĞİNİN İNŞASINI
BELİRLEYEN SÖYLEMLER

Ümit ESER

Bu çalışmada, Kürt kimliğinin inşası ve bu inşalarda kullanılan açıklayıcı repertuarlar incelenmiştir. Giriş kısmında, Kürt kimliği üzerine yapılmış çalışmalar, tarihsel süreçte Kürt kimliğinin geçirmiş olduğu evreler, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında ulus-temelli kurulan devletler ve Kürt kimliğine etkisi belirtilmiş; kimlik, milliyetçilik, ulus, etnisite gibi kavramlar tanımlanmış ve bu çalışma açısından önemi tartışılmıştır. Yöntem kısmında, araştırmada kullanılan söylem analizi ve açıklayıcı repertuarlar hakkında bilgi verildikten sonra analiz kısmına geçilmiştir.

Araştırma, 12'si odak grup, 21'i birebir görüşme olmak üzere toplam 48 katılımcıyla yürütülmüştür. Katılımcıların geldiği meslek grupları, üniversite öğrencisi, öğretmen, siyasi parti temsilcisi, milletvekili, işçi, pedagoğ, kanaat önderi, akademisyen, araştırmacı-yazar, gazeteci, serbest meslek şeklinde geniş bir yelpazede tutulmuştur. Araştırmada, Kürtlerin içinde bulunduğu tarihi ve coğrafi şartlar göz önünde tutularak, katılımcıların Irak, Suriye, Türkiye, İran ve yurtdışında yaşayan Kürtler içerisinde seçimine dikkat edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler iki yıllık bir süre zarfında gerçekleştirilmiştir. Konuşmalar kayıt cihazına kaydedilmiş ve yazı dökümleri yapılmıştır. Yazı dökümleri tekrar tekrar okunarak söylem analizi ile incelenmiş ve açıklayıcı repertuarlar tespit edilmiştir. Analiz sonucunda, 10 repertuar ve bu repertuarların kuruluşunda odak noktaları oluşturan temalar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kürt Kimliği, Etnisite, Açıklayıcı Repertuarlar, Söylem Analizi, Söylem

ABSTRACT

DISCOURSES DETERMINING THE CONSTRUCTION
OF THE KURDISH IDENTITY

Ümit ESER

In this study, the construction of the Kurdish identity and explanatory repertory used in these constructions were analyzed. In the introduction, studies about the Kurdish identity, the periods that the Kurdish identity have experienced in history, especially the nation-based states established after WWI and their effect upon the Kurdish identity were stated and after defining terms such as identity, nationalism, nation, ethnicity their importance was discussed in accordance to this study.

In the methodology part, information about the discourse analysis and the explanatory repertory used in the study was given which was followed by the analysis part.

The study was conducted with 48 participants, 12 focus groups and 21 one-on-one interviews were done. 17 of the interviews were carried out in the Kurdish dialect Kurmancî and 16 in Turkish. The occupational cluster of the participants was held large including students, teachers, political party representatives, members of parliament, workers, pedagogs, opinion leaders, academicans, researchers and writers. While choosing the participants, a very careful approach was determined. The historical and geographical conditions the Kurdish people are living in were kept in mind, which resulted in choosing the participants from among Kurdish people living in Iraq, Syria, Iran, Turkey and in the diaspora.

The interviews were carried out over a time of two years. The conversations were recorded and then transripped. The transcriptions were read over and over again, analyzed with the discourse analysis and and identified with the explanatory

repertory. In the light of the analysis, 10 repertory and themes forming focus points in the establishing of the repertory were identified.

Keywords: Kurdish Identity, Ethnicity, Explanatory Repertory, Discourse Analysis, Discourse

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başından sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım, değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Göklem Tekdemir Yurtdaş'a, 2014 yılında emekli olan ilk danışman hocam ve söylem çalışmalarıyla, akademi içerisinde meselelere farklı bakabilme nazarı kazandıran değerli Hocam Prof. Dr. Sibel A. Arkonaç'a, verdikleri derslerle ve ihtiyaç olduğunda beni geri çevirmeyen değerli hocam Doç. Dr. Sevim Cesur'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam boyunca araştırmam ile ilgili görüştüğüm ve beni geri çevirmeyen bütün katılımcılara, katkıları ve anlayışları için minnettarım. Çalışmam süresince araştırma konumla ilgili kaynak temin eden ve değerli paylaşımlarıyla bana yol göstermiş olan Nûbihar çalışanlarına ve tez yazımı süresince teknik katkılarından dolayı Ridwan Xelîl'e de ayrıca teşekkür etmek isterim.

Ümit ESER

İstanbul, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI VE KAVRAM BİLGİSİ.....	5
1.1 Kürt Kimliği Üzerine Yapılmış Çalışmalar	5
1.2 Kavramlar.....	14
1.2.1 Kimlik.....	14
1.2.1.1 Kimliğin oluşumu	16
1.2.1.2 Sosyal Psikolojide Kimlik Çalışmaları	18
1.2.1.3 Söylem ve Söylemde İnşa Edilen Kimlik	20
1.2.2 Etnisite.....	23
1.2.3 Ulus	25
1.2.4 Milliyetçilik	27
1.3 Kürt Kimliği: Tarihi Bir Arkaplan	30
1.3.1 Tarihsel Bir Bakış.....	31
1.3.2 Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası: Ulus Devlet İnşa Süreci.....	33
1.4 Çalışmanın Amacı.....	39
İKİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM.....	41
2.1 Söylem Kavramı ve Söylem Analizi.....	41
2.2 Açıklayıcı Repertuarlar	42
2.3 Katılımcılar	43
2.4 İşlem.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANALİZ SONUÇLARI	46
3.1 Kurumsal Dayanaklı Kimlik	46
3.1.1 Kürt Kimliğinin Kurumsal Çerçevesi Olarak ‘Ulus Devlet’ Sistemi.....	51

3.1.2 Kürt Kimliğinin Kurumsal Çerçevesi, ‘Ulus Devlete Karşı Alternatif Sistemler’	55
3.2 Yaşantı Üzerinden İnşa Edilen Kimlik	58
3.2.1 Mekânda İnşa Edilen Kürt Kimliği	60
3.2.2 Ötekileştirilen Kürt Kimliği	64
3.2.3 “Etkiye-Tepki” Olarak Gelişen Farkındalığa Dayanan Kimlik	72
3.2.4 Eğitime Dayalı Olarak Artan Kürt Kimlik Bilinci	76
3.2.5 Kürt Kimliğini Devam Ettiren/Ortadan Kaldıran Bir Yapı Olarak ‘Evlilik’	79
3.3 Dil: Kürtçeyi Konuşabilme Üzerinden Kabul/Ret Edilen Kürtlük	82
3.4 Kürt Kimliğine Karşı Dayatılan Alternatif Kimlikler	86
3.5 Din Kimliğinin, Kürt Kimliği Yerine Konulması	95
3.6 Tarihi Şahsiyetler Üzerine Temellendirilen Kürt Kimliği	101
3.7 Farklılaşmaya/İhtilafa Dayalı Bir Kimlik Olarak Kürtlük	107
3.8 Ortak Çatı Olarak Kürtlük	111
3.8.1 Farklı Ulus-Devletlerin Coğrafik Sınırlarını Aşan Kürt Kimliği	116
3.9 Politik Mücadele Pratiği Olarak Kimlik	120
3.10 Saf/Doğal Kürtlük	125
3.10.1 Kürt Kimliğinin Öteki Kimliklere Karşı Üstünlükleri	130
3.10.2 Etkin Bir Özne Olarak Kürt Kadın Kimliği	134
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA	141
KAYNAKÇA	166

GİRİŞ

Bu çalışmanın odak noktası, Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylem kaynaklarına ulaşmaktır. Kürtlerin kimlik tanımlamaları sabit, herkesçe kabul edilen bir anlama işaret etmediği için; temel söylem kaynaklarını ayrı repertuarlar olarak tespit etme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda açıklayıcı repertuarları analiz birimi olarak seçmenin, Kürtlerin içinde buldukları etkileşime göre, ortaya çıkan kimlik inşalarını incelemeyi mümkün kılacağı düşünülmektedir.

Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, kimlik, etnisite, ulus, milliyetçilik gibi kavramlar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda kimlik konusunda literatürde pek çok tanım yapılmış olsa bile, özellikle de sosyal bilim alanında, henüz üzerinde uzlaşılan bir tanıma rastlamak mümkün değildir.

Kimliğin oluşum ve gelişimini hem tabii bir süreç hem de siyasi bir inşa olarak değerlendiren Tatar (2006), insanın doğumundan itibaren başlayan süreçte başkalarıyla kurduğu sosyal ve psikolojik ilişkilerin, kültürel ve geleneksel etkenlerin, kendisinin ne/kim olduğunu belirlediğini öne sürmüştür. Bu noktada Karpat da (2011), kimliğin insan neslinin doğumu ile beraber ortaya çıktığından bahsetmiştir. Castells'a (2008) göre ise kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır.

Howarth ve Stavrakakis, söylem teorisyenlerinin kimlik oluşumu, özgün ideolojilerin üretimi, toplumsal hareketlerin mantığı ve toplumların, toplumsal bir tahayyüller çoğulluğu tarafından yapılandırılması meselelerinin söylem teorisi için merkezi inceleme nesnelere olduğunu vurgulamışlardır. Kimliğin kuruluşunun meydana geldiği çerçeveye de değinerek; toplumsal ve siyasal kimliklerin daima ilişkisel olduklarını ve asla kendilerini tam olarak kuramayacaklarını dile getirmişlerdir. Ortak bir kimliği nasıl inşa ettiğimizi de şu şekilde açıklamışlardır: “Çeşitli unsurların dillendirilmesi aracılığıyla ‘içeridekiler’ ve ‘dışarıdakiler’ arasına farklılaştıran siyasal sınırlar çekerek bir araya getirilen siyasal hareketler, birbirinden farklı çeşitli gruplar için ‘ortak bir kimlik’ inşa eder” (2000, s. 3).

Yanık (2013) etnik kimliğin, modern bir olguya tekabül ettiğini bu yüzden de etnisite ile doğrudan bağlantılı olarak ele alınışına değinmiştir. Bu durumun ortaya çıkışında dünyadaki bazı önemli gelişmelerin rolüne vurguda bulunmuştur. Özellikle de Coğrafi Keşifler sonrasında Kıta Afrika'sının sömürsünde gerçekleştirilen kitlesel göçten daha fazla ve ona göre daha yoğun olarak hissedilen uluslararası göç sonrasında, göçmen kimliklerin azınlık statüsü bağlamında ulus-devletler içerisinde yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi açmazlar sonuçta, etnisite kavramına başvuruyu özellikle Kıta Avrupası özelinde arttırmıştır.

Kimlik çalışmalarında dikkat çeken bir başka kavram da ulustur. Toplumların kendilerini etnik kimlik ayırt ediciliğinde farklılaştırıp, ayrı bir ulus olarak konumlandıkları meselesi, ulus kavramına olan ilgiyi artırmıştır. Ulus tanımlarında hem objektif unsurlara (aynı coğrafi sınırlarda yaşamak, aynı dili konuşmak gibi) önem veren hem de “ortak kader”, “ortak soy” gibi duygularda ifadesini bulan bireyin duygusal alanına yönelik tanımlamalar bulunmaktadır. Genelde ulus (nation) kültürel yanı ağır basan çeşitli ortak özelliklere sahip insan topluluğunu nitelemek için kullanılmaktadır (Eken, 2006).

Milliyetçilik kavramı, kimlik çalışmalarında en çok karşılaşılan diğer kavramlardan biridir. Özellikle büyük imparatorlukların yerlerini etnik temelli ulus devletlere bırakmasıyla, kendi etnik kimliğini merkeze alan ve diğer kimlikleri ötekileştiren pratikler, milliyetçilik kavramına atfedilen önemi artırmıştır. Milliyetçilik bu yeni sistemin güçlü bir ideolojik temeli haline gelmiştir. Milliyetçilik modernliğin bir ideolojisi olarak modern tarihsel ve toplumsal koşulların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Modernliğin nesnel toplumsal koşulları ve değerler dünyası milliyetçilik söylemini üretmiştir.

Araştırmada incelenen Kürt kimliğinin tarihsel arka planına baktığımızda, Ortadoğu'da ulus-devlet inşa etme süreci büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra başlamıştır. Bu süreçte Kürtler, Ortadoğu'da Türkiye, Irak, Suriye ve İran gibi farklı ulus-devletler arasında bölünmüştür (Alinia, 2007). Kürtlerin bugün için üzerinde yaşadığı coğrafya, tarihsel

olarak Osmanlı-İran ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında da, Türkiye, Irak ve Suriye devletleri arasında 4 ayrı parçaya bölünmüştür (Izady, 2007).

Yeğen (2013), Kürt sorununun ortaya çıkışıyla, Türkiye'nin son iki yüz yıllık toplumsal tarihine yayılan ve merkezileşme, millileşme ve sekülerleşme gibi büyük toplumsal süreçlerden oluşan modernleşme serüveni arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu iddia etmiştir. Fuccaro (2005), Fransız manda idaresi altındaki Suriye'de Kürtlerin diğer milliyetçiliklerin hem siyasi hem de ideolojik desteğini kazandığını; Mihoyan (2013) da, Arap milliyetçilerinin iktidara gelişiyle Kürtlerin Suriye'de ulusal politik eşitsizlik ve hak yoksunluğu yaşadıklarını belirtmiştir. Natali (2009) Irak'ta yenilenen askeri darbeler ve siyasi sistemdeki değişimlere bağlı olarak Kürtlerin de pozisyon aldıklarını, dolayısıyla siyasi ortam etnikleştirilip, merkezileştirildikçe, Kürt toplumunda daha çok etnikleştirilmiş ve şiddete başvurmaya kaymış bir milliyetçi duygunun gelişmesine yol açtığını ileri sürmüştür. Vali (2013) İran'daki Kürt milliyetçiliğinin tarihinin İran modern ulus devlet tarihiyle yakından ilişkili olduğunu, bugün için, Kürtlerin halen İran'da esas olarak hem Kürt kimliklerinden dolayı hem de Sünni oldukları için mezhep kimliklerinden dolayı ayrımcılık politikalarına maruz kaldığını belirtmiştir. Alinia (2007), yurtdışına yapılmış göçün esasında Kürtlerin yaşadıkları devletlerdeki siyasi değişimlerin bir sonucu olduğunu vurgulayarak, bugün için Kürtlerin en fazla Avrupa, ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, Fransa, Hollanda, Britanya, İsviçre, İsveç gibi ülkelerde yaşadıklarını belirtmiştir.

Çalışmanın kuramsal zeminini oluşturan söylem analizi için Taylor (2011) kısaca kullanılan dilin yakından incelenmesidir, şeklinde bir tarif yapmıştır. Burr (2012) de söylem kavramıyla ilgili olarak, olayların belli bir yorumunu bir şekilde üreten anlamalar, metaforlar, temsiller, hikâyeler ve ifadeler takımı olduğunu, ifade etmiştir.

Burr'e (2012) göre, açıklayıcı repertuarlar aynı olayı farklı şekilde inşa eden versiyonlar olarak da tanımlanabilmektedir. Açıklayıcı repertuarlar anlam kurabilmek için üyelerinin ortaklıklarını taşımaktadır. Bunlar açıklanabilirliği düzenleyen fiili bir etkileşimde üstesinden yerel şekilde gelen pozisyonların

gerçekleştirilmesi için uygun ortam sağlayan, aynı zamanda suçlamaların ve de meşrulaştırmaların yerleştirildiği sağduyu şeklinde düşünülebilir. Wetherell (1998) de, açıklayıcı bir repertuarın kültürel olarak bilinen, mecazlardan ortak alanlardan tanınır temalardan oluşan alışıldık tartışma çizgileri olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmada, Kürtlerin kimlik inşalarında hangi söylem kaynaklarına başvurduklarını ortaya koymak için katılımcıların kimlik inşasına dair söylemleri, söylem analizinin açıklayıcı/yorumlayıcı repertuarlar kavramı çerçevesinde analiz edilecektir. Bu çalışmanın temel amacı Kürt kimlik inşasını belirleyen söylemlere odaklanmaktır. Bu bağlamda Kürt kimliğe ile ilgili konuşan katılımcıların söylemlerinde sıkça kullandıkları birtakım kavramlar mevcuttur. Bu amaçla, yukarıda Kürt kimliğine dair bir arkaplan, kimliğin tanımı, kimliğin oluşumu, söylemde inşa edilen kimlik ile etnisite, ulus ve milliyetçilik kavramlarına dair bilgiler sunulmuştur. Buradaki teşebbüsüm Kürt kimliği ile ilgili söylemleri bu kavramlar çerçevesinde ele almak değildir. Daha çok, katılımcıların söylemlerinde ortaya çıkan ve kimlik inşalarında vurguladıkları bu kavramlara dair bir arka-plan vererek, okuyucu için analiz kısmının zenginleştirilmesini sağlamaktır. Sözelimi Kürt kimliğinin ötekileştirildiği söyleminin arka planında, ulus-devlet sistemlerinin egemen kimliği merkeze alarak diğer etnik kimlikleri kendilerine tabi kılmaya çalışmasından dolayıyla tek tip bir kimlik oluşturma çabalarına değinilmektedir. Böyle bir arka-planın, analiz kısmında katılımcıların kimlik inşalarına dair dile getirmiş oldukları söylemlerin anlamlandırılmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI VE KAVRAM BİLGİSİ

1.1 Kürt Kimliği Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde, Kürt kimliği üzerine yapılmış çalışmaların sonuçlarına yer verilmiştir. Bu alandaki çalışmalar seçilirken hem yöntem açısından söylem çalışmalarına hem de konu itibarıyla Kürt kimliği üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda, Kürtlerin yaşadığı farklı coğrafyalardaki kimlik araştırmaları ele alınarak hem mikro alanda sadece bir yerdeki Kürt örnekleme ile ilgili kimlik araştırması şeklinde ki sonuçlara hem de makro düzeyde bütün Kürtleri kapsayan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

Natali, Kürt ulusal kimliğinin geç imparatorluk döneminden günümüze kadar olan oluşumunu Irak, Türkiye ve İran'daki siyasi yapıları göz önünde bulundurarak ve birbiriyle kıyaslayarak ayrı ayrı ele almıştır. Irak siyasal tarihinde, Irak'ın sömürge devletine geçişi ve Irak'ın bağımsız cumhuriyete geçişini ayrı ayrı ele alarak; Kürt kimliğinin geçirdiği aşamaları anlatmıştır. Natali değerlendirmesinde, uzlaşma ile şiddet arasında gidip gelen örgütlü, parçalanmış, etnikleştirilmiş bir milliyetçi Kürt hareketin ortaya çıkmış olduğunu belirtmiştir (2009).

Yazarın bu değerlendirmelerinden, Irak devleti ile günümüzde özerk bir yapıda olan Kürdistan bölgesi arasındaki politik ilişkilerin, Kürt kimliğinin siyasi temsil boyutundaki gelişmelerini her safhada etkilediği ve merkezi siyasetin baskısının arttığı dönemde, Kürt kimliğinin daha da etnikleştiği, sonucu çıkarılabilir.

Natali, Türkiye'nin siyasi yapısındaki değişimlerin Kürt kimliği üzerindeki etkilerine de değinmiştir. Buna göre, İmparatorluk sonrası ulus temelli kurulan Türkiye'de, Kürt kimliği devlet otoritesi tarafından sürekli baskılanan bir konumda kalmıştır. Bu durum, Kürt kimliğinin tezahüründeki kanalları kapattığı için; kendini başka eğilimlerin bir parçası olarak ancak ifade edebilmiştir. Yani Kürtler Kürt olarak değil; ancak Türk vatandaşı, solcu veya muhafazakâr, İslami bir kimlikle var olabilmişlerdir. Dolayısıyla, etnik temelli Kürt kimliğini ifade edebilmek için yani

Kürt olarak var olabilmek için; uygulanan militarist yöntemlere karşı, aynı yöntemlerle mücadele etme yollarına başvurulmuştur.

Natali, İran'da Kürt kimliğinin politik alandan ziyade sınırlı bir kültürel alan içerisinde kaldığı, daha az etnikleştiği ve baskın kimlikle ilişkisinin daha az şiddet temelli geliştiğini ileri sürmüştür.

Natali, çalışmasının sonunda üç örnek çalışmadan hareketle özet olarak şunları söylemiştir “İrak'ta, Türkiye'de ve İran'da her bir devlette siyasi alanın bir işlevi olarak farklı Kürt ulusal kimliği biçimleri gelişmiştir. Siyasi alandaki bu değişiklikler, Irak'ta yarı legal, parçalanmış ve değişen etnik milliyetçi hareketi; Türkiye'de İslam'a bağlı yasadışı son derece etnikleştirilmiş, kente dayalı solcu ulusal bir hareketi; İran'da ise seküler, solcu Sünni milliyetçi elitin temsil ettiği daha uyarlanabilen bir Kürt etnik milliyetçiliğini ortaya çıkarmıştır” (2009, s. 229).

Alinia (2007) ise çalışmasında, Kürt diaspora kimliklerini ve topluluklarının inşa edildiği kompleks sürece odaklanmıştır. 22 Kürt kadın ve erkekle yapılan mülakatlar, yarı-yapılandırılmış olup Kürtçe ve İsveççe yapılmıştır. Katılımcılar, İsveç'teki Kürt mültecilerin “birinci kuşağı”ndan olup farklı siyasi ve kültürel eylemlerde yer almışlardır. Araştırmada üzerinde durulan merkezi analitik kavram, deneyim kavramıdır.

Yazar, İsveç'te Kürt/öteki olmak, kadın olmak, sağcı/solcu ya da Kürt milliyetçisi olmak ve anavatanının izini sürmek repertuarlarında kimlik inşasının nasıl gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Buna göre, *İsveç'te bir vatandaşı, Kürt ve göçmen öteki olmak repertuarında* katılımcılar Kürt kimliğini, en başta şiddet ve cinsiyet baskısıyla ilişkilendirmişlerdir. Erkekler gaddar, kadınlarsa bilgisiz, boyun eğdirilmiş ve erkek baskısının mağdurları olarak addedilmişlerdir. *Anavatanın izini sürmek repertuarında*, katılımcılara göre en çarpıcı şey belli bir anavatanın olmayışıdır. Mülakatçılar için anavatan muğlak, belirsiz ve çelişkili bir kavrama işaret etmiştir. Anavatanın somut değil; daha çok yaşanmış deneyimler ve siyasi söylemlere dayanan öznel bir duygu ile bireysel ve siyasi bir inşa ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir.

Yazarın Kürt kimliğinin sağ ve sol milliyetçi ideolojik düşüncesiyle ilgili tespitini yaptığı, *İsveç'te Kürt ol(un)mak repertuarında* ise; sol yönelimli milliyetçilerin, göçmen ve Kürt olarak kendilerine yönelik davranış biçimine çok eleştirel yaklaştığı ve dayatılan göçmen kimliğine karşı durmak için politik bir strateji olarak Kürt kimliğini savunduğu ifade edilmiştir. Sağ yönelimli milliyetçiler ise ırkçı ayrımcılığa anlayışla yaklaşıp “burası onların ülkesi” şeklinde yorumlayarak maruz kaldıkları durumu, baskıyı uygulayanların doğal hakları şeklinde görmüşlerdir. Cinsiyet bağlamında Kürt kadının Diasporadaki kimlik temsiline yönelik olarak da, kadınlar bir yandan İsveç toplumundan dışlanma bağlamında, Kürt topluluğu içinde kendilerini iyi hissederlerken; diğer bir taraftan Kürt topluluğu içinde ikincil konumlarına eleştirel yaklaşmışlardır.

Alinia'nın çalışmasında ortaya çıkan bir diğer sonuç olan “*anavatan*”ın belirsizliği, tarihsel olarak Kürdistan coğrafyasının parçalanmışlığını hatıra getirmektedir. Söz konusu durumun bugün de *-Irak Kürdistanı'ndaki Özerk Bölgesi hariç-* devam etmesi Kürtlerin kimlik inşalarında bütüncül bir “*anavatan*” kavramını muğlak bırakmakta, daha çok siyasi söylemlere dayanan öznel bir duygu konumunda bırakmaktadır.

Güneş (2013) kendi çalışmasında, Kürt kimliği ve farklılığının söylemsel inşası ve temsili, Kürt ulusal taleplerinin dile getirilmesi ve Kürt ulusal hareketinin kurmaya çalıştığı siyasal imgelemi araştırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'deki Kürt aktivistlerin, siyasal grupların ve partilerin 1960'lı yıllardan bu yana yayımladıkları birincil kaynaklar üzerinde analizler yapmıştır. Kürt siyasal kimliğiyle ilişkili meselelere ve sorulara odaklanıp, Kürt milliyetçiliğinin ideolojik özgünlüğü, çeşitliliği ve dönüşümünü vurgulayarak, Türkiye'deki Kürt ulusal hareketini ve Kürtleri anlamakta katkı sağlayacak boyutlara ulaşmaya çalışmıştır. Güneş, bu bağlamda Doğu Mitingleri, Newroz, kültür ve müzik gibi simgelerden hareketle analiz sonuçlarını değerlendirmiştir.

Güneş (2013), Kürt kimlik temsilinde artık bir mit haline geldiğini söylediği “Newroz” kavramından bahsetmiştir. Newroz'un yüzyıllardır Kürtler tarafından kutlandığı gerçeği, Newroz kutlamasından söz eden klasik Kürt edebiyatı içindeki

çeşitli kaynakların varlığı tarafından da onaylanmıştır. Newroz miti, Asur Kralı Dehak'ın Demirci Kawa (Kawayê Hesinkar) tarafından liderlik edilen bir halk ayaklanması tarafından devrilmesini anlatır. Bu tarihsel bilgiden hareketle Güneş, Newroz'un Kürt hareketine bağımsız Kürt kimliğini belirtme ve farklılaştırmada konumlandırılmış bir köken miti ve Kürtlerin bir ulus olarak doğuşunun anlatısını sağladığını belirtmiştir. Yazara göre, çağdaş direniş mitinin söylemdeki konumlandırılması, PKK'nin çağrısıyla gücünü artırmış ve Kürtlerin harekete geçirilmesinde temel bir rol oynamıştır.

Güneş, Türkiye'deki Kürt milliyetçiliği ve Kürt hareketi üzerine var olan literatürün 1980'ler ve 1990'lar boyunca sadece Kürt milliyetçiliğinin ve çatışmanın yükselişinin sıradan bir izahını ve betimleyici bir açıklamasını sunduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla Kürt milliyetçiliğinin ideolojik doğası, özgünlüğü, özelliği ve çeşitliliği, baskı ve uzlaşmazlık ilişkilerinin kuruluşu ve Kürt kimliği ile ulusal taleplerinin iki egemen söylem içinde dile getirilmesinin mevcut literatürde vurgulanmadığını hatırlatmıştır. Bu tespitten sonra günümüzde Türkiye'de Kürt milliyetçiliği ve Kürt kimliğinin içinde bulunduğu aşamayı da şu şekilde açıklamıştır: "Günümüzde Kürt ulusal taleplerinin '*çevrenin korunma, kadın hakları, sivil toplum ve adem-i merkezîyetçilik ve federal ve konfederal bölgesel birimlerin kurulması*' gibi daha genel demokratik taleplerin parçası olarak dile getirilmeye başladığını görmekteyiz. Kürt kimliğinin bu farksal yeniden dile getirilmesi, Türkiye'deki mevcut uzlaşmaz devlet ilişkilerini aşmak ve çok sayıda azınlığın kültürel farklılıklarını tanımak için Türkiye'de toplumsal tanımlamaya ve sivil ve çoğulcu bir vatandaşlık modeline dayalı yeni bir ortak kimliğin kurulması çağrısında bulunduğunu (2013: 332)" belirtmiştir.

Acar (2007) Diyarbakır örneğinde yaptığı çalışmasında, kimliğin inşasında hangi değerlerin öne çıktığı, bireylerin kendilerini nasıl, hangi değerler üzerinden tanımladıkları, öne çıkarılan özelliklerin günlük ilişki ve tercihleri nasıl yönlendirdiği ve iç-dış grup algılamalarının (biz-öteki ayrımı) nasıl ortaya konulduğunu anlamaya çalışmıştır. Analiz bölümünde; *devlet ile ilişkiler ve devlete bakış, milliyetçiliğin yansımaları, 'birey olmanın' engellenilmesi, kadına bakış, dil tercihi ve gruplararası ilişkiler, ben ve öteki algısı* repertuarlarına ulaşılmıştır.

Acar, “demokrasi, insan hakları, eşitlik” gibi birey olmaya, bireysel tercihlere gönderme yapan kavramların daha çok toplumsal yaşamın gereği olarak, mahrum bırakılma olarak karşımıza çıktığından bahsetmektedir. Acar’a göre bu kavramlar var olmalarıyla değil; var olmamalarıyla insanların yaşamlarında, zihinlerinde anlam kazanmaktadır. Sadece devletten insanlara verilen ama insandan insana aktarılan kavramlar olarak tasvir edilmemektedir. Acar çalışmasının devamında, devletin toplumsal yaşamın gereklerinden ortaya çıkan doğal haklardan (eşitlik ve demokrasi gibi) mahrum bırakmasından dolayı, Kürt kimliğinin öteki kimlik konumuna düşürüldüğünü ileri sürmüştür. En temel haklarda yaşanan bu durum; devleti, doğal sürece müdahale ederek süreci bozan ya da görevini yapmayan/sorumluluklarını yerine getirmeyen bir konuma koymaktadır.

Acar’ın analiz sonuçlarından biri de, eğitim düzeyi artan Kürtlerde etnik kimliklerini saklamadan daha sabırlı/duyarlı davrandıkları ve kendilerini içine dâhil ettikleri grubun çapını büyüterek, önyargılardan/negatif tutumlardan koruma yolunu izlediklerini ortaya koymuştur. İkinci yol ise; bu çabaya girmeden içe çekilme, alanını daraltma, herkese güvensiz yaklaşmayla korunma olmuştur. Yani eğitim düzeyi düşük, toplumsal hayat ile bağları daha sınırlı olanlar, etnik kimliklerini geri çekip/silikleştirerek daha çok benzerlikleri öne çıkararak, özgüvenlerini koruma yolunu seçmişlerdir. Örneğin; bakkal, memur ve ev kadınında bu tutum çok belirgin olarak açığa çıkmıştır. Acar’ın bu bulguları Kürt kimliğinin, Kürtler tarafından rahatça ifade edilebilmesinde eğitimin işlevselliğine işaret etmektedir. Buna göre, eğitim düzeyinin yükselmesinin kimlik farkındalığını artırdığı ve kimliği sahiplenmede işlevsel olduğu söylenilebilir. Eğitim düzeyinin düşüklüğünün ise, Kürt kimliğini geri planda bıraktığı, başka kimliklerle özdeşleşmeyi beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılabilir.

Güler (2013) çalışmasında, Sosyal Kimlik Kuramı ve Gruplararası Temas Kuramı çerçevesinde gruplararası temas, temas koşulları, kolektif benlik değeri, grupta özdeşleşme, gruplararası kaygı ve yanlılığın gruplar arasındaki sosyal mesafe üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmaya Mersin şehrinde yaşayan ve kendini Türk ya da Kürt kökenli olarak niteleyen 367 kişi (135 erkek, 232 kadın) katılmıştır.

Her iki grupta da diğerk kökenden arkadaşlığın ilişkiden duyulan kaygı düzeyini düşürdüğü ve diğerk gruba yönelik olumsuz duygu ve düşünceler adına gruplar arasındaki yanlılıkları azalttığı görülmüştür. Güler'in bu tespiti, Kürt kimliğinin öteki kimliklerle teması arttıkça, baskın olan kimliğin nezdinde meşrulaştığını ortaya koymuştur. Bu temas farklı boyutlar üzerinden gerçekleşebilmektedir. Sözgelimi Kürtçe bir şarkı, Kürtçeye yönelik önyargıyı azaltabilmekte, bu durum anadilde eğitimin Kürtçe olmasına kadar ki birçok bağlama olumlu katkı sağlayabilmektedir.

Güler'in çalışmasında ortaya çıkan sonuçlardan biri de; Türk kökenlilerin, eşit statü, işbirliği, ortak bir paydada birleşen hedeflerin olması, otoritenin de bu ilişkiyi desteklediğini düşündüğü durumlarda, kolektif benlik değerleri arttıkça Kürt kökenlilerle aralarındaki mesafeyi arttırdıklarını ortaya koymuştur. Kürt kökenliler ise Türk kökenlilerle eşit statüyü paylaşmadıkları, işbirliği içinde olmadıkları ve ortak bir paydada hareket edemeyeceklerini düşündükleri olumsuz/düşük bir temas koşulunda; iç gruba aidiyetleri arttıkça, Türk kökenlilerle sosyal mesafeyi yakınlaştırmışlardır. Çalışmanın bu bulgusundan hareketle yazar, Kürtlerin Türk kimliği ile otoriteyi bağdaştırdıklarına işaret ettiğini düşünmektedir. Yazara göre burada otoritenin cisimleşmiş hali artık devlettir. Kürtlerin gözünde, devlet Türk kimliğine ayrıcalıklı bir konum sağlarken, Kürt kimliğini ise bazı noktalarda (eşit statü, işbirliği gibi) mahrum bırakmaktadır. Bu durum Türklerde, Türk kimliğinin ayrıcalığını korumayı dolayısıyla Kürtlerle arasına mesafe bırakma şeklinde tezahür ederken; Kürtleri mahrumiyetlerini elde etmek için, Kürtlerle daha güçlü bir dayanışma içine girerek, otoriteye/devlete yakınlaşma şeklinde yansımıştır. Çünkü mahrum bırakılana hakkını verecek olan otoritenin kendisidir. Dolayısıyla Türk kimliğidir. Bir önceki bulguda, iki kimliğin temasının önyargıyı azalttığını ortaya koymuştu. Kürtlerin, Türklerle sosyal mesafeyi yakınlaştırmaya çalışmalarının nedeni, otoritede çatlak oluşturmak ve bu şekilde mahrum bırakıldıkları hakları elde etmenin yollarını elde etmek, şeklinde değerlendirilebilir.

Literatürde Kürt kimliğinin toplumdaki grupların temsillerini kurgusal düzlemde, sinema filmleri ve TV dizilerine yönelik araştırmalar, Kürtlerin hem kendi kimlik temsillerini hem de öteki kimliğin, Kürt kimlik temsilini nasıl algıladıklarını

anlamamızı sağlamaktadır. Bu bağlamda Uluç (2011) ve Çelik'in (2013) çalışmaları örnek verilebilir.

Uluç (2011) çalışmasında; Türkiye sineması örneğinden hareketle, Kürt etnisitesinin nasıl bir temsil alanına sahip olduğunu araştırmıştır. Çalışmada “Güneşi Gördüm” ve “Bahoz/Fırtına” filmleri seçilmiş ve bu filmlerin karakter analizlerinden hareketle “ulus söylemi” ve “etnisite vurgusu” nun, ulus inşası sürecine ya da ulusal söyleme ne derece eklemlendiği irdelenmiştir. Bu amaçla, her iki filmde yedişer karakter seçilmiş ve bu karakterler; “*Karakterlerin Tanımlanışı ve Konumu*”, “*Karakterler ve Diyaloglar*”, “*Karakterlerin Yolculuğu*” ve “*Karakterlerin Dili*” ortak başlıkları altında incelenerek, filmlerdeki ulus ve etnisite temsilinin ortak ve farklı yönleri ortaya konulmuştur.

Uluç (2011), filmlerle ilgili yapılan değerlendirmede, Güneşi Gördüm filminin popüler sinemanın kalıplarına uyduğunu ve anlattığı etnisitenin kimlik ya da aidiyet sorununa vurgu yapmadan ve verdiği mesajların dozunu iyi ayarlayarak, “ulus söylemi”nin dışına çıkmamaya özen gösterdiğini söylemiştir. Bunu yaparken de ağırlıklı olarak kardeşlik mesajının verildiği ve bunun da ulus inşa süreciyle uyum içinde olduğu görülmüştür. Bahoz/Fırtına filminin ise “aidiyet” ve “kimlik sorunsalı”nı ağırlıklı olarak işlediği ve ulus devlet politikasını eleştirdiği saptanmıştır.

Uluç, filmlerde kullanılan karakter isimlerinin etnik temsile yaptığı vurguyu, şu şekilde değerlendirmiştir: “Güneşi Gördüm filminde bu durum, aslında Türkçe olan isimlerin yerel ağızla söylenişi şeklinde olurken (Ramazan-Ramo, Mahmut-Mamo gibi); Bahoz/Fırtına filminde ise Kürtçe isimlerin kullanılması şeklinde olmuştur (Helîn, Rojda gibi). Bu değerlendirmelerden hareketle, isim analizleri, kimlik inşasında dilin önemine vurgu yapmaktadır. Bahoz filmindeki Kürtçe isimler Kürt kimliğindeki temsillere direkt işaret ederken; Güneşi Gördüm’de ise Türkçe isimlerin yerel ağızla söylenişi, ötekinin gözünde inşa edilen Kürt kimliğine işaret etmektedir. Yani karakterler ne tam Kürt ne de Türk’tür” (2011, s. 124).

Uluç, sonuç olarak şunu vurgulamıştır, “Güneşi Gördüm filminin anlattığı etnisiteyi vurgulamadan “utangaç” bir tavırla göstermesi ve ayrıca ulus devleti ve

izleyiciyi “kaybetmeden” meramını anlatması sinemanın popüler ve küresel yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Bahoz/Fırtına filmi ise anlattığı etnisiteyi vurgulayarak ve o etnisitenin gerçeklerinden kopmayarak öyküsünü anlatmasıyla, sinemanın toplumsal işlevine daha çok yakınlaşmaktadır” (2011, s. 125).

Çelik (2013) ise çalışmasında, televizyon dizilerindeki Kürt temsillerinin, temsiliyet problemine değinmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de yayınlanan “Hayat Türküsü”nü incelemiştir. Ona göre, televizyon dizilerinde Kürt kimliğinin temsilleri ile ilgili karşılaşılan sorunlar en başta “doğru temsil” edilememe olarak kendini göstermektedir. Çünkü temsil edenler, aslında temsil ettikleri hakkında kesin ve doğru bilgilere sahip değildirler. Televizyon dizilerinde Kürt kimliklerinin temsilleri incelenirken yaşanan gerçeklerle ve televizyon gerçeklerinin başka dünyalarda ilerlediği görülmüştür. Çelik, temsil probleminin bir başka önemli boyutunun da temsil edenlerin kimlikleri olduğunu söylemiştir. Yazara göre, egemen kimliğin, medyanın ve medyada çalışanların çoğunluğu Türk ise, o zaman bir problemden söz edilebileceğini belirtmiştir.

Temsil problemi bağlamında, dizideki karakterlere de değinen Çelik (2013), rol temsili üzerinden analizler yapmıştır. Buna göre, dizi karakterlerinin aldıkları roller, ulus kimlik imajını destekleme ve karşısında yer alma şeklinde olmuştur.

Çelik, dizinin yayınlanmış bütün bölümlerinin hiçbir yerinde “Kürt” kelimesinin telaffuz edilmeyişine de değinmiştir. Bu durum da, resmi kimlik ideolojisinin yok sayarak ötekileştirme ve onun varlığından kurtulma çabasının dizilerdeki temsil biçimi de görmezden gelme olarak kendini göstermektedir. 61 bölüm yayınlanan dizinin hiçbir yerinde “Kürt” kelimesi telaffuz edilmemiştir. Bu dizideki insanlar “Vanlı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Türklerdir” şeklinde temsil edilmişlerdir.

Sonuç olarak, Kürt kimliği üzerine yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında; Natali’nin (2009) karşılaştırmalı analizi bize, siyasi uygulamaların Kürt kimliğindeki gelişmeleri hem olumlu hem olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Baskın olan kimlik hangi politik uygulamalarda bulunmuşsa, Kürt kimliği de ona göre pozisyon almıştır. Gelinen noktada ise, Irak’ta Kürt kimliğinin

politik ve kültürel alanda güçlü bir temsili oluşmuş bir durumdadır. Türkiye’de ise özellikle 80 dönemi sonrası oluşan militarist ortamdan kaynaklanan şiddete yönelimle kendini var edebilmenin, bugün için devletle, kimliğin siyasi tanımı ve kültürel haklar temelinde bir uzlaşma çabası içerisinde olduğunu görmekteyiz. İran’daki durum ise, devletin siyasal yapısının dışında tutulan daha çok kültürel alanla sınırlı bir kimlik temsilinin devam ettiği söylenilebilir.

Alinia’nın (2007) çalışması, Kürtlerin kendi coğrafyaları dışındaki yaşamlarında öteki kimlik konumuna düşürüldüklerini göstermektedir. Bu durum, Natali’nin çalışmasında ortaya konulan, Kürtlerin tarihten gelen, coğrafyalarında bile baskın kimlik tarafından farklı boyutlarda ötekileştirildiği sonucuyla aynı paralelliktedir. Güneş’in (2013) çalışması da, Türkiye’de Kürt ulusal kimliğinin bugüne kadar ki temsilinin hem siyasal alanda hem de kültürel alandaki farklı yollarla gerçekleştiğini göstermesi açısından, siyasal zemininin Kürt kimlik gelişimine etkisini ortaya koymaktadır.

Acar’ın (2007) çalışmasında ortaya çıkan ‘ben ve öteki algısı repertuarı’ ile Güler’in (2013) çalışmasında ortaya çıkan ve dış grup rolünün iç grup kimliğinin gelişimine yaptığı etki, aynı paralelliktedir. Buna göre her iki çalışmada da, Kürtler ötekileştirdiklerini düşündükleri durumlarda, iç grup aidiyetine sarılmışlardır. Yani Kürt kimlik farkındalığının öteki algısı üzerinden geliştiğini söyleyebiliriz.

Sinemadaki Kürt kimlik temsillerine, Uluç (2011) ve Çelik’in (2013) çalışmaları, “Kürt” ün kim olduğunun temsili daha çok baskın kimlik olan ötekinin gözünden, “Kürdün kim olduğunun karar vericisi” şeklinde yapılmıştır. Kürt kimliği bazen üzeri örtülerek, başka bir temsille anlatılmıştır. Sözgelimi Çelik’in araştırmasının ortaya koyduğu gibi, Hayat Türküsü dizisinin 61 bölümünde Kürt kelimesinin hiç kullanılmayıp, yerine “Vanlı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Türkler” kullanılması gibi.

Bu çalışmada odaklanılan Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemlerinin daha iyi anlaşılması amacıyla, aşağıda kimlikle ilgili bazı kavram bilgilerine yer verilmiştir.

1.2 Kavramlar

Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, kimlik, etnisite, ulus, milliyetçilik gibi kavramlar önem kazanmaktadır. Özellikle analiz kısmında görüleceği üzere, katılımcıların kimlik inşalarına dair söylemlerinde sıklıkla bu kavramlara vurguda bulunduğunu görmekteyiz. Aşağıda sosyal bilim literatüründe bu kavramların hangi bağlamlarda kullanıldığı, birbirleriyle ve dolayısıyla kimlikle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradaki teşebbüsüm Kürt kimliği ile ilgili söylemleri bu kavramlar çerçevesinde ele almak değildir. Daha çok, katılımcıların söylemlerinde ortaya çıkan ve kimlik inşalarında vurguladıkları bu kavramlara dair bir arkaplan vererek, okuyucu için analiz kısmının zenginleştirilmesini sağlama çabasıdır.

1.2.1 Kimlik

Kimlik konusunda literatürde pek çok tanım yapılmış olsa bile, özellikle de sosyal bilim alanında, henüz üzerinde uzlaşılan bir tanıma rastlamak mümkün değildir. Bu konuda farklı tanımlar öne süren bazı araştırmacılar, kimliği şu şekilde açıklamışlardır:

Kimliğin oluşum ve gelişimini hem tabii bir süreç hem de siyasi bir inşa olarak değerlendiren Tatar (2006), insanın doğumundan itibaren başlayan süreçte başkalarıyla kurduğu sosyal ve psikolojik ilişkilerin, kültürel ve geleneksel etkenlerin, kendisinin ne/kim olduğunu belirlediğini öne sürmüştür. Bu noktada Karpat da (2011), kimliğin insan neslinin doğumu ile beraber ortaya çıktığını belirtmiştir. Castells'a (2008) göre ise kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır. Dobry (1986) kimliğin, insanın bireyselliğine, kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duygu ve fikirlerine atıf yapılarak kullanıldığını söylerken; Jenkins ise (2004) kimliğin, hem kendimizin hem de başkalarının kimliğini bir anlam sorunu ve anlamın daima etkileşimsel bir süreci olarak tariflemiştir. (Akt; Aka, 2010, s. 17)

“Giydirilmiş kimlik” kavramından bahseden Aşkın (2007) ise, genetik ırk kimliği, kültürel kimlik, ulusal kimlik ve ekonomik kimliklerin, giydirilmiş yapay kimlikler olduğunu hepsinin merkezinde yalın insan kimliğinin yer aldığını

belirtmiştir. Giydirilmiş kimliklerin, insanın, içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargıları tarafından yönlendirildiğini, yalın insan kimliğinin ise bütün insanlık ailesinde ortak olduğunu ileri sürmüştür. Aşkın, yalın insan kimliğini, insanın sahip olduğu öz cevherleri *-akıl, ruh gibi-* şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle kimlik, daha çok etkileşim sürecinde ve bağlama bağlı olarak etkileşimin tarafları arasında icra edilen anlamalar şeklinde anlaşılabilir. Kimliğe farklı bir noktadan işaret etmiş olan Mills (1979), modern insanın en çok ihtiyaç duyduğu şeyin, kendi dışındaki dünyada ve kendi benliğinde olup bitenleri anlamasını sağlayacak düşünsel bir nitelik kazanmak olduğunu belirtmiştir. Mills'ın '*düşünsel nitelik*' kavramsallaştırmasını, bugün için bireyin kendisinin kim olduğu sorusuna aradığı cevap şeklinde anlamlandırabiliriz. Bu da aslında bize bu anlamı sağlayacak bir kimlik arayışına işaret etmektedir. Bu noktadan hareketle, Özdemir (2013) insanın bu anlam arayışını şu şekilde ifade etmiştir: "İnsan hem kendi gerçekliğini hem de içinde yaşadığı toplumsal gerçekliği çeşitli seviyelerde anlamak ister. Modern sosyal bilimlerin birer analiz aracı olarak kullandığı sınıf, birey, cinsiyet, kimlik gibi kavramların hepsi nihayetinde toplumun ve insanın gerçekliğine nüfuz etme ihtiyacından türemiştir. Kimlik bunlar içinde son yarım yüzyıldır hem sosyal bilimleri hem de genel olarak fikir hayatımızı en çok meşgul eden kavramlardan biridir".

Kimliğin insanın hayatındaki anlam arayışında bir serüven oluşu, sadece kendisiyle sınırlandırabileceğimiz bir alan değildir. Sosyal hayatta etkileşimde bulunduğu öteki kimliklerin katkısı da bu anlam inşasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Tamer, "kimlik ihtiyacının bazı boyutlarda diğer insanlara benzemeyi, bazı boyutlarında ise onlardan farklılaşmayı gerektirdiğini" (2014, s. 85) belirtmiştir. Ama her iki durumda da bir başkasının ya da ötekinin olmasının elzem olduğunu, bu yüzden de kendi kimliğinin inşa aynası olan "*öteki*"nin, hem kendini inşa ettiğini; hem de ötekinin, bu tarafı inşa ettiğini ileri sürmüştür. Sonuçta, kimlik tanımının bir ötekinin varlığını gerektirdiğini, bireyin farklılıkları başkalarının kimlik örüntüleri karşısında anlam kazandığını ve bu yüzden de çoğulluk ifade eden kimliğin, aslında başka kimlikleri de içerdiğini belirtmiştir.

Kendi kimlik inşasına katkıda bulunan “öteki”, çoğu kez bizi aşan zaman ve mekân sınırlarına dayanmaktadır. Bu duruma işaret eden Castells (2008: 14), kimliklerin inşasının, “tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden” malzemeler kullandığını ileri sürmüştür. Bu malzemeleri nasıl işlediğimize de yanıt veren Castells, bireylerin, toplumsal grupların, toplumların bütün bu malzemeyi, içinde buldukları toplumsal yapıya uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işlediğini ve bu şekilde bütün bu malzemenin anlamının yeniden düzenlendiğini” söylemiştir.

Ayrıca Castells, kimliğin toplumsal inşasına her zaman iktidar ilişkilerinin damgasını vurduğu bir bağlama işaret ederek, kimlik inşasını üç farklı biçim ve kökene ayırmıştır: “İlkinin *meşrulaştırıcı kimlik*, ikincisinin *direnış kimliği* ve üçüncüsünün de *proje kimliği*” (2008, s. 14) olduğunu belirtmiştir. Bu kimliklerin işlevine de değinerek; i) Meşrulaştırıcı kimliğin toplumun egemen kurumları tarafından, toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla ulusal kimlikler meşrulaştırıcı bir işleve sahiptir. Meşrulaştırıcı kimlikte, toplumun kuramsal yapısı, bireysel kimliği zaman içinde şekillendirerek, değışime uğratabilmektedir. Böylece, insan içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargılarının bir ürünü olmaya yönlendirilmektedir. ii) Direniş kimliğinin, hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirildiğine değinen Castells; iii) Proje kimliğinde ise toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa ettiklerini, ileri sürmüştür.

Sosyal bilimlerde, kimlik oluşumu ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bununla ilgili birbirinden farklılaşmış yaklaşımlar da bulunmaktadır.

1.2.1.1 Kimliğin oluşumu

Aka (2010) kimliğin oluşumu üzerine yaptığı araştırmasında, son yıllardaki çalışmaları üç başlık altında toplamıştır. Bu çalışmalardan ilkinin, kimliğin *kolektif bir doğaya* sahip olduğunu kabul eden çalışmalar olduğunu söyleyen Aka, bu

görüşün özellikle kolektif belirlemelerle sonuçlanan politik ve kolektif imalar içeren yazılarda cinsiyet, ırk/etnisite ve sınıf biçiminde olan *kutsal üçlü* şekliyle söylem alanına yeniden yerleşmiş olduğunu belirtmiştir. İkincisinde ise, ajan ve kendilik-yönlendirmesiyle entelektüel ilginin, kimlik süreçleri çalışmalarında yeniden harekete geçtiğini söylemiştir. Son olarak da, bazı araştırmaların yeni iletişim teknolojilerinin fiziksel birliktelik gereksinimindeki etkileşimden ortaya çıktıklarını ve bu teknolojilerin, kendiliğin oluşumu için katkıda bulunan diğerlerinin geliştirilmesini sağladığına değinmiştir.

Aka, çalışmasının devamında kimliğin oluştuğu üç düzlemden de bahsetmiştir. Bu düzlemlerin ilki olan “*bireysel düzlem*”de, bireysel kimlik kişilikte şekillenmiştir ve diğer insanların dünyasından izole edilemez olduğunu ileri sürmüştür. Bireyler benzersizdir ve değişkendir, fakat şahsiyet tamamen sosyal olarak inşa edilmiştir. İkincisi olan “*etkileşimci düzlem*”de ise, kimlik asla tek taraflı değildir. Yazar bu noktada, Goffman’ın (2009) etkileşim sürecini, ‘kendiliğin sunumu’ olarak tanımlanışına da değinmiştir. Buna göre kişi, çevresindekilere vermek istediği izlenimlerin etkisi ile bir benlik algısı oluşturmaktadır. Kimlik oluşumu kamusal bir süreçtir ve kişi tarafından kimliğin duyurulması, ilan edilmesi veya kendilik sunumu şeklinde açıklanabilmektedir. Böylelikle kimliğin duyurulması ve konumlanması arasında bir uyumluluk oluşması sonrası, kimlik inşası sağlanmış olmaktadır. Son olarak da, “*kurumsal düzlem*”den bahseden yazar, kimliğin kurumsal düzlemde kolektif olarak oluşturulmasının, klasik sosyolojik yapıtlarda yerleşmiş temel bir sorun olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda kolektif olarak kimliğin, grup üyelerinin paylaşılan ortak değerler veya benzerlikler etrafında birleşmesi sonucu oluştuğunu belirtmiştir (Akt. Biçer, 2014, s. 68).

Altunoğlu, (2010) çalışmasında, kimlik oluşumuna yönelik üç ayrı teorik yaklaşımın “özcü, modernist ve etno-sembolcü” farklarını belirtmiştir.

Buna göre, özcü yaklaşımda Smith (2002b) esas itibariyle, etnik toplulukları ve milletleri, tarihin doğal birimleri ve insan deneyiminin bütünleştirici unsurları olarak görmektedir. Dolayısıyla özcüler için kimlik, değişmezdir ve akışkan olamaz.

Modernist yaklaşımda ise Hobsbawm (1995) göre, “kimlik, özcülerin vurguladığı gibi değişmez bir kategori değildir; yalnızca özgül ve tarihi olarak yakın bir döneme aittir ve belli bir modern teritoryal devletle ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir. Hobsbawm özcü bir yaklaşımın reddi ve belirli bir tarihi-sosyal uzama ait millet kimliği vurgusuyla teorisini inşa etmektedir. (Akt, Altunoğlu, 2010, s. 7)

Son olarak da etno-sembolcu yaklaşımda Smith, (2002a) “millet ve milliyetçiliğin, idari merkezileşme süreçleri, iktisadi dönüşüm, kitle iletişimi ve modernlikle ilişkilendirdiğimiz geleneklerin çözülmesinden hem etkilendiğini hem de onları etkilediğinden” ileri sürmüştür. Tam da bu yüzden milletleri ve milliyetçilikleri kültürel bağlarla, politik cemaatlerin tarihi kesişme noktası üzerine yerleştirilmesi gerekliliğinden söz etmiştir. Etnik kültürlerin kalıcılığını ele alırken ilkçi (özcü) ve araçsalcı (modernist) kutuplaşmasından uzak durulması gerektiğini, belirtmiştir. Çünkü bir değişiklik ve akışkanlığın söz konusu olduğunu; ama asıl olanın ‘kültürel devamlılık’ düşüncesine bu değişmelerin ne ölçüde yansydıklarının araştırılması olduğunu ileri sürmüştür. (Akt, Altunoğlu, 2010, s. 7)

Sosyal psikoloji literatüründe kimlik ile ilgili yapılmış çalışmalar da, Erik Erikson, Tajfel, Turner gibi isimler ilklere aittir. Bu araştırmacılar yaptıkları çalışmalarla alana katkıda bulunmuşlardır.

1.2.1.2 Sosyal Psikolojide Kimlik Çalışmaları

Sosyal bilimler literatürüne psikolojik bir kategori olarak giren ve psikanalist Erik Erikson’un (1902-1994) çalışmalarıyla kişisel bir temelde, kendiliğin oluşumuna dair bir kavram olarak kullanılan kimlik, kişinin kendisi için önemli grupları fark etme sürecinin bir parçası olarak ele alındıkça, sosyologlar ve sosyal psikologlar arasında da giderek kabul görmeye başlamıştır (Özdemir, 2013). Kimlik kavramına yönelik bu ilgi 80’li ve 90’lı yıllarda artmıştır. Bu dönem zarfında Batı’daki siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimler bu ilginin artışında etkili olmuştur (Yanık, 2013).

Çağdaş dönemde kimlik kavramlaştırmasını etkileyen iki önemli teorik yaklaşım, i) toplumsal kimlik teorisi ile ii) kimliği söylemsel bir inşa ve anlatı olarak

yorumlayan yaklaşım olmuştur. Polonyalı bir Yahudi olan ve İkinci Dünya Savaşı başladığında Fransa'da savaşın büyük bir kısmını esir kamplarında geçiren Tajfel'in (1919-1982) çalışmaları, toplumsal kimlik teorisinin temellerini oluşturmuştur. Toplumsal kimlik teorisinin merkezinde, birey ve grup arasındaki ilişkinin nasıl tanımlandığı, bireysel davranış ve grup davranışı arasındaki ilişkinin ne olduğu, genel olarak gruplar arası davranış ve süreçlerin nasıl tanımlandığı sorularının yer aldığı söylenilebilir. Psikolojik düzeyde, kimlik kategorilerinin özellikleri ve anlamına, kimlik seçiminin ardındaki güdülere ve kimlikleri harekete geçiren davranışsal alanlara odaklanan bu yaklaşım; toplumsal düzeyde, kimliklere yol açan durum ve bağlamlarla, kimliklerin gruplar arasındaki iktidar ve güç ilişkilerine bağlı olarak nasıl ifade edildiği ve harekete geçtiğiyle ilgilenmiştir (Özdemir, 2013).

Sosyal kimlik yaklaşımının kökenleri Henri Tajfel'in sosyal kategorizasyon, gruplar arası ilişkiler, sosyal karşılaştırma, önyargı ve stereotipleştirme konusundaki eserine ve daha sonraları John Turner'la arkadaşlarının kolektif benlik kavrayışıyla bağlantılı grup davranışını doğurmada benlik kategorizasyonunun oynadığı rol üzerindeki kuramsal çalışmalarına uzanmaktadır (Hogg ve Vaughan, 2011). II. Dünya Savaşı'nda, Fransa'da ve Almanya'da esir kamplarında yaşamış olan Henri Tajfel, grup çatışması hakkında oldukça önemli deneyimler edinmiştir. Tajfel, din ve ırk grupları gibi büyük örneklemlerle ilgili psikolojik süreçlerle ve gruplar arası çatışmanın sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Paris'teki Moscovici'den ve Bristol Üniversitesi'ndeki arkadaşlarından destek alan Henri Tajfel ve John Turner, birlikte yürüttükleri çalışmalar sonucunda 1970'li yılların ortalarında *Sosyal Kimlik Kuramını* geliştirmişlerdir (Demirtaş, 2003).

Sosyal kimlik kuramı insanların sosyal kimliklerine odaklanır, sosyal kimlikler sosyal grup üyeliklerinden (meslek grupları gibi) ve/veya sosyal kategorilerden (din, milliyet, cinsiyet gibi) ortaya çıkmaktadır. İnsanlar kendilerini belli sosyal gruplarla tanımlar hale gelir ve kendilerini o sosyal grubun özelliklerine sahip şekilde tarif ederler. (Arkonaç, 2008b)

Gruplararası algı ve davranışı açıklamada temel güdüsel ve bilişsel süreçlerinin yerini vurgulayan kuram, birbiriyle yakından ilişkili olan üç temel

kavram üzerine kuruludur: Sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma ve sosyal karşılaştırma. Bu kavramları kısaca şu şekilde açıklayabiliriz:

Sosyal kimlik: Tajfel ve Turner (1979), Sosyal Kimlik Kuramı ile kişisel kimlik ve sosyal kimlik ayrımını yapmışlardır. Kişisel kimlik, benliğin bireye özgü özelliklerine (bedensel ve fiziksel özellikler) işaret ederken; sosyal kimlik, ait olunan sosyal gruplara işaret etmektedir.

Sosyal sınıflandırma: Kendini Sınıflandırma Kuramı, (Turner ve vd., 1987) insanların kendilerini ve diğerlerini grup üyelikleri temelinde tanımladıklarını, belirsizliği yok etmek ve daha anlamlı bir dünya oluşturmak için kendisi ve diğerini gruplara atadığını öne sürmektedir.

Sosyal karşılaştırma: Bireyler bir taraftan olumlu sosyal kimliğe sahip olma güdüsüne sahipken, diğer taraftan kendileri ile diğer grup üyeleri ve kendi grupları ile diğer gruplar arasında ayrım yaparak; kendilerini, farklı ve belirgin görme isteklerini gerçekleştirmektedirler. Bireyin kendini olumlu değerlendirebilmesi için, kendisini başkalarıyla kıyaslayıp, onlardan daha iyi olduğuna karar vermesi gerekmektedir. (Akt; Güler, 2013, s. 18)

Söylem çalışmalarında, bir inşa süreci olarak kabul edilen kimliğin, bağlama bağlı olarak sürekli bir akış içerisinde olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre bizler yaşadığımız zaman ve mekana bağlı olarak etkileşime girdiğimiz her bir şeyle aslında yeniden bir kimlik inşa ederiz. Dolayısıyla kimliklerimiz sabit olmamaktadır.

1.2.1.3 Söylem ve Söylemde İnşa Edilen Kimlik

Burr (2012) söylemi olayların belli bir yorumunu bir şekilde üreten anlamalar, metaforlar, temsiller, hikâyeler ve ifadeler takımı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, her türlü konuşma ve metin, söylem olarak ele alınabilmektedir. Söylem aynı zamanda bir tür referans çerçevesi, açıklamalarımızın açıklanabileceği kavramsal bir omurga gibi düşünülebilir.

Burr (2012), insanların söylediği ya da yazdığı fiili şeylerle söylemler arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığından da söz etmiştir. Ona göre, söylemler

insanların yazdıkları ya da söyledikleri şeylerde gözükmektedir. Gözüktüklerinde de insanların yazdıkları ya da söyledikleri şeylerin anlamları ortaya çıktıkları söylemsel bağlama bağlıdır. Burr, söylemi nerde aramız gerektiğinin cevabını, hayatımıza nüfuz eden geniş bir çerçeve çizerek, her yerde bulabileceğimizi belirtmiştir. Ona göre bir nesne hakkındaki söylemin kendisini, metinlerde-sohbet ya da mülakat gibi konuşmalarda, roman, gazete köşesi, mektup gibi yazılı materyallerde, gazete ya da film reklamları gibi görsel imajlarda hatta insanların giydikleri kıyafetlerde ya da saçlarını o ya da bu şekilde taratmalarında, aranabilir. Aslında, anlamı “*okunabilir*” herhangi bir şey, bir ya da daha fazla söylemin kendini göstermesi olarak düşünülebilir, bir “*metin*” olarak bilinebilir. Kıyafetler, uniformalar sınıf farkını, mevkii, cinsiyet rolünü, yaş ya da alt kültürü akla getirebilir ve bunlara metin denilebilir. Gerçekte insanın anlamdan bağımsız hiçbir yönü olmadığı için etrafımızdaki her şey “*metinsel*” olarak ele alınabilir, “*bir metin olarak hayat*” lafının, söylemsel yaklaşımın altta yatan metaforu olduğu söylenebilir.

Burr’un söylemin çerçevesini “*bir metin olarak hayat*” formülasyonundan hareketle, kimliklerimizin, söylemlerimizle yeniden nasıl inşa edildiğini de görebiliriz. Bu bağlamda Arkonaç, (2008a) hem bireysel hem de grup kimliklerimizin, içinde bulunulan söylemden doğduğunu belirtmiştir. Özellikle, dilin ve söylemin bu süreçte oynadığı rollerin önemine işaret ederek, düşünce ve zihinsel hayatın, kişinin tekil zihninin ürünü olmadığını; aksine toplumdaki söylemlerin karşılıklı eylem alanında içselleştirilmesi neticesinde kişinin, zihinsel hayatını ve düşünce sistemini biçimlendirdiğinde bahsetmiştir. Dolayısıyla bir kültür içindeki sözlü, yazılı açıklamalar kişinin kendini anlayışını inşa etmekte ve kişileştirilmiş bir ses ve pozisyon edinme haline getirmektedir.

Howarth ve Stavrakakis, söylem teorisyenlerinin “kimlik oluşumu, özgün ideolojilerin üretimi, toplumsal hareketlerin mantığı ve toplumların, toplumsal bir tahayyüller çoğulluğu tarafından yapılandırılması meselelerinin söylem teorisi için merkezi inceleme nesnelere olduğunu” (2000, s. 7) vurgulamışlardır. Kimliğin kuruluşunun meydana geldiği çerçeveye de değinerek; toplumsal ve siyasal kimliklerin daima ilişkisel olduklarını ve asla kendilerini tam olarak kuramayacaklarını ileri sürmüşlerdir. Ortak bir kimliği nasıl inşa ettiğimizi de şu

şekilde açıklamışlardır: “Çeşitli unsurların dillendirilmesi aracılığıyla ‘içeridekiler’ ve ‘dışarıdakiler’ arasına farklılaştıran siyasal sınırlar çekerek bir araya getirilen siyasal hareketler, birbirinden farklı çeşitli gruplar için ‘ortak bir kimlik’ inşa etmektedirler”.

Özdemir (2013) kimliğin söylemsel kavramlaştırılmasında kişiyi, kendi kendine yeten, bir kimliğe sahip, kendi bireyliği ve karakterini kişisel bir kimlik projesi olarak üreten bir bakış açısıyla anlamak gerektiğinden söz etmiştir. Kimliğin söylemsel etkinlikler içinde inşa edildiğini, yapıldığı süreçlere doğru bir kayma söz konusu olduğuna değinerek, inşa sürecinde dilin merkezi rolünün öneminden bahsetmiştir. Bu noktada, söylem yaklaşımının, dil ve diğer iletişim araçlarını aynı bağlamda bir araya getirmek, biçim ve anlamın ırk, sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi ortak kimlik kategorilerine nasıl dönüştüğünü teorileştirmeye ve işlemselleştirmeye izin verdiğini anlatmıştır. Yazara göre bu noktada kimlik bir ‘*müzakere süreci*’ olarak algılanmaktadır ve bu süreçte merkezi rolü oynayan şey anlam inşasının merkezinde olan ‘*dil*’dir. Dille birlikte diğer kültürel sembol sistemleri de anlam inşasında ve kimliğin kurulmasında önemli rol oynamaktadırlar. Giyim kuşam özelliklerinin belirli tarihsel, siyasal bağlamlarda kültürel, etnik, dinsel anlam ve aidiyetlerin güçlü birer taşıyıcısı olması buna örnek olarak gösterilebilir.

Arkonaç (2008b) da dilin kimlik inşasındaki merkezi rolüne işaret ederek, kişinin konuşma eylemi esnasında verdiği grup tariflerinde ve kullandığı kategorizasyonlarda, getirdiği argümanların akışına göre kayışların olduğunu dolayısıyla kimliğin de kayışını belirtmiştir. Bu noktadan hareketle, konuşmalardaki kayışlar, konuşmanın bağlamına göre yeni kimlik inşalarını beraberinde getirmektedir. Arkonaç konuşma bağlamının değişimine bağlı olarak, yeniden inşa edilen kimliklerimiz için şu örneği vermiştir: “Sözgelimi, insan haklarından bahsederken, modern şehirli kimliğine uygun argümanlar öne sürersiniz. Ama daha sonra Batılı politikanın küreselleşme anlayışına karşı olmanızdan dolayı öne sürdüğünüz argümanı karşınızdakine kabul ettirmeye çalışırken, muhafazakâr kimlikle hareket etmeye başlarsınız. Bu esnada sadece sürekli olarak karşınızdaki diğer kişilere roller dağıtmakla kalmaz, kendi kimliğinizi de sürekli inşa edersiniz. Bu sebeple kişinin kendi kimliği aslında tekil bir kimlik olmaktan ziyade çoklu bir

kimliktir. Konuşmacı kendi ifade ve açıklamalarını inşa ederken her seferinde, kendini bu ifade ve açıklamaların içine yeniden yerleştirir”.

Dolayısıyla, söylem çalışmalarında kimlik konuştukça tamamlanan, üstesinden gelinen bir şeydir. Düşünüldüğünden çok daha esnek, çok daha istikrarsız, çok daha geçişken ve çokludur. Aslında konuşma tamamı ile bir kimlik inşasıdır. Bu inşalar, bütün bir kültürün çoklu seslerinden çekilip alınan durağan olmaktan ziyade geçişler, kayışlar gösteren inşalardır. Her bireyde konuşma sürecinin uzun bir geçmişi vardır, çocukluğa dayanır, yıllar boyu konuşulan seslerin birbirine eklenmesiyle bireyin kendi zihni inşa edilir. (Arkonaç, 2008)

Yukarıda farklı araştırmacıların kimlik tanımlamalarından, kimliğin herkesçe kabul edilen ortak bir tanımının olmadığı sonucu çıkarılabilir. Sosyal psikolojideki kimlik çalışmaları da daha çok gruplar arası süreçlerde ortaya çıkan birey ve grup kimliğinin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Söylem çalışmalarında ise kimlik, kişinin etkileşimde olduğu kişilerle, ortaklaşa icra ettiği bir anlam inşasıdır. Bu çalışmada amaçlanan, sosyal bilimlerde kimliğe dair yaklaşımlara dair bir arkaplan sunarak, Kürtlerin kimlik inşasında kullanılan söylem kaynaklarının yorumlanmasını zenginleştirmektir.

Kimlik bağlamında ele alınması gereken kavramlardan biri de etnisitedir. Yanık (2013) özellikle 80’li yıllardan itibaren artan bir oranda kimlik tartışmalarının, gerek Kıta Avrupa’sı ülkelerinde gerekse de ABD, Kanada ve Avustralya özelinde toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda ulus-devlet içerisindeki farklı grupların, toplulukların ya da azınlık konumunda olanların farklılık taleplerini dile getirmeye başladıklarından bahseder. Bu tür taleplerin toplumsal ve siyasal alanda oluşturduğu etki, kimlik kavramına ilişkin farklı nitelermelerin de yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur.

Sosyal bilim çalışmalarında kimlikle birlikte en çok incelenen kavramlardan biri de etnisitedir.

1.2.2 Etnisite

Etnik kategori veya etnisite (*ethnicity*); din, mezhep, dil, kabile, klan, ırk gibi toplumsal yapılardan bir tanesidir. Aktürk, (2006) etnisite kavramının, günümüzde sosyal bilimler alanında yoğun bir biçimde başvuru kaynağı haline geldiğini belirtmiştir. Etnik temizlik, etnik soykırım vb. nitelermeler, yaşanan toplumsal olayları açıklamada kullanılan metaforlar haline dönüşmektedir.

De Vos'un (2005) tanımıyla etnisite; "Aynı kültür boyutunda yer alan bir insan grubunun subjektif, sembolik ve amblemantik/sembolik amaçlarla, grup içinde dayanışma sağlamak ve öteki gruplarla farklılıklarını vurgulamak için kullandığı etnik kimliğin içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi durumudur".

Heywood'a (2006) göre ise etnisite; "Hem ırksal hem de kültürel tonlar içeren karmaşık bir kavram olup, farklı bir halk, kültürel grup veya coğrafi alana yönelik bağlılık duygusudur".

Marshall ise (1999) etnisiteyi; "Ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda, kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran, ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir" şeklinde anlamlandırmıştır.

Bu tanımlardan hareketle, etnisite tanımlamalarında iki geleneğin oluşmuş olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi, çoğunlukla etnisiteyi ulus devletin, daha büyük toplumun içindeki azınlık grupların bir alt grubu olarak kabul eden Anglo-Amerikan görüşüdür. İkincisi ise, etnisiteyi düzenli bir şekilde toprak ya da mirasla ilgili tarihsel bir fenomen olarak tanımlayan Avrupa geleneğidir. (Akt; Özdemir ve ark., 2008, s. 333)

Yanık (2013) etnik kimliğin, modern bir olguya tekabül ettiğini bu yüzden de etnisite ile doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Bu durumun ortaya çıkışında dünyadaki bazı önemli gelişmelerin rolüne vurguda bulunmuştur. Özellikle de Coğrafi Keşifler sonrasında Kıta Afrika'sının sömürsünde gerçekleştirilen kitlesel göçten daha fazla ve ona göre daha yoğun olarak hissedilen uluslararası göç sonrasında, göçmen kimliklerin azınlık statüsü bağlamında ulus-devletler içerisinde yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi açmazlar sonuçta, etnisite kavramına başvuruyu özellikle Kıta Avrupası özelinde arttırmıştır. Bunun yanı sıra, dünyanın

genelinde gözlemlenen ilkin bölgesel temelde başlayan, sonrasında ise diğer ulusları da etkileyen etnik temizlik olarak adlandırılan süreç, etnik ve etnisite kavramlarına sosyal bilimlerde kimlik bağlamında daha fazla atıfta bulunmanın artışına neden olmuştur. Bu ve benzeri sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayıdır ki etnisite kavramı, kimlik ile birlikte kullanılır hale gelirken, aynı zamanda kimlik açıklamalarında başvuru kaynağı şeklinde de ifade edilmiştir.

Aktürk (2006) etnik kimliğin siyasallaşmasının nedeninin, siyasi kurumların etnik esasa göre tanzim edilmiş olmasına bağlamaktadır. Buna göre bireyler, etnik kökenlerine istinaden özel hak veya ayrıcalıklara sahip olur veya ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu duruma katkı sağlayan da devlet aygıtının, etnik kimliğin perçinlenmesinde aktif olarak kullanılmasıdır.

Etnisite ile ilişkili olan ve kimlik inşasında önemli bir rolü olan bir başka olgu da, dildir. Aktürk (2006) dilsel boyut üzerinden etnik kategoriler, ulus-devletlerin kuruluşu ve dolayısıyla milliyetçilik ve millet kavramlarıyla bağlantılandırılışını anlatmıştır. Buradaki mantık dizgisini şu şekilde özetlemiştir: “Her etnik kategori kendine has bir dile sahiptir; ulus-devlet inşası belli bir dilin devlet aygıtının kaynakları kullanılarak ‘ulusal dil’ olarak yaygınlaştırılması, öğretilmesi ve böylelikle ulusal pazarın oluşturularak kapitalist gelişmenin önünün açılması sürecidir; dolayısıyla devlet ulusal dil olarak seçtiği ve standartlaştırarak yaydığı dil üzerinden belli bir etnik grubu toplumsal düzenin merkezine oturtmuş olur. Böylelikle siyasi (devlet aygıtının şekil değiştirmesi), ekonomik (ulusal pazarın kuruluşu), akademik-kültürel (ulusal dilin standartlaştırılması) süreçler bilinçli bir toplum mühendisliği projesinin uyumlu parçaları, belli bir etnik grup bu yeni siyasi yapılanmanın asli unsuru, genel olarak toplum da bu sürecin edilgen nesnesi olarak betimlenir”.

1.2.3 Ulus

Kimlik çalışmalarında dikkat çeken bir başka kavram da, ulustur. Toplumların kendilerini etnik kimlik ayırt ediciliğinde farklılaştırıp, ayrı bir ulus olarak konumlandırmaları, ulus kavramına olan ilgiyi artırmıştır.

Ulus, tanımlamalarda ağırlık verilen unsura göre çeşitlilik ve farklılık arz eden, dinamik ve çok boyutlu bir olgudur. Alman romantizminin kaynaklık ettiği etniklik kavramı ekseninde dönen ulus tanımlamalarından, Fransız milliyetçiliğinin benimsendiği, coğrafi sınırları ön plana çıkararak, teritoryal ulus tanımlamalarına kadar geniş bir yelpaze içinde incelenmesi gereken bir kavramdır (Eken, 2006).

Bu açıdan ele alındığında ulus tanımlarında hem objektif unsurlara (aynı coğrafi sınırlarda yaşamak, aynı dili konuşmak gibi) önem veren hem de “ortak kader”, “ortak soy” gibi duygularda ifadesini bulan bireyin duygusal alanına yönelik tanımlamalar da vardır. Genelde ulus (nation) kültürel yanı ağır basan çeşitli ortak özelliklere sahip insan topluluğunu nitellemek için kullanılmaktadır (Eken, 2006).

Anderson’a (1995) göre ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.

Başlangıçta kan, dil ve kültür bağıyla bağlı ve zorunlu olmasa da genelde aynı toprağı paylaşan insan topluluğunu belirten ulus kavramı (Latince *natio, natus*) XVIII. yüzyılda Fransız devrimi sırasında kökten bir değişikliğe uğramıştır. Birçok ulusun aynı devlet uzamında birlikte yaşayabildiği devrim öncesi benimsenen anlayışın tersine, ulus devletle özdeşleşmiştir. Bu açıklama Fransız Devrimi’nin kavramın tarihinde neden bir dönüm noktası oluşturduğunu, ulus kavramına ilişkin incelemelerin büyük oranda 1789 düşün dünyasına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Genellikle ulus tanımının iki mantığının olduğunu söylemek gelenek olmuştur: Aydınlanma döneminden gelen çağdaş anlayış ve romantik dönemin anlayışıdır. Çağdaş anlamında, ulus düşüncesi her şeyden önce, aynı yasalara bağlı olarak yaşamak istediklerini belirten ve sözleşme bağlarıyla birlikte olan insanlar birliğini belirtir. Böyle düşünüldüğünde ulus, ilk anlamıyla doğum, kan bağı, ırk, etnik, toprak ya da kavramın tarihiyle değil, tersine, *istenç*, bir siyasal topluluğun ilkelerine *özgür katılım* düşüncesiyle tanımlanır. Romantik anlayış ise Alman felsefesi çerçevesinde gelişmiştir. Romantik anlayışın başat düşüncesinin birlik, bireysellik, kişilik üçlemine dayalı olduğu söylenebilir. Bu nedenle romantik ulus anlayışı, kolektif ruhlu düzen-ulus düşüncesini çağrıştırmaktadır (Sosoe, 2003).

1.2.4 Milliyetçilik

Kimlik çalışmalarında belki de en çok karşılaşılan kavramlardan biri de ‘milliyetçilik’tir. Özellikle büyük imparatorlukların yerlerini etnik temelli ulus devletlere bırakmasıyla, kendi etnik kimliğini merkeze alan ve diğer kimlikleri ötekileştiren pratikler, milliyetçilik kavramına atfedilen önemi artırmıştır. Milliyetçilik bu yeni sistemin güçlü bir ideolojik temeli haline gelmiştir.

Bütün ideolojiler yaşadıkları çağın olaylarından ve gelişmelerinden etkilenecek oluşturmaktadırlar. Milliyetçilik de modernliğin bir ideolojisi olarak modern tarihsel ve toplumsal koşulların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Modernliğin nesnel toplumsal koşulları ve değerler dünyası, milliyetçilik söylemini üretmiştir. Milliyetçilik, modernlik biçimiyle ulus-devletin bir ideolojisi olarak yapılanmıştır. Ulus-devletin kültürel ve politik bütünlüğü için önemli bir aidiyet kimliği olarak biçimlenmiştir. Yıldırım’a (2006) göre parçalanmış imparatorluk kültür ve siyasetleri karşısında, ulus-toplum ve ulus-devlet bütünlükleri üretmek için kitlelere, topluluklara, cemaatlara ve milletlere yeni bir şemsiye sağlamıştır.

Giddens (1985) milliyetçiliğin, siyasal bir düzen içinde yer alan bireylerin ortak bir geçmişe ve kültüre sahip olduklarını vurgulayan bir simgeler ve inançlar dizgesine duydukları psikolojik bir bağlılık duygusu/bilinci olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir (Akt., Boztemur, 2006, s. 166).

Anderson (1986) milliyetçi ideolojinin, ulusal dayanışmanın oluşturulması ve sürdürülmesi için milleti oluşturan unsurlar ile devlet-kurma süreçleri arasında nesnel bir ilişki kurmaya gayret etmesinden bahsetmiştir. Ulusal dayanışma, genellikle dinsel ya da dilsel bütünlüğe dayandırılır, var olan ya da geçmişteki devlet toprakları üzerinde yer alan topluluk üyeleriyle birlikte sahip olunan ortaklıklar ve siyasal coğrafyadaki ‘doğal’ bölünmelerin ayırdığı *ötekilerle* olan farklılıklarla beslenmektedir. Milliyetçiliğin kültür birliği sağlayan özellikleri her zaman siyasal-kurumsal yapıyla ilişkilendirilmiştir. Kültürel birlik kimi zaman bağımsız bir devlet olma amacı, kimi zaman varolan bir devlette çağdaşlaşma için reform istekleri şeklinde tezahür eder, çoğu zaman da ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi için siyasal faaliyetlerin meşruiyetinin sağlanması amacıyla kullanılmaktadır. Anderson ayrıca

ulus-devlet kurma faaliyetiyle milliyetçilik arasındaki ilişki üç ayrı düzeyde açıklamıştır: İlk olarak milliyetçilik devletle ‘ulusal’ toplum arasındaki kurumsal bağlantıyı kurmaktadır. İkinci olarak aynı toprak üzerinde yer alan kültürel ve ekonomik olarak farklı bölgelerin daha homojen bir siyasal yapı içinde bütünleştirilmesini ve bunun dış tehditlere karşı korunması için gerekli dünya görüşünü sağlamaktadır. Son olarak da bir milleti diğerlerinden ayırarak siyasal topluluklar arasındaki sınırları çizdiğini belirtmiştir (Akt., Boztemur, 2006, s. 167).

Giddens (2006) da, yukarıda bahsedilen üç ilişki tarzından hareketle milliyetçi ideolojinin çoğunlukla ulaşmak istediği üç temel amacın olduğunu belirtmiştir. Birinci amaç, millet tanımının kapsadığı düşünülen bütün toplulukların siyasal yapıyla bütünleştirilmesi ve ulusal birliğin sağlanmasıdır. İkinci amaç, yalnızca varsayılan milletin çoğunlukta olacağı egemen bir devletin oluşturulmasıyla gerçekleştirilecek olan ulusal bağımsızlıktır. Üçüncüsü de, bu bağımsız devlet çatısı altında milletin var olduğuna duyulan inancın bütün topluluk bireylerine yaygınlaşmasını sağlayan bir ulus-oluşturma sürecinin devamını sağlamaktır. (Akt., Boztemur, 2006, s. 168)

Akıncı (2014) çalışmasında, milliyetçilik kuramlarına değinmiştir. Yazara göre milli kimliklerin nasıl ortaya çıktığını irdeleyen milliyetçilik kuramları, çok farklı tezlerle ortaya çıkmaktadırlar ve her birinin savunulabilir bazı yönleri mevcuttur. Milliyetçilik kuramlarının genel olarak üç kategoride ele alınabileceğini belirtmiştir: İlkçi/Özcü, Modernist ve Etno-Sembolcu.

Buna göre ‘ilkçilik/özcülük’, bir kuram olmaktan daha çok, bir bakış açısıdır. Bu yaklaşımda millet ‘doğal’ olarak görülmektedir. ‘İlkçilere’ göre sabit ve değişmez bir olgu olan milletler; eski çağlardan bu yana var olan doğal yapılardır. ‘Modernist’ kurama göre ise millet olgusu doğal, kökleri eski çağlara kadar geri giden bir olgu değildir. Milletler modern çağın getirdiği koşullar sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Milletlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında sanayileşme, kapitalizm, kentleşme, merkezi devletlerin kurulması, laikleşme gibi modern gelişmeler gelmektedir. İlkçiler ile modernistler arasında, orta yerde duran bir yaklaşım olan ve en önemli temsilcisinin Smith olduğu ‘etno-sembolcü’ yaklaşımda ise özellikle

Avrupa ve Ortadoğu’da yüzyıllar öncesine kadar kökleri uzanan etnik toplulukların (ethnie) mevcut olduklarının altı çizilmekte ve bu etnik topluluklarla modern milletler arasında bir bağ olduğu savunulmaktadır.

Breuer (2010) akılcı ve romantik milliyetçilikler yerine liberal, sol ve sağ milliyetçiliklerden söz etmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Bu bakış açısına göre, liberal ve sol milliyetçiliklerin, sağ milliyetçiliğe nazaran bir belirgin zamansal avantaja sahip olmaları, milliyetçiliğin evvela ikincil öneme sahip bir siyasi konumdan formüle edilmesi ve dolayısıyla kaçınılmaz biçimde “statükoya karşı yöneltilmiş radikal tasarı” olarak görünmesi ile bağlantılı olabileceğini ileri sürmüştür.

Arslan (2013) milliyetçilik kuramcılarının, millet olgusunun kurgulanmasındaki yazılı basın ve son dönemlerde görsel medyanın rolünün önemini, Anderson’un ‘*hayali cemaatler olarak millet*’ teorisinden hareketle çalışmasında tartışmıştır. Buna göre, normalde cemaatler, birbirini tanıyan kişilerden oluşmaktadır. Ama bir milletin bütün üyelerinin birbirini tanması mümkün değildir. İşte ulusal yazılı ve görsel medya, bu duygunun toplum üyelerinde oluşmasında hayati bir rol üstlenmektedir. Burada üyelerin birbirini gerçekte tanımamalarına rağmen tanıyormuş duygusuna sahip olmalarını sağlayan şey, medya aracılığıyla yaşanan ortak zaman deneyimidir. Arslan, aynı zamanda, ulusal dilin de iletişim sayesinde, milliyetçilik için nasıl işlevselleştirdiğini somut birkaç örnek üzerinden tartışmıştır. Buna göre, ulus devlet sisteminin yerleşmesiyle beraber, tüm ulusun eğitim ve medya kurumları aracılığıyla öğrenmesi gereken bir lehçe ve gramer biçimi herkes tarafından ‘doğru’ dil olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Örneğin Fransa’da Paris, Almanya’da Hannover, Türkiye’de İstanbul ağızlarının diğer şehirlerde yaşayanlar tarafından da öğrenilmesi gereken standart ağız oldukları gibi fikirler, henüz birkaç yüzyıllık görece yeni bir gelişmedir. Eğitim kurumları, toplumda yaşayan herkese ortak ve ‘doğru’ bir dili öğretme ve aynı anlama gelmek üzere değişik dil ve lehçeleri unutturmaya çalışma görevini yerine getiren en önemli araç olmuştur (Arslan, 2013).

Sonuç olarak, Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, yukarıda araştırma konusuyla ilgili olarak kimliğin tanımı, kimliğin oluşumu, sosyal psikolojide kimlik çalışmaları ve söylemde inşa edilen kimlik ile etnisite, ulus ve milliyetçilik kavramlarına dair tanımlar ve birbiriyle olan ilişkisine dair bilgiler sunulmuştur.

Bu bağlamda Kürt kimliğinin inşasını belirleyen süreçlere de odaklandığımızda, Kürtlerin yaşadığı tarihi, coğrafi deneyimler ve dünyanın siyasi, ekonomik, sosyal süreçlerde yaşadığı değişimlere bağlı olarak Kürt kimliği de yeni anlamlar etrafında sürekli inşa olunmuştur. Sözelimi imparatorluk sonrası süreçte kurulan ulus-devlet yapılanmalarında milliyetçilik farklı kitlelere, topluluklara, cemaatlere bir şemsiye görevi görmüştür. Birinci Dünya Savaşı ile Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın ulus-devlet yapıları içinde bölünmüş olması, yeni coğrafik deneyimlere bağlı olarak Kürt ulusal kimliği de etkilenmiştir. Dolayısıyla etnik esasa göre tanzim edilen siyasi kurumlar, etnik kimliğin ulus-devlet yapılanması içinde siyasallaşmasına neden olmuştur. Bu durum Kürt etnik kimliğinin, farklı ulus devlet yapılanmaları içerisinde farklı siyasal uygulamalara maruz kalmasına dolayısıyla her bir coğrafyada kimlik deneyimlerinin birbirinden farklılaşmasına neden olmuştur. Söz konusu duruma örnek vermek gerekirse, Irak devleti Kürtlerin dilsel noktada eğitimlerine karışmazken; Türkiye’de Kürtçenin yasal olarak yasak olması, Kürtlerin kimlik deneyimlerinde farklılaşmaya neden olmuştur. Dolayısıyla Kürt kimliği bulunduğu coğrafyada muhatap devletlerin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel uygulamalarından etkilenmiştir. Bu da, kimlik tanımlamalarında belirtilmiş olan ve hem kendimizle hem de öteki ile olan etkileşimimizde ortaya çıkan anlam inşası olarak kimliklerimizin tarihten, coğrafyadan, kültürden etkilenerek etkileşim içinde bulunduğumuz kişi ve kurumlara bağlı olarak yeniden inşa edildiği söylemini hatıra getirmektedir. Bu yönüyle, Kürt kimlik inşasına dair söylem kaynakları da bağlama göre yeniden anlamlar üretmiştir.

1.3 Kürt Kimliği: Tarihi Bir Arkaplan

Bu bölüm, Kürt tarihi ve siyasetine ilişkin araştırmaları temel alan Kürt tarihinin bir gözden geçirilmesidir. Bir yönüyle, Kürt kimliğinin geçmişten günümüze yaşadığı tarihi koşullara dair bir arkaplan sunma girişimidir. Özellikle de

Kürt kimliğinin bugünkü dinamiklerini daha iyi anlama çabasına katkı sağlayacağı düşünülen ve Kürtlerin tarihsel süreçte diğer milletlerle olan ilişkilerinin bazı önemli aşamalarına değinilmiştir.

Etnik kimliklerin ulus devlet sistemlerinde iktidarlaşmaya başlamaları, devletlerin kendi ulusal kimliklerinin tarihini kendi ayırt ediciliğini belirginleştirecek bir şekilde ortaya koymalarına neden olmuştur. Kimlikleri öteki konumda tutulan Kürtler, devlet aygıtından yoksun olmalarından dolayı, Kürt kimliğinin tarihsel arka planı, daha çok egemen kimliklerin belirlemesi altında bir okumayla şekillenmiştir. Bu ideolojik yaklaşım, Kürt kimliğini görmezden gelen, yok sayan, ötekileştiren ya da başka kültürlerin bir alt kimliği olarak gösterme çabası şeklinde tezahür etmiştir. Bu durum, bu çalışmada ele alınan Kürt kimliğinin söylemsel kaynakları olgusunun yorumlanabilmesi için bir arka plan okumasının gerekli olduğuna işaret etmektedir.

Kürtlerin bugün için üzerinde yaşadığı coğrafya, tarihsel olarak Osmanlı-İran ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Irak ve Suriye devletleri arasında 4 ayrı parçaya bölünmüştür (Izady, 2007). Bugün için, Kürtler, güneyde Araplar, doğuda Farslar (İranlılar) ve batıda Türkler olmak üzere Ortadoğu'nun diğer üç büyük etnik grubu ile stratejik sınırlara sahiptirler. Bu etnik komşularının yanı sıra, Kürtlere komşu olan yerleşim yerlerinde, kuzeyde Gürcüler (Lazlar dâhil) ve Ermeniler, kuzeydoğuda Azeriler, güneydoğuda Lurlar ve güneybatıda Türkmenler olmak üzere, irili ufaklı birçok diğer etnik grup da yaşamaktadır. (Izady, 2007). Günümüz için, siyasi bakımdan özerk federal bir bölge olarak uluslararası resmi tanınmaya sahip olan tek bölge, Irak 'ın Kürdistan Bölgesel Yönetimidir.

Kürtlerin anadilleri Hint-Avrupa dil ailesinin İran kolunun kuzeybatı alt grubuna mensuptur (Izady, 2007). Hassanpour'a (2005) göre, Kürtçe kaynaklar dört farklı lehçenin var olduğu konusunda hemfikirdirler: Kurmanci, Sorani, Hewrami ya da Gorani ve Kirmanşani denilen çok daha heterojen olan bir grup. Bugün için Kürtlerde dilin standartlaşmasında rol oynayan ve bu yüzden de daha çok yaygınlık kazanan Sorani ile Kurmanci lehçeleridir.

1.3.1 Tarihsel Bir Bakış

İslamiyet'in yedinci yüzyılda ortaya çıkmasından önce Kürtlerin tarihine dair çok az şey bilinmektedir. 'Kürt' kelimesinin Arap tarih kaynaklarında kullanılması, İslami dönemin başlangıcına rastlamaktadır. Zeki (2014) *Kürtler ve Kürdistan Tarihi* adlı kitabında, Kürtlerin İslam ordularıyla ilk temaslarının 637'de ve Hilvan ile Tikrit'in fethinden sonra gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Zeki (2014), Kürtlerin İslamiyet döneminden başlayarak; 618 ile 1300 arasında hüküm sürmüş 14 Kürt devleti ve 35'e yakın Kürt beyliğinin varlığından bahsetmiştir.

Kürt ulusunun tarihinde 13.cü yy ortalarından, son Kürt beyliklerinin de ortadan kalktığı 19.cu yy ortalarına kadar süren 600 yıllık dönem, yarı-bağımsız Kürt beylikleri dönemi olarak adlandırılabilir (Burkay, 2011).

Osmanlı ve İran devletleri arasındaki hükümlanlık mücadelesi içerisinde, Sünni Kürt beylikleri, Şii İran devletine karşı Sünni Osmanlı Devletini desteklemek konusunda ikna edildiler. Böylelikle Kürt beyliklerinin hükümlan olduğu toprakların önemli bir kısmı, artık bir imparatorluk olarak örgütlenen Osmanlı Devleti'nin egemenlik alanına dahil oldu. Osmanlı Devleti ile Kürt beyleri arasında imza edilen ve Kürt beyliklerinin imparatorluk içerisindeki siyasi ve idari statülerini tanımlayan bu anlaşma, Kürt emirlerine kapsamlı bir özerklik tanıyor ve merkezi iktidar ile yerel emirlikler arasında 'gevşek' bir siyasi ve idari ilişkiyi teminat altına alıyordu (Yeğen, 2013).

Kutlay'a (2012) göre, Kürt kimliğinin bugünkü sıkıntılarının kökeninde Tanzimat dönemindeki anlayışlar yatmaktadır. Osmanlı'daki toplumsal, kültürel, ekonomik, yasal, siyasi, felsefi değişim çabaları ile Avrupa'ya yönelmesi (Ertunç, 2013), 19.yüzyılın 40'lı ve 60'lı yıllarında, şah ve padişah hükümetlerinin, İran ve Türkiye'nin devlet sistemini, Avrupa örneğine uygun olarak tepeden inme reformlara tabi tutmayı hedefleyen modernleştirme girişimleri (*Tanzimat*), Kürt halkı arasında tedirginlik ve memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Kürtler bu yenilikleri, kendi geleneksel özgürlüklerinin ilgası olarak algılamışlardır (Mihoyan, 2013). Bu durum, daha sonra Osmanlı merkezi idaresi ile Kürt beylikleri arasında başlayacak olan ve Kürt beyliklerinin ilgası ile sonuçlanacak bir noktaya varacaktır (Mihoyan, 2013).

Bu dönemde kurulan, günümüzdeki koruculuk sistemi ile birçok ortak yanı olan ve daha sonraki zamanlarda da Kürtler arasında özellikle ihtilaf yaşamalarının temellerinin sistem tarafından atıldığı bir proje olarak kabul görecektir olan Hamidiye Alaylarına rastlanılmaktadır (Mihoyan, 2013). Hamidiye Alaylarının Kürt aşiretlerinden oluşması, tüm olumsuzluklarda Kürtlüğü suçlu bulan yanlış bir anlayışın yerleşmesine neden olmuştur (Kutlay, 2012). Hamidiye Alayları ile hem Kürt milliyetçiliği engellenmeye çalışılmıştır hem de Ermeni milliyetçiliği Kürtlerin eliyle durdurulmak istenmiştir (Kutlay, 2012).

Modern anlamda ilk Kürt siyasi örgütlenmeleri XX. yüzyılın hemen başlarında kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, II. Meşrutiyet sonrasında bir "*Kürt Aydınlanması*" olgusundan bahsedilmektedir. İstanbul'daki Kürt seçkinleri gazeteler çıkarmaya ve kültürel topluluklar oluşturmaya başlamışlardır ve bu eylemleri ile Kürt toplumunu eğiterek Kürtler arasında bir bilinçlenme oluşturmak hedeflenmiştir (Karademir, 2014).

1908 Meşrutiyet'inin ilanından sonra gelen göreceli demokratik ortamda, Kürtlerde basın ve yayın alanındaki gelişme, Kürt kimlik sorununda ve Kürt ulusal istemlerinin boyutlanıp yaygınlaşmasında, önemli işlevleri olmuştur. Bu yönüyle Meşrutiyetin ilanı, Kürt kimlik bilincinde büyük bir yükselmeye neden olmuştur (Kutlay, 2012). Bu dönemde, gazetecilik, Kürt milliyetçiliğinin modern evresinin ürünü olarak ve politik mücadelenin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır (Hassanpour, 2005).

1.3.2 Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası: Ulus Devlet İnşa Süreci

Aşağıda Türkiye, Suriye, İran, Irak ve diğer ülkelerdeki Kürtlerin kısa bir tarihine yer verilmiştir.

Ortadoğu'da ulus-devlet inşa etme süreci büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra başlamıştır. Bu süreçte Kürtler Ortadoğu'da farklı ulus-devletler arasında bölünmüştür. Bu devletlerde ulusal kimliğin inşası için Kürt ve diğer azınlık kimliklerinin inkârı gerekli bir koşul olarak belirginleşmiştir (Alinia, 2007). 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile Kürt sorunu gündemden çıkarılmıştır. O tarihten

beri de Kürt kimliği Türkiye, İran ve Irak'ın demokratikleşmesinde bir sorun ve engel olmaya devam etmiştir (Kutlay, 2012).

Türkiye Cumhuriyet tarihinde Kürtlerin durumuna baktığımızda Yeğen (2013), Kürt sorununun ortaya çıkışıyla, Türkiye'nin son iki yüz yıllık toplumsal tarihine yayılan ve merkezileşme, millileşme ve sekülerleşme gibi büyük toplumsal süreçlerden oluşan modernleşme serüveni arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu söylemiştir. Son iki yüzyılın modernleşme serüveninde, yaşanan dramatik kopuşlar olarak II. Mahmut'un merkezîyetçiliğinden Tanzimat'a, Jön Türk Devrimi'nden Cumhuriyet'in ilanına, tek-parti rejiminin yerleşikleşmesinden çok partili demokrasiye geçişe ve 1960 darbesinden 12 Eylül'e, bütün toplumsal gelişmelerin, Kürt sorununun niteliğinde farklı ölçek ve tarzlarda değişimlere yol açmış olduğunu belirtmiştir.

Bozarslan da Cumhuriyet sonrası Kürtlerin geçirdiği dönemleri 5 ayrı kategoride değerlendirmiştir: “1) Nispeten Kürt politik ve kültürel eylemciliğine özgür şartlar imkanı tanıyan, bir güç boşluğuyla tanımlanan, 1919-1923'te hükümetin kanunen çalışmadığı dönem. 2) 1923'ten 1938'e kadar, tekrar tekrar gerçekleşen Kürt ayaklanmalarının yer aldığı, Türkiye'deki Kemalist yönetimin kurulduğu ve güçlendiği dönem. 3) 1940'lar ile 1950'ler boyunca sessizlik dönemi. 4) 1960 olaylarından 1980'lerin başlarına kadar, Kürt milliyetçiliğinin yenilenme ve genişleme dönemi. 5) 1984'te PKK tarafından hızla eyleme geçirilen ve 1990'larda devam eden, gerilla savaşıyla başlayan bugünkü dönem” (2005: 42-43).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Türk eliti Kürt dilini yasakladı, Kürt topraklarını askerileştirdi, Kürt partilerini yasadışı kıldı ve Kürt kültürel etkinliklerini yasakladı. Söylemde resmi olarak Türkiye halklarından Türk halkına yönelik yapılan bu kayma, Kürtleri siyasi merkezden etnik temelde farklılaştırdı. Kürtler ülkede ikinci büyük etnik topluluğu oluşturdukları halde etnik bir azınlık olarak ayrımcılığa uğradılar. Onlar artık etnik olarak Türk olmadıkları için ‘Ötekilerdi’ ve kamusal alanda kendilerini Kürt olarak tanımlayamıyorlardı. 1923'ten 1938'e kadar tam 15 yıl Kürt milliyetçiliği Kürt diline yönelik etnik kültürel talepleri ve Türk devletine karşı şiddet içeren isyanlarla kendini göstermiştir (Natali, 2009) Bu isyanlardan en

önemlileri, Şeyh Said, Ağrı Dağı ve Dersim İsyanları olmuştur. Bozarıslan (2005) Şeyh Said, Ağrı ve Dersim isyanlarının Kemalizm'in Türkleştirme projelerine, yanı sıra onun kültürel ve dinsel alandaki reformlarına, aşiret ve Müslüman kardeşlik gibi Kürt sosyal yapılarını yıkma girişimlerine doğrudan bir yanıt olduğunu belirtmiştir.

60'lı yıllara gelindiğinde, Kürtlerin önünde hala etnik bir grup olarak harekete geçmeye yönelik kısıtlamalar olduğu halde, "*Türk vatandaşları olarak ya da solcu, muhafazakâr ve İslami eğilimlerin bir parçası olarak*" kendilerini gösterebilmenin yasal kanalları vardı (Natali, 2009). 60'lı yılların sonunda Kürtlere, ana dillerinde öğrenim görmeleri, Kürtçe yazmaları ve konuşmaları, Kürtçe müzik dinlemeleri, ulusal giysilerini taşımaları ve Kürt ulusunun mevcudiyetini gösteren her türlü iş ve eylemde bulunmaları yasaklanmıştı (Celil vd., 1998).

Günümüze yakın döneme baktığımızda, 1982 yılında kabul edilen yeni anayasa, tıpkı daha önceki anayasalar gibi, Kürtlerin eşitsizlik konumunu kayıt altına alıyor ve tescil ediyordu (Mihoyan, 2013). Ayrıca, askeri yönetim Kürt kültürünü de bastırmaya çalışmıştır. Kürtçenin kullanımını yasakladı. Çocuklarına Kürt isimleri verenler, nüfus kâğıtlarına kaydedilmediğini gördüler. 1986 yılına gelindiğinde Kürt kimliğini silmek için Adıyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt ve Diyarbakır'da 3524 köyden 2842'sinin isimleri değiştirilmişti (McDowall, 2004).

Son derece etnikleştirilmiş ve militarize edilmiş siyasi alanda ve açık siyasi alternatiflerin yokluğunda Kürt milliyetçi duygusu ve örgütleri son derece etnikleştirilmiş, şiddete dayandırılmış ve çeşitlendirilmiş hale geldi (Natali, 2009). 1980 yılından sonra Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) Kürt ulusal hareketinde öncü bir konuma ulaştı ve Türkiye'de Kürt ulusal direnişinin temel aktörü olmuştur. Bu çerçevede 1984 yılında başlayan gerilla savaşıyla Kürtleri hareketlendirmeyi başararak, bölgedeki mevcut devlet sistemine ve statükoya karşı ciddi bir güç olmayı başarmıştır (Güneş, 2013).

HEP ile başlayan ve Kürtleri yasal zemin içerisinde temsil etmeyi amaçlayan siyasal partiler, son yirmi yılı aşkın bir süre içerisinde, Türkiye'de demokratik sistemin oluşturulması ve anadilinde eğitim, kültürel özgürlük gibi Kürt kimlik

taleplerinin kabul edilmesi için mücadele etmişlerdir. Bu partilerin çoğuna yasak getirilip, kapatılmıştır (Güneş, 2013).

Bugüne kadar Kürtlerin kimliklerinin Türkiye'deki ulusal bir topluluk olarak kabulü ve eşit kültürel ile dilsel taleplerine, ana akım ve milliyetçi partiler tarafından böylesi hakların sadece Türk ulusu tarafından sahip olunabileceği gerekçesiyle karşı konulmuştur. Kürt dilsel haklarının sınırlı bir şekilde kabulüne rağmen, Kürt dilinde eğitim verilmesine ilişkin talepler büyük oranda göz ardı edilmiştir. Bu durum, Kürt kimlik ve dilsel haklarının kabulünü tamamen yadsımaz ancak sadece oldukça sınırlı bir azınlık etnik haklar alanı içinde kabul eder (Güneş, 2013).

Yeğen (2013), devlet söyleminin, esas unsurlarının Batılılaşma-modernleşme, merkezileşme, milliyetçilik ve otoriteryanizm olduğu bir söylemsel kuruluştaki vücut bulduğunu aktarmıştır. Cumhuriyet hükümetlerinin asimilasyon, zorunlu iskan 'tedip ve tenkil' türünden, Kürt kimliğine yönelik cebri uygulamalarla meşgul olduğu bir anda, devlet söylemi, meşgul olunanı 'irticai kalkışma', 'eşkıyalık', 'aşiretlerin direnci', 'ecnebi kışkırtması' ya da 'bölgesel geri kalmışlık' olarak yanlış aksettirmiş olduğuna değinmiş. Ona göre, bu söylem Kürt kimliğinin tahrip edildiği gerçeğini gizlemiştir. Buna göre, geçmişin sembelleri olarak hilafet, şeyh ve tarikat, geleneğin sembelleri olarak beylik ile aşiret ve taşra ekonomisinin sembelleri olarak kaçakçılık ile özerk ekonomi, bir etno-politik kimlik olarak Kürtlüğün kurulduğu uzamın elemanları olduğundan, Kürt sorununu, 'irtica', 'aşiret direnci', 'eşkıyalık', ve 'bölgesel geri kalmışlık' sorunu olarak yeniden kuran devlet söylemi, esasında Kürt kimliğine yönelik kapsamlı bir tahribat faaliyetini hikâye etmektedir. Aslında olan biten, devletin Kürt kimliğinin kurulduğu toplumsal uzama karşı gerçekleştirdiği taarruzun anlatılmasıydı.

Suriye tarihinde Kürtlerin durumuna baktığımızda, Suriyeli Kürtlerin milli bilinçlerinin gelişmesi önemli bir ölçüde 1925 sonrasında Türkiye'den Suriye'ye göç eden Kürt göçmenlere ve Türkiye'de yaşarken onları etkisi altına almış olan gelişmelere bağlıdır. Bu Kürt göçmenlerin çoğu, Şeyh Said'in başını çektiği 1925 Kürt isyanının bastırılmasından sonra Suriye'ye yerleşmişlerdir (Fuccaro, 2005).

Siyasi mobilizasyon ve kültürel kimlik talebi arasındaki karşılıklı etkileşim, Fransız manda idaresi altındaki Suriye’de Kürt milliyetçilerinin hareket sahasını belirlemiştir. Kürt milliyetçileri manda Suriye’sinin çok parçalı evresinde diğer milliyetçiliklerin hem siyasi hem de ideolojik desteğini kazanmışlardır (Fuccaro, 2005).

1927 yılında Hoybûn’un kuruluşu, Suriye’deki Kürt milliyetçiliğinin ve Kürt milli kimliğinin gelişimi açısından hayati öneme sahiptir. Kendinden sonra gelen Kürt milliyetçisi söylemin ve eylemlerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hoybûn, Kürtleri modern milliyetçi hareketin diliyle tanıştırmıştı. Hoybûn’un aşiretlere propagandasını yaptığı ulus ve milli topluma ilişkin milliyetçi söylem, 19.cu yüzyıl Avrupa milliyetçiliğinden açık bir biçimde etkilenmişti. Suriye’deki Kürt kimliği, Celadet Bedirhan ve kardeşi Kamuran’ın da desteğiyle, Kürtlerin kültürel talepleri ve uyanışı ekseninde tanımlanmaya başlanmıştı (Fuccaro, 2005).

1961 yılının eylül ayında Irak Kürdistanı’nda otonomi için silahlı mücadelenin başlaması, Şam’ın Kürtlere ilişkin siyasetinde kesin değişikliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Suriye hükümeti, ülkede Kürt hareketinin önünü kesmek için olanaklı olan her önleme başvurmuştur. Kürtlerin her türlü miting ve gösteri yapması yasaklanmıştır. Hapishanelerdeki ve toplama kamplarındaki Kürtlerin sayısı giderek artıyordu. Okullarda Kürtçe konuşma yasağı getirilmişti. Irak sınırındaki denetim büyük oranda artırılmıştı. 1962 yılının kasım ayında hükümet, Cezire’de yaptığı nüfus sayımı sonunda, 120 bin Kürdü Suriye yurttaşlığından çıkarmıştı. Kürtleri yurttaşlık haklarından mahrum bırakmaya yönelik siyaset, sonraki yıllarda da sürmüştür. Yurttaşlıktan çıkarılan Kürtler, kendi köylerinden sürülerek, yerlerine Araplar iskan edilmiştir (Mihoyan, 2013).

Günümüzde ise Suriye’deki iç savaştan sonra Kürtler, yaşadıkları bölgelerde Kanton Sistemi şeklinde oluşturdukları idari sistem, Baas rejiminin uyguladığı ve Kürtleri sadece kültürel olarak kısmi bir kabulden öteye gitmeyen dönemle kıyaslandığında, Kürtlerin kimlik haklarını hayata geçirme bağlamında, ciddi bir kazanım olarak görülebilir. Oluşan bu yeni konjonktür aynı zamanda Kürtlerin kendi coğrafyalarında yönetim erkini elde etmelerine de katkıda bulunmaktadır.

Irakta yaşıyan Kürtlerin geçmişine bakıldığında, Irakta yenilenen askeri darbeler ve siyasi sistemdeki değişimlere bağlı olarak Kürtler de pozisyon almıştır. 1950'lere gelindiğinde siyasi alan ne mevcut bir milliyetçi Kürt lider, ne bir yasal siyasi parti ne de Kürt grupları harekete geçirebilecek ekonomik kaynakları oluşturmuş gelişmiş bir Kürt bölgesini ortaya çıkarmıştır (Natali, 2009). 1960'larda bu siyasi ortam çok daha açık bir biçimde etnikleştirilmiş, merkezileştirilmiş ve militanlaştırılmış hale geldi ki bu da Kürt toplumunda daha çok etnikleştirilmiş ve şiddete başvurmaya kaymış bir milliyetçi duygunun gelişmesine yol açmıştır (Natali, 2009).

80'lerin sonundaki dönemde, Bağdat, Irak Kürdistanı'nın nüfus yapısını değiştirmek, yani "*Kürt taşralarını, Kürtsüzleştirmek*" Kürtlerin etno-kültürel özgünlüğünü ortadan kaldırmak ve Kürtleri, kendi topraklarından yoksun ulusal bir azınlık durumuna indirgemek için daha kararlı bir biçimde çaba harcamıştır (Mihoyan, 2013). Bu bağlamda, Kürtlerin ortak acısı diyebileceğimiz Enfal ve Halepçe gibi yüzbinlerce kişinin ölümüyle neticelenen katliamlar, bu dönemde meydana gelmiştir (McDowall, 2004).

Günümüzdeki Özerk Kürdistan Bölgesi, bir devletin sahip olduğu imkânların çoğuna ulaşmış durumdadır. Dolayısıyla Kürt kimliğinin önünde bürokratik, kültürel ve eğitimsel hiçbir engelin kalmadığı, bilakis sahip olunan imkânların geliştirilerek, bağımsız bir Kürdistan olma arzusunun yüksek sesle dillendirildiği bir konuma ulaşmıştır. Bu kazanımlar, diğer bölgelerdeki Kürtleri de olumlu yönde etkilemektedir.

İran'daki Kürtlerin tarihsel deneyimlerine bakıldığında, İran'daki Kürt milliyetçiliğinin tarihi İran modern ulus devlet tarihiyle yakından ilişkilidir (Vali, 2013). Özellikle 1933-1935 yılları arasında, Kürtler ilk defa iktidarın ve baskı ve tahakküm politikalarının hedefi haline gelmiştir (Vali, 2013)

İran'da 1946'da kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti, Kürt ulusal bilincinin oluşması (Izady, 2007) Kürt dili ve kltrine yaptığı katkılar (Qasimlo, 2009) bağlamında Kürt tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Vali, 2013).

1970'lerin sonlarına gelindiğinde, “*Farşlılaştırma*” programları etnik farklılıkları keskinleştirdi ve ‘*Kürtlerin Öteki*’ olma duygusunu pekiştirdi. 1950'lerin ortalarından 1978'e kadar Kürt milliyetçiliği kamusal alanda görülmedi. Siyasi alan etnikleştirildikçe, merkezileştirildikçe ve askerileştirildikçe Kürtlerin kendi etnik kimliklerini alenen ifade etmeleri gitgide tehlikeli bir hal almıştır (Natali, 2009).

Muhafazakâr-Şii devletindeki tehlikeli siyasi alan Kürtlerin kamusal alanda kendi etnik milliyetçilik duygularını göstermesini önlemiştir. İran Kürt milliyetçi liderleri öldürülmüş, tutuklanmış ya da hükümet tarafından gözetim altında tutulmuştur. İslami geçiş döneminden sonra muhafazakâr Şii yetkililer Kürt partileri kapatmaya, tekrar yeraltına girmeye ya da ülke dışına yerleşmeye zorlamıştır (Natali, 2009).

1990'lara gelindiğinde İran'daki siyasi ortam, Kürt milliyetçiliğini son derece belirgin hale getirmiştir ama etkisi kitlesel bir Kürt milliyetçi partisi olarak değil, İran muhalif hareketi, küçük radikal sol ve Kürt grupların yanı sıra ifade edilmeye devam etmiştir (Natali, 2009). Kürtler, halen İran'da esas olarak hem Kürt kimliklerinden dolayı hem de mezhep kimliklerinden, Sünni oldukları için ayrımcılık politikalarına maruz kalmaktadırlar.

SSCB'de Kürtler, genel olarak Ermenistan ve Azerbaycan'ın kırsal kesimlerinde yaşıyorlardı. Bunun dışında Kürtler, Gürcistan'da ve Sovyetler Birliği'nin öteki bazı Cumhuriyetlerinde de yaşıyorlardı (Mihoyan, 2013). SSCB'nin çöküşü ise, durumu gözle görülür bir biçimde değiştirdi. Böylece, eski SSCB'nin toprakları üzerinde bugün kaçak ve göçmen konumunda yaşayanların belirli bir bölümünü Kürtler oluşturmaktadır (Mihoyan, 2013).

Avrupa'ya Kürt mülteci göçü büyük ölçüde, 1980'li yıllarda İran, Irak ve Türkiye'de siyasi durumdaki değişimin bir sonucu olarak başlamıştır. Sert çatışmalar, siyasi baskılar ve sınırdışı etmeler, Kürt göçünün ana nedenleri olmuştur. Bugün için Kürtler en fazla Avrupa, ABD, Kanada, Avusturalya, Almanya, Fransa, Hollanda, Britanya, İsviçre, İsveç gibi ülkelerde farklı sayılarda bulunmaktadırlar (Alinia, 2007).

1.4 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın odak noktası, Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylem kaynaklarına ulaşmaktır. Kürtlerin kimlik tanımlamaları sabit, herkesçe kabul edilen bir anlama işaret etmediği için; temel söylem kaynaklarını ayrı repertuarlar olarak tespit etme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda açıklayıcı repertuarları analiz birimi olarak seçmenin, Kürtlerin içinde buldukları etkileşime göre, ortaya çıkan kimlik inşalarını incelemeyi mümkün kılacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 Söylem Kavramı ve Söylem Analizi

Bu araştırmada sosyal inşacı yaklaşıma dayanan eleştirel söylemsel psikoloji yöntemi seçilmiştir. Söylemsel psikoloji, deneye dayalı tanımlanan özellikle metinsel materyallerden elde edilen ve bilişsel modellerin soyut inşasını içeren bilişsel sembollerin yaklaşımı olan genel akım psikoloji ve sosyal psikolojiye karşın söyleme dayalı alternatif bir yaklaşımla gelişmiştir (Edwards, 2005).

Bu yöntem gündelik hayattaki etkileşimlerde geçen doğal konuşmaları analiz ederken, sosyal ilişkilerin oluşturulması, yönetilmesi, dönüştürülmesi ya da iptal edilmesi gibi söylemsel ve dilsel kaynakların insanlar tarafından nasıl kullanıldığına odaklanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de açıklayıcı repertuarlar, ideolojik ikilemler ve özne pozisyonları olmak üzere üç analitik odağa sahiptir (Edley, 2001).

Burr (2012), söylem kavramıyla ilgili olarak, olayların belli bir yorumunu bir şekilde üreten anlamalar, metaforlar, temsiller, hikâyeler ve ifadeler takımı olduğunu, ifade etmiştir. Buna göre, ne söylediğimizin anlamı söylemsel bağlama, kelimelerimizin gömük olduğu genel kuramsal çerçeveye bağlıdır. Bu anlamda, söylem bir tür referans çerçevesi, açıklamalarımızın açıklanabileceği kavramsal bir omurga gibi düşünülebilir. Dolayısıyla insanların söylediği ya da yazdığı fiili şeylerle söylemler arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Burr'a göre söylemler, insanların yazdıkları ya da söyledikleri şeylerde gözüktür, gözüktüklerinde de insanların yazdıkları ya da söyledikleri şeylerin anlamları ortaya çıktıkları söylemsel bağlama bağlıdır. Bir nesne hakkındaki söylem metinlerde-sohbet ya da mülakat gibi konuşmalarda, roman, gazete köşesi, mektup gibi yazılı materyallerde, gazete ya da film reklamları gibi görsel imajlarda hatta insanların giydikleri kıyafetlerde ya da saçlarını o ya da bu şekilde taratmalarında gösterir. Aslında, anlamı “*okunabilir*” herhangi bir şey, bir ya da daha fazla söylemin kendini göstermesi olarak düşünülebilir, bir “*metin*” olarak bilinebilir.

Söylem analizi konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir

araştırma yöntemidir. Söylem analizinin teorik arka planında sosyal bilimlerdeki sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi pek çok farklı alan yer almaktadır. Söylem araştırmaları; sadece söylenenler bazında cümleyi temel alan dar kapsamlı dil analizi değildir. Dilin sosyal çevreyi, benzer şekilde sosyal çevrenin de dil kullanıcılarında dili nasıl yapılandığı üzerinde duran ve tüm bunlara dayalı olarak oluşturulan anlam inşasının nasıl gerçekleştiğine dair üst düzey bir yorumlama imkânı sağlayan ve sosyal bilimler alanına geniş kapsamlı bir bakış açısı sunan bir nitel araştırma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Söylem analizi pozitivist düşüncenin egemenliği altında kalan bilim anlayışına ve dünya görüşüne alternatif bir bakış açısı olarak da görülebilir (Çelik ve Ekşi, 2008).

Bu noktadan hareketle sosyal inşacı görüş, temelinde ana akım psikolojinin karşısındaki bir platformda durmaktadır. Bu karşıtlık, niceliksel ve niteliksel şekilde yöntemsel olduğu kadar, esas olarak (psikolojinin araştırma konusu olan) insana bakış tarzında ortaya çıkmaktadır. Ana akım psikoloji, insana keşfedilebilmesi ve kontrol edilmesi gereken bir şey olarak bakarken; sosyal inşacılık bu akımın temsil ettiği, içinde insanlar hakkında “kesin ve gerçek” kabul edilen (hatta edilmesi gereken) bilgilerin olduğu bir dünyayı reddeder (Burr, 2012).

Sosyal inşacı yaklaşım zihin, bilinç dışı vb. gibi insan eylemlerinin temel belirleyicisi olduğu iddia edilen yapılar yerine, bu eylemleri açıklarken kişilerarası ilişkilerde inşa edilen anlamlara, etkileşim ve sosyal pratiklere bakmak gerektiğini vurgulamaktadır. (Arkonaç, 2008a).

Bu çalışmada, analiz birimi olarak açıklayıcı (yorumlayıcı) repertuarlar kullanılacaktır.

2.2 Açıklayıcı Repertuarlar

Söylem uygulamaları olarak da adlandırılan bu yaklaşımda bu analizi başlatan, Potter ve Wetherell’in (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour* (Söylem ve Sosyal Psikoloji: Tutum ve Davranışların Ötesi) adlı kitaplarıdır. Açıklayıcı repertuarlar hakkındaki esas nokta, bunların dünyadaki nesnelere ve olaylara göre tutarlılıkla bir konuşma tarzı olduğudur. Söylem analizi açısından bunlar ‘konuşmanın yapı taşlarıdır’. Gündelik sosyal etkileşim

akışında çekilip alınarak kullanılan bir dilsel kaynak yayılımıdır. Açıklayıcı repertuar, herhangi bir cemaatin paylaşılan sosyal anlamalarına temel sağlayan sağduyusunun bölünmez bir parçasıdır. Bunları, halk kütüphanesinin raflarında ödünç alınmak üzere her daim ulaşılabilir kitaplar gibi düşünmek yerinde olur. Açıklayıcı repertuarlar dilin daha esnek açılımında, insan failliğine daha fazla yer ayırmak isteyenler tarafından kullanılır (Edley, 2001).

Açıklayıcı repertuarlar anlam kurabilmek için üyelerinin yöntemlerini taşır. Bunlar açıklanabilirliği düzenleyen fiili bir etkileşimde üstesinden yerel şekilde gelen pozisyonların gerçekleştirilmesi için uygun ortam sağlayan, aynı zamanda suçlamaların ve de meşrulaştırmaların yerleştirildiği sağduyudur. Açıklayıcı bir repertuar kültürel olarak bilinen, mecazlardan, ortak alanlardan, tanınır temalardan oluşan alışıldık tartışma çizgileridir (Wetherell, 1998).

Bir metinde hangi açıklayıcı repertuarın kullanıldığını, bir açıklayıcı repertuarın diğeri ile arasındaki sınırlara nasıl karar verileceği, bir kural takibi ya da reçete uygulama meselesi değildir. Genel olarak açıklayıcı repertuarları fark etmek, kişinin verilerine aşinalık kazanmasına dayanır. İnsanlar tıpkı daha önceki mülakatlardaki diğer insanlar gibi benzer çizgilerde gitmekte ya da benzer türden argümanlar kullanmaktadır. Yazı dökümlerini tekrar tekrar okurken, insanların konuşmalarındaki kalıplar, belli imajlar, konuşma metaforları ya da figürler fark edilir. Analist olarak, belli bir başlığı ya da meseleyi kuran bir ‘söylemsel alan’ hissini fark etmek zor olmayacaktır (Taylor, 2001).

2.3 Katılımcılar

Söylem analizinde örneklem seçimi geleneksel sosyal psikolojininkinden farklıdır. Söylem analisti, çalışacağı konuya göre muhtemel “*söylem grupları*”nı belirler ve bu gruplardan temsilcilerle görüşmeler yapar. Bu temsilcilerin sayısının fazlalığı söylem analiz açısından bir önem taşımaz çünkü önemli olan konuşmanın bağlamının inşa ederken getirdikleri ve kullandıkları dilin ve dilsel yapıların yayılımıdır. Bu da söylem gruplarının temsilcilerinin niceliğiyle değil, söylem gruplarının niteliksel olarak belirlenmesiyle alakadardır. Bu görüşmeler, araştırmacının kendisini görüşmeden soyutlanmadan, etkin bir biçimde katılımıyla

yapılır. Her görüşmecisiyle üzerinden geçilecek temalar sabit tutularak, görüşmenin çerçevesi çizilir fakat bu temalar dışında, açık uçlu ve yorumlara açık bir konuşma cereyanı sağlanır. Kayıt cihazı veya not alınarak kaydedilen görüşmeler, yazı dökümleri yapılarak metin haline getirilir. Bu metinler temalar ve anlamlar üzerinden cevabı aranan soruları açıklayabilmesi maksadıyla kodlanır (Çoker, 2012).

Bu çalışmada, 33 görüşme yapıldı. Görüşmelerden 12'si focus grup, 21'i de birebir mülakat yöntemiyle yapıldı. Toplam 48 katılımcıyla mülakat yapılmıştır. Görüşmelerin 17 tanesi Kürtçenin Kurmanci lehçesinde, 16'sı da Türkçe yapıldı. Görüşmeler ortalama 35 dakika ile 80 dakika arasında sürdü. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilip, daha sonra yazı dökümleri yapıldı. Katılımcılar olabildiğince geniş bir söylem grubundan seçilmeye çalışılmıştır. Kürtlerin içinde bulunduğu tarihi ve coğrafik şartlar göz önünde tutularak, katılımcıların Irak, Suriye, Türkiye, İran ve yurtdışında yaşayan Kürtlerin içerisinde seçimine dikkat edildi. Katılımcıların yaş grupları 20 ile 70 yaş arasında değişmektedir. Katılımcıların geldikleri meslek grupları, üniversite öğrencisi, öğretmen, siyasi parti temsilcisi, milletvekili, işçi, pedagoğ, kanaat önderi, hukukçu, akademisyen, araştırmacı-yazar, gazeteci, sosyal bilimci, serbest meslek şeklinde geniş bir yelpazede tutulmaya çalışıldı. Mülakatlar 2 yıllık bir süre zarfında yapıldı.

2.4 İşlem

Bu çalışmada açıklayıcı repertuarlar tespit edilirken, katılımcıların konuşmalarında tekrarlayan söylem kaynaklarına odaklanılmıştır. Katılımcılar, kimlik inşalarındaki söylemlerinde belli kaynaklara, meşrulaştırmalara, açıklama kalıplarına sürekli vurguda bulunmuşlardır. Katılımcılarla yapılan mülakatların ses kaydı alınmıştır ve analiz için transkript edilmiştir. Bu bağlamda, analiz için, yazıya dökülen tüm konuşmalar çok dikkatli bir şekilde tekrar tekrar okundu. Bulgular tek bir mülakat veya katılımcının konuşmasında temellenen bir yorum değildir. Analizde görüşme metinlerinin bütününe bakılmış ve bunlar arasındaki tekrarlayan kalıplar tespit edilmiştir. Araştırmacıların tek başına ve ortak konuşmalarında ne gibi temaların etkileşime sokulduğuna bakıldı. Daha sonra bu söylem temaları içinde ne gibi müzakereler üretildiğine bakıldı. Analizin sunumu için, yazı dökümleri içinden

ilgili konuşma alıntıları seçilmiş ve analiz için bu alıntılar üzerinden sunulmuştur. Bu tekrarlayan kalıplar yorumlayıcı repertuarlar olarak tartışılmıştır.

Mülakatlarda katılımcılara yönelttiğim sorular her bir görüşmeden sonra, araştırma konusu bağlamında yeni söylem kaynaklarına ulaşacak şekilde genişletilmiştir. Buna göre ilk mülakatlarda katılımcılara yönelttiğim sorular genel olarak şu şekilde olmuştur: “Kürt kimliği sizin için ne anlam ifade etmektedir?”, “Bir Kürt olarak kendi kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?”, “Kendi kimliğinizle ilgili yaşadığınız bir anınız oldu mu?”, “Kürt kimliğinin uyanışı ya da kimlikteki farkındalık, nasıl yaşanır?”, “Genel olarak bütün Kürtleri göz önünde bulundurduğumuzda, Kürtlerin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “İletişim araçlarının artması, yeni yaşam tarzları gibi durumlar Kürt kimliğine nasıl etkide bulunmuştur?”, “Diğer milletlerle kıyaslayacak olursak, Kürtlerin kimlik noktasında geri kaldığını düşünüyor musunuz?”, “Kürtlerdeki coğrafi parçalanmışlığı göz önüne aldığımızda, farklı ulus kimlikleriyle beraber yaşanmışlığın neticesinde, bazı boyutlarda farklılaşan Kürt kimliklerinin oluşmasına neden oldu. Bu durumda ortak bir Kürt kimliği tanımı yapılabilir mi?”, “Kürt kimliğinden uzaklaşmayı nasıl tariflersiniz?”, “Bir Kürt kadını olarak kendi kimliğinizi nasıl tariflersiniz?”

Mülakat soruları, görüşme esnasında katılımcının kimlik bağlamında temas ettiği yeni konular çerçevesinde genişletilerek, daha sonraki görüşmelerde yeni katılımcılara yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara yönelttiğim yeni sorular, kimlik inşası ile ilgili yeni söylem kaynaklarına ulaşmamı sağlamıştır. Sözelimi katılımcıların Kürt olmayan biriyle evliliğin Kürt kimliğinden uzaklaşmaya neden olduğunu belirtmeleri; sonraki mülakatlarda bu konuyla ilgili katılımcılara yönelttiğim sorular çerçevesinde, “Kürt kimliğini devam ettiren/ortadan kaldıran bir yapı olarak ‘evlilik’ temasının oluşmasını sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmanın analiz sonuçları değerlendirildiğinde, Kürt kimliğinin inşasını belirleyen 10 repertuar ve bu repertuarlara bağlı olarak 10 tane alt tema tespit edilmiştir. Bunlar: Kurumsal dayanaklı kimlik ve bu repertuara bağlı olarak gelişen, Kürt kimliğinin kurumsal bir çerçevesi olarak ‘ulus devlet’ sistemi ile Kürt kimliğinin kurumsal bir çerçevesi, ‘ulus devlete karşı alternatif sistemler’ alt temaları; yaşantı üzerinden inşa edilen kimlik repertuarı ve buna bağlı olarak gelişen mekanda inşa edilen Kürt kimliği, ötekileştirilen Kürt kimliği, ‘etkiye-tepki’ olarak gelişen farkındalığa dayanan kimlik, eğitime dayalı olarak artan Kürt kimlik bilinci ile Kürt kimliğini devam ettiren/ortadan kaldıran bir yapı olarak ‘evlilik’ temaları; dil: Kürtçeyi konuşabilme üzerinden kabul/ret edilen Kürtlük repertuarı; Kürt kimliğine karşı dayatılan alternatif kimlikler repertuarı; din kimliğinin Kürt kimliği yerine konulması repertuarı; tarihi şahsiyetler üzerine temellendirilen Kürt kimliği repertuarı; farklılaşmaya/ihtilafa dayalı bir kimlik olarak Kürtlük repertuarı; ortak çatı olarak Kürtlük repertuarı ve buna bağlı olarak gelişen, farklı ulus devletlerin coğrafik sınırlarını aşan Kürt kimliği teması; politik mücadele pratiği olarak kimlik repertuarı; saf/doğal Kürtlük repertuarı ve buna bağlı olarak gelişen, Kürt kimliğinin öteki kimliklere karşı üstünlükleri ile etkin bir özne olarak Kürt kadın kimliği temalarıdır.

3.1 Kurumsal Dayanaklı Kimlik

Kurumsal dayanaklı kimlikte katılımcılar söylemlerinde Kürt kimliğini teorikleştirerek, kurumsal bir çerçeve içinde ele almışlardır. Bunu daha çok başka kimlikler ile yapılan karşılaştırmalar sonucu yapmışlardır. Sözelimi katılımcılar, Kürtlerin birlikte yaşadığı Arapların ya da Türklerin kendi dillerinde eğitim almalarını, kendi devletlerinin olduğunu örneklerini vererek; aynı şeylere Kürtlerin de sahip olması gerektiğini belirtmişler ve kimlik tanımlaması yapılırken bu tür öğelere vurguda bulunmuşlardır. Bu durumda, Kürt kimliğinin tanımlı, geçerliliği olan, varlığı kabul edilen, doğuştan kana ve ırka dayalı olan yönü daha çok ön planda

tutulmuştur. Aynı zamanda kimliğin olması gereken öğelerine işaret edilerek, kimliği oluşturacak temeller ortaya konulmuştur.

Aşağıda göreceğimiz gibi katılımcı, kimlik için önemli olduğunu söylediği üç temel kavramdan bahsetmiştir. Bu kavramları, tam teşekküllü bir Kürt kimliği için şart koşarak, Kürtlerin de diğer milletler gibi kendi medeniyetleri ve kültürleriyle tarihte yer aldıklarını dile getirmiştir.

Alıntı 1:

Katılımcı 1, Kürdolog, Türkiye/Mardin

“Tam teşekküllü bir Kürt kimliği için üç şey çok önemlidir. Dil, vatan, millet. Üçü muhakkak olmalı. Biri eksik olursa, bir yerde eksiklik olur... Kürtler farklı milletlerden toplama değiller. Ortadoğu coğrafyasının en eski milletlerindendirler. Kültürleri var. Millet olarak tarihte yer edinmişler. Medeniyetleri var”

Büyük imparatorlukların yerini ulus devletlere bırakmasıyla birlikte kurulan yeni devletler, temel olarak dil, vatan ve ayrı bir millet temelinde farklılaşmıştır. Yukarıdaki alıntı böyle bir çerçeveye işaret etmektedir. ‘Vatan’ temelindeki farklılaştırma söylemi ile ‘Ortadoğu coğrafyasının en eski milletlerindendir’ söylemi birbirini tamamlamaktadır. Yani Kürtler, Ortadoğu’nun bir halkı olarak, kültürleriyle, medeniyetleriyle, belli bir coğrafya üzerinde bulunmalarıyla, çok eskiden beri var olmuşlardır. Katılımcının belirttiği gibi, farklı kimliklerden bir araya gelmiş bir millet değildir. Kendi özgünlükleri ile tarihte yer almışlardır.

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, kimlik için olması gereken öğeleri, başka milletlerin kimlikleriyle karşılaştırma yaparak aktarmıştır. Buna göre, bir millet kimliği hangi araçlar üzerinden görünür bir konumda ise, Kürt kimliği de aynı araçları elde etmesi gerekmektedir.

Alıntı 2:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Dünyada birçok millet var. Hepsinin devleti var. Kimliği var. Kendi dilinde eğitim yapıyor. Kültürünü yaşıyor. Ama bu durum Kürdistan, Arap, Fars ve Türkler arasında parçalandığı için ve yaklaşık yüz yıldır Kürtlere zulmettikleri için –bazıları, dilini konuşamadı; bazıları şel û şepik giyemedi, bazıları çocuğunu istediği tarzda eğitemedi; bazıları çocuklarına kendi dillerini öğretemedi hatta- burada kimlik ortadan kalkmıştır. Çünkü kimlik maddi bir şeydir. Mesela Kürt pasaportun vardır. Kürdistan’a ait kimliğimiz yasaklanınca, kültürümüz ve dilimiz de yasaklanıyor.”

Katılımcının, kimlik inşasını başka kimliklerin sahip oldukları araçlar üzerinden mukayese yaparak anlatmış olması, kendisini, o kimlikle eşit düzlemde görmek anlamını çağrıştırmaktadır. Dünyadaki milletlerin bir devletinin olması, kendi kimliğini yaşaması, kendi pasaportunu taşıması ve kendi dilinde eğitim yapması üzerinden yapılan bu karşılaştırma, Kürtlerin de o milletlerle aynı konumda tutulmaya çalışıldığını göstermektedir. Katılımcı Kürtler için diğer milletlerle kurumsal olarak eşit bir kimlik inşası yaparken, kimliğin önündeki engellerin de ne olduğuna vurguda bulunmuştur. Bu da Kürdistan coğrafyasının Arap, Fars ve Türk kimlikleri arasında parçalanmış olması ve Kürtlerin bu milletlerden zulüm görmesidir. Kimliğin maddi bir şey olduğunu da aktaran katılımcı dil, giyim-kuşam ve eğitim gibi somut tezahürleri olan kimliğin engellenmesinin, Kürt kimliğini ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür.

Kimlik inşasında en önemli meselenin ‘uluslaşma’ olması gerektiğine işaret eden aşağıdaki alıntıda katılımcı, bunun da toplumsal hayatın her yerine nüfuz eden belli aygıtlar üzerinden sağlanacağını açıklamıştır.

Alıntı 3:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Uluslaşabilmiş değiliz. Bunu yapabilmen için de kendini tarihe dayandırman gerekiyor. Yani ekonomik olarak senin bir çıkarın olması gerekir. Aynı şekilde din ve dil anlamında seni dünyanın var olan nimetlerinden etmeyecek bilakis seni daha da onlara ulaşımını sağlayabilecek koşulların oluşması gerekir. Bu da hangi yolla yapılabilir. Var olan

aygıtlarla üniversitede akademi çevresi olur, okul olur, cami olur, ticaret olur. Teze karşı anti tezi oluşturup kendini var edebilmen lazım”

Katılımcının kimlik inşasında uluslaşmanın olması gerekliliği üzerinden çizdiği çerçeve, önceki alıntılardaki söylemlerle kıyaslandığında, daha da genişletilmiş olduğunu görmekteyiz. Buna göre uluslaşmayı sağlayacak olan ve aynı zamanda kimliğin farklılığını ortaya koyacak unsurlar, bir milletin tarihi, ekonomisi, sahip olduğu okul, cami, akademi gibi kurumlar şeklinde geniş bir çerçevede sunulmuştur. Bu kurumlar teze karşı anti tez vazifesi görerek, Kürtlerin var olmasını da sağlayacaktır. Bu kurumlar Kürt kimliğinin inşasında hem kimliğin kontrol edilmesini hem de yeniden üretiminde bir işleve sahiptir. Bu söylemler, günümüz ulus devletlerinde egemen kimliklerin iktidarlarını hangi kurumlar üzerinden sağladıklarını da hatıra getirmektedir. Buna göre, akademik camia bir kimliği daha ön planda tutup, başka kimlikleri baskılayabilecek bilgi üretimini sağlayabilir. Aynı şekilde din bir ulus kimliğinin başka bir kimliğe karşı daha güçlü bir konumda tutulması şeklinde araçsallaştırılabilir.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere, Kürt kimliğinin kurumsal sınırlarını “dünya standartlarında bir milli kavram” ifadesiyle açıklamış olan katılımcı, kimliğin görünür hiçbir ögesinin olmamasının bir eksiklik oluşturmayacağını; asıl önemli olanın, herkesin kabul edeceği bir milli kavrama ulaşma meselesi olduğunu ifade etmiştir.

Alıntı 4:

Katılımcı 4, Sağlık Çalışanı, Türkiye/Batman

“Kimlik oluşumunda en çok hangisi eziliyorsa ya da hangisi iktidar, güç, toplum tarafından ya da dini gruplar tarafından baskı altına alınıyorsa; kimliğin o ögesi daha çok öne çıkar. Toplum ya da birey o ögeyi daha çok savunur. Kürtlerin kimliğinde de “Kürtlük” ögesi baskılandığı için daha çok kimliğin o yönünü dile getirmişler... Bir millet için sadece kılık-kıyafet tek başına önemli değildir. Asıl önemli olan, zihniyet devrimidir. Dünya standartlarında bir milli kavrama ulaşmışsa ve bunu dünyayı daha rahat yaşamada bir araç olarak savunuyorsa, o zihniyet devrimini

gerçekleştirmiştir artık. İsterse “şel û şepik” giymesin. Hatta Kürtçe de bilmesin. Zihniyeti, kendi milli hassasiyetlerine meyilli olsun yeter.”

Daha önceki alıntılarda katılımcılar kimlik inşasında dil, vatan, kültür, eğitim, ticaret, akademi gibi belli bir çerçeveye işaret etmişlerdi. Bu alıntıda ise, önemli olan kişinin Kürtçe bilmesi ya da Kürt kıyafetleri olan “şel û şepik” giymesi değil, dünyada herkesçe kabul gören bir milli kavrama ulaşmasıdır. Yani ‘zihniyet devrimi’ni gerçekleştirerek, bununla dünyayı rahatça yaşayabilmesidir. Zihniyet devrimi ile hedeflenen de Kürtlerde iktidar tarafından en çok baskılanan ögenin yani ‘Kürtlükleri’nin belirginleştirilmesine aracılık etmesidir. Bugün için farklı coğrafyalarda başka kimliklerin dili ve kültürü ile büyümüş ve kendi dili ve kültüründen uzaklaşmış sayıları az olmayan Kürtleri de göz önünde bulundurduğumuzda, bu söylemle yapılan kimlik inşasında, kime Kürt diyeceğimizin sınırları da genişletilmiştir. Çünkü ‘zihniyet devrimi’ soyut bir kavrama işaret etmektedir. Dolayısıyla daha kapsayıcı bir kimlik inşasından bahsedilmiştir.

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, Türklerin sahip oldukları şeyleri Kürtlerin de elde etmesinin ve bu amaçla yapacakları bir mücadelenin ırkçılık olmayacağını belirtmiştir. Kürt kimliğinin kurumsal çerçevesi, Türk kimliğinin sahip oldukları üzerinden somutlaştırılmıştır.

Alıntı 5:

Katılımcı 5, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“Bugün Türklerin bayrağı var. Dillerini konuşuyorlar. Devletleri var. Kültürlerini yaşıyorlar. Ben Kürt olarak bunlar için mücadele versem ırkçı değilim. Benim toprak birliğim yok. Bayrağım yok. İktisadi yaşam birliğim yok. Halkım, ülkem zulüm, işkence altında. Zulüm, işkence altında olan bir halk ulusal kurtuluş mücadelesi veriyorsa, asla ırkçı olmaz. Kürt halkı yoksuldur. Kimliksizdir. Bunların mücadelesini verdiğinde faşist olamaz.”

Katılımcıya göre, Türkler nasıl kendi dillerini konuşabiliyor ve kültürlerini serbestçe yaşayabiliyorlarsa, bu Kürtlerin de hakkıdır. Türklerin kendi devletinin ve bayrağının olmasının ortaya koyduğu meşruiyet, devlet ve bayrak talepleri olan

Kürtlerin de bunları elde etmeye çalışması, onları ırkçı yapmayacaktır. Çünkü iktisadi ve toprak birliğinden mahrum olan Kürtler, bu durumun bir sonucu olarak zulüm ve işkence görmektedirler. Katılımcı, Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelesi vermesi durumunda ancak bu sorunları aşabileceklerini, ileri sürmüştür. Dolayısıyla, bayrak, dil, devlet, kültür, iktisadi birlik, toprak birliği kimliğin hangi argümanlar üzerinden kurumsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen, etnik bir kimliğin, başka ulus kimliklerin sahip olduklarını kendisi için de talep etmesi, ırkçılıkla suçlanmasına neden olmuştur. Bu durum kurumsal olarak inşa edilmeye çalışılan Kürt kimliğinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

3.1.1 Kürt Kimliğinin Kurumsal Çerçevesi Olarak ‘Ulus Devlet’ Sistemi

Kurumsal bir dayanak üzerinden tanımlanan kimlik için ‘ulus devlet sistemi’ Kürt kimliğini koruyan bir işleve sahiptir. Etnik temelli ulus devletlerin inşası ile birlikte Kürdistan coğrafyası da farklı etnik uluslar arasında parçalanmıştır. Coğrafi parçalanmışlık ve Kürtlerin bir devlet aygıtından yoksun olmaları, Kürt kimliğinin tanınacağı bir meşruiyet zeminini ortadan kaldırmıştır. Diğer etnik kimliklerin bir ulus devlete sahip olmaları, Kürt kimliğinin tanınırlığı ve kabul edilebilirliği için Kürtlerin de aynı aygıtı elinde bulundurmalarını gerekli kılmaktadır. Kendi varlıkları ancak bu şekilde uluslararası camiada kabul edilebilir bir konuma ulaşabilecektir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Kürtlerin bir devletinin olmayışını Kürt kimliğini yasaklı bir konumda bıraktığını söylemiştir. Dolayısıyla Kürt kimliği bir taraftan Kürtleri olumsuz koşullar ve muamelelere maruz bırakırken, diğer yönden Kürt olmayanlar için de korkutucu olmaktadır. Bu durumdan bir çıkış yolu olarak da, kendi kendini yönetim olarak tarif edilen devlet aygıtı, Kürt kimliğini muhafaza eden, ona katkıda bulunan bir işleve sahiptir.

Alıntı 6:

Katılımcı 2, Kürdolog, Türkiye/Muş

“Kürtlerin bir devleti olmadığından, yasak bir kimlik var. Hakkında çok konuşamıyorsun. Toplumda bize yer yok. Kürt kimliği insanları korkutuyor. Kürt olanları da belaya maruz bırakıyor. Bugün Kürtler zayıf ve

*mahkum konumunda olduklarından, kimlikleri görünür değildir. Kuvveti olmadığından, kimlik çok anlam ifade etmiyor. Eğer bir kuvveti olsa ve kimliğe katkı sağlarsa kendini o şekilde tanıtacaktır tabi ki. O kuvvet bugün için devlet olabilir. **Tam bir kimlik için kendi kendini yönetmen de lazım. Kürdistan, evin damı gibidir. Evini gümüş ve yakuttan da yapsan, damını koymazsan; yağmurdan, rüzgardan, güneşten çoluk çocuğun perişan olur**”.*

Katılımcıya göre, Kürt kimliğinin Kürtleri olumsuz koşullara maruz bırakması ve Kürt olmayanlar için korkutucu olmasının nedeni Kürtlerin kendi devletlerinin olmayışındır. Bu yüzden, yasaklı ve toplumda kendine yer bulamayan bir kimlik ortaya çıkmış oluyor. Bu durumdan bir çıkış yolu olarak gösterilen Kürdistan ise, zayıf ve mahkum konumda olan Kürt kimliğine güç katacaktır. Böylece, kimlik bir anlam kazanmış ve kendini başkalarına da tanıtmış olacaktır. Alıntının son kısmında kimlik için Kürdistan’ın gerekliliği bir benzetme yapılarak vurgulanmıştır. Buna göre, bir ev ne kadar değerli maddelerden -gümüş, yakut- yapılırsa da, damı olmasa, bütün kıymetli şeyleri heba olacaktır. Aynı şekilde katılımcıya göre, Kürt kimlik değerlerinin muhafazası için kimliği tamamlayan bir devlet aygıtının yani Kürdistan’ın zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Başka bir katılımcı ise, hem Arapların var olan devletlerinin sayısı üzerinden hem de dünya kamuoyunda bilinen ‘Mavi Marmara’ olayı üzerinden, Kürtlerin de kendi devletlerinin olmamasının, Kürtlerin kimliklerinin tanınması yönünde bir eksiklik olduğunu vurgulamıştır.

Alıntı 7:

Katılımcı 1, Kürdolog, Türkiye/Mardin

*“Yüz yıl önce ulus devletler oluştu. **Arapların 22 devleti var. Türklerin, Farsların devleti var. Neden Kürtlerin olmasın? Onların da hakkı var. Aslında bizim varlığımız kabul edilmiyor. Mesela Mavi Marmara olayında, 5 Kürt 4 Türk öldü. Ama ölen 9 Türk oldu. Bütün dünya bu şekilde öğrendi. Varlığın burada yok oldu. Bu yüzden, kendini yönetim önemlidir.**”*

Bu alıntıda devletin olması Kürtlerin varlığının kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü yüz yıl önce kurulan ulus devlet sistemi yeni bir aidiyet ortaya çıkarmıştır. Kimlikler de bu aidiyet üzerinden kendilerini tanımlamaya başlamıştır. Bunun içindir ki, Kürtlerle beraber yaşayan Araplar, Türkler ve Farslar kendilerini devletleri üzerinden tanımlamaktadırlar. Arapların aynı milletten olmasına rağmen 22 ayrı devletlerinin var olması, Kürtlerin de devletlerinin olmasını gerekli kılmaktadır. Alıntıda bahsedilen Mavi Marmara olayında ölen Kürtlerin kamuoyunda Türk olarak anılmaları; devletin, ölen kişilere de bir kimlik veren konumda olduğunu göstermektedir. Devletsizlik, ise Kürdün ölünce bile kendisi olarak ölmesine müsaade etmemekte, ancak başka bir kimlikle anılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla devlet aygıtı, kimliğin tanınmasını ve farklı kimlikler içerisinde ayırt ediciliğini sağlamaktadır.

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı açık bir şekilde ‘bağımsız bir Kürdistan’ olması gerekliliğinden bahsedip, daha sonra bunun gerekçelerini anlatmıştır. Katılımcıya göre bağımsız bir devletin olması gerekliliğinin en büyük gerekçesi, Kürtlerin dünyada devletsiz en büyük halk olmalarının dolayısıyla bu durumun onların tanınırlığı önünde en büyük bir engel olmasından kaynaklanmaktadır.

Alıntı 8:

Katılımcı 7, Serbest Meslek, Türkiye/Bitlis

“Kimlik deyince ilkin aklıma bağımsız bir Kürdistan geliyor. Zira Kürtler eski bir tarihe sahipler. Dört parçadaki Kürtlerin tek çatı altında toplanması... Yönetimleri olsun. Böylece dil, örf, adet, giyim, misafirperverlik de gelir. Hepsi kimliğe dâhildir. Dünyada devletsiz olan en büyük halk Kürtlerdir. Şimdi Kürtler tarih boyunca bu kadar şehirleşmemişler. Bu kadar okumamışlar. Bu kadar basın-yayın oluşmamış. Bu kadar örgütlenme olmamış. Kürtler dünyada bu kadar konuşulmamış. Kürt ve Kürdistan sözcükleri bu kadar şarkılaşmamıştı...”

Bağımsız bir Kürdistan, bir taraftan coğrafi parçalanmışlık ile dört parçaya bölünmüş bütün Kürtleri bir arada tutma vazifesi göreceken; diğer yandan kimliğin kültürel öğelerinin -dil, örf, adet, giyim, misafirperverlik- görünür olmasını

sağlayacaktır. Kürtlerin şehirleşme, eğitim, basın-yayın noktasındaki gelişmişliği ve örgütlülüğü onları kamuoyunda daha çok gündemleştirmektedir. Bu da bir ilerlemenin göstergesidir. Ancak eski bir tarihe sahip olmalarına rağmen Kürtler, hala dünyanın en büyük devletsiz halkıdır. Katılımcı bu durumun ise bir eksiklik olduğunu belirtmiştir.

Günümüzde Kürtler için en büyük sorun kendi kimliklerini ya da kültürlerini yaşayamamak değil; hayatlarını kaybetme meselesidir. Bu sorunun çözümü de sistemli bir gücün yani devlet otoritesinin olmasını gerekli kılmaktadır. Katılımcı aşağıdaki alıntıda, bir Kürt devletinin olmasının, özellikle Ortadoğu şartlarında en önemli bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür.

Alıntı 9:

Katılımcı 8, İş Adamı, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

*“Kürtler haklarını dava ettiklerinde yani devlet istediklerinde, büyük bir parçayı Türkiye’den, başka bir parçayı Irak’tan, Suriye’den, İran’dan istiyorlar. Bunun için Kürtleri sevmiyorlar. Mesela Kürtler sadece Irak’ta olsaydılar, Türkiye’de Kürtlerin haklarına sahip çıkardı bence. Çünkü komşu devletler diğerindeki azınlık haklarını kendi menfaatleri için savunuyorlar... Şu an Kobanê’yi düşündüğümüzde, **Kürtlerin sorunu sadece kimliklerini ya da kültürlerini kaybetme sorunu değil. Kendi hayatlarını kaybediyorlar.** Dolayısıyla bir askeri gücün olması, çünkü bazı yerlerde tamamen silahın konuştuğu yerler var. Bunun arkasında bir **devlet otoritesinin olması, daha sistemli bir gücün olması, buna da biz devlet diyoruz, daha faydalı.** Şu an Kobani’de bir örgüt olan YPG’nin dünyadan silah yardımını alması zordur. Ama Güney Kürdistan’da federasyon bile olsa bir devlet yapılanması olduğu için, silah alabiliyor. ABD Pêşmerge aracılığıyla YPG’ye silah gönderiyor. Dolayısıyla **şu savaş şartlarında bir devlet yapılanmasının olması, kimlik ve kültürden ziyade elzemdır.**”*

Şimdiye kadar katılımcılar, Kürtlerin kendi devletlerinin olmasının, kendi kültürlerini yaşamalarına katkıda bulunacağını, böylelikle diğer milletler gibi bir devlet aidiyeti üzerinden kimliklerinin tanınacağını belirtmişlerdi. Burada ise, en

büyük tehlike olarak işaret edilen durum, Kürtlerin kendi hayatlarını kaybetme meselesidir. Kobanê bu durumun en açık örneği şeklinde gösterilmiştir. Çünkü bu yerlerde egemen olan unsur savaş ve silahtır. Kürtlerin de kendi hayatlarını korumaları, bir askeri gücün yani devletin olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, YPG ve Pêşmerge üzerinden devletin meşruiyet zemininin nasıl oluştuğunu örneklendirmiştir. Buna göre, YPG Kobanê’de savaşan asıl unsur olmasına rağmen, bir örgüt olduğu için dünyadan silah yardımı alamamaktadır. Federatif bir devlet sistemi üzerinden tanınırlığı olan Pêşmerge ise silah yardımını alabilmektedir. Dolayısıyla devlet aygıtı, dünya kamuoyu nezdinde bir meşruiyet zemini oluşturmaktadır.

3.1.2 Kürt Kimliğinin Kurumsal Çerçevesi, ‘Ulus Devlete Karşı Alternatif Sistemler’

Katılımcılar söylemlerinde, Kürtlerin kendileri için bağımsız bir devlet istemediklerini belirtmişlerdir. Çünkü ulus devlet sistemleri, başka etnik ve dini kimlikleri mağdur bir konuma düşürmektedir. Kürtler de ulus devlet sisteminin mağduriyetini yaşadıkları için; katılımcılar, başka etnik ve dini kimliklerin de aynı konuma düşmesini istemediklerini belirtmişlerdir. Böyle bir durumda, farklı kimliklerin bir arada yaşayabileceği ulus devlet dışında, birlikte yaşamı temel alan farklı sistemlerin olması gerekliliğini dile getirmişlerdir. Demokratik sistem, konfederal sistem, özerklik, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi. Bu alternatif sistemler sayesinde Kürtlerin entegre olacağı diğer kimliklerle ortak bir yaşamı kurabilmeleri mümkün olacaktır. Özellikle Ortadoğu, çok etnisiteli bir coğrafya olduğu için, tek bir kimliğin egemen olması, farklılıkların bir arada yaşanabilmesinin önünü tıkkayabilmektedir. Bu yüzden alternatif sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kürtlerin yaşadığı Ortadoğu coğrafyası çok dilli, çok kültürlü ve farklı etnikleri, inançları barındırdığı için, ulus devlet sistemi bu farklılıkları bir arada yaşatamamaktadır. Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, Kürtlerin neden ulus devlet sistemi istemediklerinin gerekçelerini anlatmışlardır.

Alıntı 10:

Katılımcı 9, Milletvekili, Türkiye/Hakkari

“Kürtler hiçbir zaman ulus fikrine aşına olmamışlardır. Bu bir anlamda iyidir aslında. Dünya milletlerinden daha iyi olabilirler. Kürdistan coğrafyasında Ermeniler, Yezidiler, Aleviler ittifak kurmuşlar. Kürtler bunu başarmışlardır... Ulus devlet fikrini hareket olarak benimsemiyoruz. Ortadoğu’daki çeşitlilik ulus devletle bozuluyor. Devlet tekçidir. Tek dillidir. Egemen kimlik esastır. Dolayısıyla devletin olduğu yerde inkar vardır. Şu an bir Kürt devleti kursan, Türklerin yarısı ile iç içeyiz. Araplar var. Farslar var. Yezidiler, Asuriler var. Bu sefer de sen onları inkar edeceksin... **Bir sistem kuracaksın. Her millet içinde kendini ifade edebilsin. Başkasına karışmasın. Kendi coğrafyalarını korumak için birlikte hareket etsinler. Herkes dilini, kültürünü, hayat şeklini yaşasın.”**

Katılımcı, Kürtlerin Ortadoğu coğrafyasında Ermeniler, Yezidiler, Aleviler gibi farklı etnik ve dini kimliklerle birlikte yaşıyor olmalarının, Kürtleri ulus devlet sistemi fikrinden uzaklaştırdığını ileri sürmüştür. Devletin sadece bir kimliği egemen kılması onun tekçi bir zihniyette olduğunu göstermektedir. Bu durum da başka etnik ve dini kimliklerin inkarı anlamına gelmektedir. Ulus devlet fikrine alternatif olarak, herkesin kendi farklılığını yaşayıp kendini ifade edeceği bir sisteme vurguda bulunulmuş. Ötekileştirilen, baskılanan bütün kimliklerin de hakkını savunacak bir sistem önerisi, Kürtler için daha geniş bir alan açmaktadır. Bu aynı zamanda kendisi gibi ötekileştirilen diğer kimliklerle bir empati kurularak, hepsinin ortak bir sistemde temsiline dayanan bir güç birliğidir. Katılımcının bu söylemleri Kürtleri farklı kimlikleri de koruyan bir konuma taşımaktadır.

Alıntı 11:

Katılımcı 9, Milletvekili, Türkiye/Hakkari

“İnsanlar da illa da ulus devlet mekanizması içinde kimliklerini yaşayabilirler anlayışı yavaş yavaş aşıyor. Bu çağda beraber yaşadığınız bir kültürü, kimliği inkar edemezsiniz. Onunla yaşamak zorundasınız. Kürtler de bu için farkındalar. Ulus devlet inşasından ziyade, beraber yaşadığı halklarla demokratik yaşam modeli oluşturabiliyoruz arayışı içindeler. Kürtlerin en ulusalcı nüvesi bile böyle bir gerçekliğin farkında...”

PKK ve Sayın Öcalan bağımsız bir ulus devlet istemiyoruz diyor. Çünkü ulus devlet sistemi olunca, nasıl ki biz şu an o sistemin mağdurlarıyız; dolayısıyla ulus devletle biz de onlara o zulmü yaparız. İşte Kürtlerin farklılığı, adaletleri, doğallıkları buradan kaynaklanıyor. Arap da, Kürt de, Türk de, Fars da kendi kimliğine göre yaşasın... Kürdistan'da bütün Kürtlerin birbirini sevmesi ve birlik olmaları, iktidar olmayan bir sistem koymakla mümkündür. Demokratik bir sistem olmalı. Her kimlik içinde yaşayabilsin.”

Katılımcı, Kürtlerin farklı kimliklerle bu çağda birlikte yaşam için, ulus devlet sisteminden ziyade beraber yaşadığı halklarla demokratik modeller geliştirmesi gerekliliğini fark ettiğini söylemiştir. Kürtler uygulamak istedikleri bu model sayesinde, adaletle ilgili kendi farklılıklarını ortaya koyacaklardır. Dolayısıyla katılımcı, Kürt kimliğini ötekileştiren kimliklerden daha üstün bir pozisyona yerleştirmiştir.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere, katılımcı Kürtler ile Türklerin birlikte yaşamalarının zorunluluğundan bahsederek, Türkiye’de bağımsız bir Kürdistan’ın kurulmasının kolay olmadığını belirtmiştir. Alternatif olarak Kürt siyasi hareketlerinin de önerdiği ve birlikte yaşamı temel alan bazı sistemlere vurguda bulunulmuştur.

Alıntı 12:

Katılımcı 10, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“Biz, Türkler olmadan yaşayamayız. Türkler de bizsiz yaşayamazlar. Ancak beraber yaşayabiliriz. Başka alternatifimiz yok. Bağımsız devlet istemek çok uzak görünüyor. Şu an tam Türklerin şansı. Kürtlerle kardeş olmaları için artık son şans. Olursa yarın; yoksa gitti. Bin yıl daha olmaz. Türklerle bir bütün olmuşuz artık. Bunun için Türkiye’de bağımsız bir Kürdistan olmaz. HDP’de, DBP’de bunu savunuyor. Demokratik Türkiye içerisinde, bölgeler parlamentoları, özerklik sistemi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi. Yerel parlamento dersin, yerel belediyecilik dersin, yerel bölgeler dersin. Önemli olan içinin nasıl doldurulduğudur. Orada yaşayan

halkların kendilerini ifade etmeleri, eğitim hakları, kültürü, yaşantısıdır. Şu an bunun mücadelesi veriliyor. Çünkü bu bölgelerde Araplar da yaşıyor. Süryaniler de yaşıyor. Asuriler de yaşıyor. Türkmenler de yaşıyor. Hem Türkler hem de Kürtler yoruldu artık. Dinimiz aynı. Ülkemiz aynı. Coğrafyamız aynı. Dilimiz farklı. Devlet ve dinimiz bir ise herkes dilini de konuşsun.”

Katılımcı, Türkiye’de Türkler ile Kürtlerin birlikte yaşamalarının dışında bir alternatif olmadığını belirterek, bağımsız bir Kürdistan fikrinden ziyade, Kürt siyasi partilerinin de savunduğu, aynı coğrafyada yaşayan başka halkların da kendilerini ifade edebilecekleri ve kendi değerlerini özgürce yaşayabilecekleri bir sistemin olması gerekliliğine vurguda bulunmuştur. Bu da özerklik, bölge parlamentoları ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi şeklinde olabilmektedir. Bu sistemle Süryaniler, Asuriler, Türkmenler, Türkler, Kürtler kendi farklılıklarını bir arada yaşama imkanı bulabileceklerdir. Baskılanan kimliklerin yönetimde kendi alternatiflerini ortaya koymaya çalışmaları, onların da bir araya gelerek bir güç oluşturma ve aynı zamanda egemen kimliğe bir karşı çıkıştır. Bunu yaparken, toplumda egemen kimlik tarafından baskılanan diğer etnik ve dini kimlikleri de kendi içine katması yani onların haklarını savunacağını söylemesi, kendi meşruiyet zeminini artırma çabası şeklinde görülebilir. Böylece kendi farkındalığını oluşturmaya çalışmaktadır.

3.2 Yaşantı Üzerinden İnşa Edilen Kimlik

Katılımcılar, söylemlerinde kimliğin sosyal yaşantıda bazı pratikler üzerinden devam ettirildiğini belirtmişlerdir. Bunlar da daha çok kendi yaşam deneyimleri olmaktadır. Sözelimi Kürt kültürüne ait bir geleneğin devam ettirilmesi, aile ortamı bu pratiklere örnek olarak gösterilmiştir. Bu repertuarda kimliğin inşası, çok boyutlu pratiklerin sonucudur. Bunlar, mekânda inşa edilen Kürt kimliği, ötekileştirilen Kürt kimliği, “etkiye-tepki” olarak gelişen farkındalığa dayanan kimlik, eğitime dayalı olarak artan Kürt kimlik bilinci, Kürt kimliğini devam ettiren/ortadan kaldıran bir yapı olarak ‘evlilik’ şeklindedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kültürel pratiklerin Kürt kimliğini devam ettirdiğini belirtmiştir. Bu sayede, kimlik hiç kaybolmamakta ve sürekli olarak yaşantılanmaktadır.

Alıntı 13:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

“Ailemizin içindeki Kürt kültüründen tamamen kopma hiç olmadı. Biz Eskişehir gibi bir yerde, benim annem de salçasını bahçede kendisi yapardı. Yünlerini çıkar bahçede yıkardı. Yer yataklarında yatardık mesela. Annem evde Kürtçe konuşurdu. Bu ailemizin tamamen Kürt kimliğinden kopmadığının kanıtıdır.”

Bazı yaşam pratikleri, kimlik temsillerine işaret etmektedir. Yukarıdaki alıntıda katılımcı, annesinin bahçede kendi salçasını yapmasını, yünlerini evin bahçesinde yıkamasını ve yer yataklarında yatmalarını, Kürt kültürünü aile yaşantısında devam ettirmek olarak görmüştür. Kültürün devam ettirilmesi, Kürt kimliğinden kopmasını da engellemiştir. Bu söylemler daha çok, kimliğin geleneksel olan yönüne bir vurgu şeklinde görülebilir. Zira yukarıda bahsedilen kültürel öğeler, zamanla şehirleşen Kürtler için de anlamsızlaşabilmektedir. Fakat geçmişin kültürel öğelerine yapılan bu vurgu, bir yönüyle de Kürtlerin kendi coğrafyaları dışında kimliklerinin korunmasının bir aracı olarak görülmektedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, yaşadığı aile ortamının kimlik için belirleyici bir rolü olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya göre kişinin Kürt olup olmaması da bu ortama bağlıdır.

Alıntı 14:

Katılımcı 12, Tarihçi, Türkiye/Adana

“Bence bir insanın Kürdüm demesi değil, yaşadığı aile, ortam onun Kürtlüğünü belirler. Mesela ben Adana da iken de ailem bir Kürt ailesi olarak yaşıyordu. Ama yeğenlerim bence Kürt kimliğine sahip olmayacaklar. Çünkü abim ve yengem Kürt ama çocuklarıyla Türkçe konuşuyorlar. Ve Türk kültürü üzerine büyüdüler. Kürt’ürler ama Kürt

kimliğini taşıyorlar. Dolayısıyla bir insan Kürt olabilir ama Kürtlerin olduğu bir ortamda yetişmemişse, o kimliği taşımaz.”

Yukarıdaki söylemler, kimliğin aile içinde yaşanılarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Burada kimlik için vurguda bulunulan anadilin konuşulmasıdır. Buna göre, anne babası Kürt olup da, Türkçe konuşulan bir aile ortamında büyüyen çocuklar, Kürt kimliğini taşımayacaklardır. Dolayısıyla, kimlik doğuştan getirilen genetiksel bir bağdan ziyade, dil üzerinden tezahürleri olan bir inşadır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kimliği kişinin kendisini nasıl gördüğü ile ilişkilendirmiştir. Buna göre birinde Kürtlüğe dair herhangi bir çağrışımın olmaması bile kimlik için bir problem olmazken; kişinin kendisini Kürt olarak görmesi yeterli olmaktadır.

Alıntı 15:

Katılımcı 13, Akademisyen, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Kimlik bir tatmin meselesidir. Bazıları bir Kürt liderinin portresinin üzerinde olduğu bir para beni tatmin eder, diyebilir. Biri ben Kürdüm dese, Kürtlüğe dair hiçbir alameti yoksa bile, bu Kürt’tür. Kişinin kendini nasıl hissettiği önemlidir. Asıl olan şey, senin kendini nasıl gördüğüdür... Kimlik hiç kaybolmaz. Mesela ben, Mısır’a, Ürdün’e gitmişim. Oradaki Kürtlerin hiçbir şeyi de kalmamışsa “Kurdî” lakabını muhafaza etmişler. Eğer cedlerinin Kürt olduğunu biliyorsa, Kürtlüğü vardır.”

Katılımcıya göre, Kürt kimliğinin somut herhangi bir tezahürü olmasa bile, kişinin kendisini Kürt olarak görmesi onun o kimliği taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla kimlik bireyin hayatında kendisini nasıl hissettiği ile ilgili yaşadığı bir tatmin olma meselesidir. Katılımcı ayrıca, Mısır ve Ürdün gibi ülkelerde Araplaşan Kürtlerin ‘Kurdî’ lakabını taşıdıklarını dolayısıyla kimliğin hiçbir zaman kaybolmayacağını belirtmiştir.

3.2.1 Mekânda İnşa Edilen Kürt Kimliği

Bu temaya dayanan söylemlere bakıldığında, Kürtlerin buldukları mekâna göre kimlik farkındalıklarını ayrı düzeylerde yaşadığı fikri sunulmaktadır. Genel

olarak, Kürt coğrafyasında doğup büyümüş Kürtler, başka kimliklerle etkileşime geçince kimlik farkındalıkları artmaktadır. Kürt olup, Kürt kültüründen ve dilinden uzak bir coğrafyada yaşayanlar da, Kürtçenin konuşulduğu ve Kürt kültürünün yaşandığı yerlere gidince kimlik farkındalıkları artmaktadır.

Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere, Türklerle beraber yaşamaya başlayan Kürtlerin, kendi kimliklerini fark etmeye başladıkları katılımcı tarafında belirtilmiştir. Özellikle de Batı illerine giden gençler, kendi ailesinden uzaklaştıkça ideolojik düşünmeye başlayıp, daha çok idealist davranmaktadırlar.

Alıntı 16:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Ama ilginçtir, ben Kürt coğrafyasında Kürt dili ve kültürü ile yaşadığım dönemlerde, kendi kimliğimin farkında değildim. Sonra Kürt kültürünün ve dilinin daha az tezahür ettiği bir ortama, İzmir’e gidince, bu sefer Kürt kimliği algısı oluştu. Kimliğimi sahiplenmeye başladım. Normalde tam tersi olması gerekirdi.”

Katılımcı, Kürt dili ve kültürü ile iç içe olduğu dönemlerde kendi kimlik farkındalığını çok fazla yaşamadığını belirtmiştir. İzmir’e gitmesi, Kürt kimlik algısının oluşmasına neden olmuştur. İzmir, Kürt coğrafyası ile karşılaştırıldığında; Kürt kültürünün ve dilinin, daha az yaşanılacağı bir bölgedir. Ancak katılımcılara göre, gelen kişi İzmir’de kendi kimliğini daha çok sahiplenmektedir. Bu durum, kendi kimlik farklılığını daha belirginleştirmek istemesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu yüzden, böyle bir ortamda Kürtçeyi konuşması ve Kürt kültürünü yaşaması daha anlamlı olacaktır.

Alıntı 17:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

“Türkiye’de Batı’ya gidenlerde Kürt kimliği daha çok uyanıyor. Doğu’da aile, iş, ailenin fakirlik durumu gibi realiteler daha çok göz önündedir. Batıya gelen Kürt gençleri ailelerin bu realitesinden biraz uzaklaşınca, sadece aileyi düşünmüyor. Ailenin baskısından, ihtiyaçlarından uzak oluyor. Bir bütün

*olarak ideolojik düşünüyor ve Kürt kimliği daha çok besleniyor. **Benim çevremde en idealist Kürt gençleri Batı'ya gelenler oldu.***

Diğer alıntıda ise katılımcı, kendi ailesinin ekonomik ihtiyaçlarından ve baskısından uzak olan Kürt gençlerinin, daha idealist davrandıklarını belirtmiştir. Katılımcıya göre, Kürtlerin ekonomik yoksunlukları, Kürt gençlerinin idealist davranmalarına engel olmaktadır. Doğu'da yaşayanlar, bu durumdan etkilenmektedirler. Kendi ailesinin problemlerinden mekânsal olarak uzaklaşan Kürtler ise, bu problemi aşmaktadırlar. Bu durum, ayrı mekanlarda yaşayan Kürt gençlerinin, kimlik farkındalıklarını ayrı düzeylerde yaşamalarına etki etmektedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Batı'da büyüüp daha sonra Diyarbakır'da Kürtlerin yaşadıklarını gördükçe, eskiye göre kendi kimliğini daha çok sahiplendiğini söylemiştir. Kendisi gibi Batı'da büyümüş ama hala orda yaşamaya devam eden kuzenlerinin ise kendi kimliklerini çok fazla sahiplenmediklerini belirtmiştir.

Alıntı 18:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

“Diyarbakır'a gelmeseydim, Kürdistan'da çekilen sıkıntıları, Kürtlerin ne istediğinin farkına birinci ağızdan yaşayarak, görerek şahit olmasaydım bu bilince sahip olmayabilirdim. Batıdaki kuzenlerim için hala da Kürt olmuş, Türk olmuş çok fark etmiyor. Diyarbakır'da iken askerlerin, jitemin yaptığı zulümlerden bahsettiler. Boşaltılan köyler... Hatta bir olay anlatıyorlar, hiç unutamıyorum. Bir köylü askerden kaçmak isterken, askerler tarlanın bir tarafını ateşe verip, adamı yakmışlar... Kendi milletine yapılan bu zulmü gördükten sonra Kürtlük damarın daha da depreşiyor. Bu farkındalığın olması bence etkiye tepkiyle de olsa, önemlidir. Batıdaki birçok Kürt de bundan habersiz. Hele Batıda doğup büyümüşse, ailede de özel bir bilinç yoksa habersizler. Kürt olduklarının farkında değiller. Hatta yeri geldi mi, biz kendimizi Kürt hissetmiyoruz, diyebilirler.”

Katılımcıya göre, Kürtlerin askerden ve jitemden çektiği zulümlerin yaşandığı Diyarbakır'da bu yaşananlara tanıklık etmesi, kendi kimlik farkındalığını artırmıştır. Batı'da yaşamak, Kürtlerin yaşadıkları bu sıkıntılardan uzak kalmaya dolayısıyla Kürtlerin anlamaya engel olmaktadır. Boşaltılan köylerin, öldürülen insanların hikayelerine tanık olmak ya da dinlemek, Kürtlük bilincini artırmaktadır. Burada söz konusu olan, etkiye tepki şeklinde gelişen bir kimlik farkındalığıdır. Bütün bu yaşananlardan habersiz olan Kürtler ise, Kürtlüklerinin farkına varmamaktadır. Dolayısıyla kimlik bilinçlenmesi, Kürt kimliğinden dolayı baskı ve zulme maruz kalan kişilerle etkileşime geçmeyle ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, Kürtlerin kendi coğrafyasında kendilerini daha rahat hissettiklerini için kimliklerini daha özgürce ifade edebildiklerini, bu durumun da mekânsal bir çoğunluk psikolojisinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Alıntı 19:

Katılımcı 16, Kürdolog, Türkiye/Bitlis

“Bak ben şunu çok hissettim. Emin ol ki hepiniz yaşamışsınızdır. İstanbul Esenler otogarından hareket eden herhangi bir Kürt şehrine giden otobüsteki yolcuların %99'u belki Kürt'tür. Ama Kürdistan'a yaklaşıp kadar Kürtlüklerini öyle belli etmezler. Rahat konuşmazlar. Ses tonları, gülüşmeleri olsun, şakaları olsun, esprileri olsun. Çalınan müzikler olsun. Aynı insanlar aynı otobüs bir ilden başka bir ile geçince nasıl birden renk değiştiriyor. İnsanların hareketi değişiyor. İşte coğrafya dediğimiz için, o coğrafya o halkı nasıl kendine çekiyor, nasıl kendi olarak yaşatıyor. O psikoloji bir çoğunluk psikolojisidir. Bir egemenin o coğrafyaya egemenlik gücü nispetinde. Sahibi yani.”

Katılımcıya göre, bir kimliğin bir coğrafyadaki çoğunluğu nispetinde, diğer etnik kimlikler üzerinde egemenlik kurabilmektedir. Coğrafyanın bir kimliğin yaşanmasına aracılık etmesi, bugün için vatan kavramını hatıra getirmektedir. Kendine ait gördüğün bir toprak parçası, seni başka kimliklerin tahakkümünden kurtardığı gibi, kendine ait değerleri yaşamana da vesile olmaktadır.

Alıntı 20:

Katılımcı 16, Kürdolog, Türkiye/Bitlis

“Şimdi İstanbul’da Kürtler sayı anlamında çok olmalarına rağmen ama bir öğretmenler odasında, bir sokakta, bir metrobüste, bir iş yerinde, hala çok rahat psikolojik bir baskı altına girmeden yanındaki arkadaşıyla ya da telefonda annesiyle rahat bir şekilde Kürtçe konuşmıyor. Coğrafik bir baskı var. Ama ben iki yıl önce Nusaybin’de idim. İlçe eğitim müdürlüğüne gittim. Şube müdürüyle yarım saat boyunca Kürtçe konuştum. Ben şunu bizatihi yaşamış bir insanım. Nusaybin belediyesinin Mitani Kültür Merkezinde 29 Ekim kutlamaları olacak. Bir İngilizce öğretmeni öğrencileri buraya getiriyor. Provalar yapılırken, şovenist bir şiiire kültür merkezindeki yöneticiler müsaade etmiyorlar. Ve onları oradan çıkarıyor. İngilizce öğretmenin kocası polis. Öğretmen; burası Türkiye Cumhuriyeti benim eşim de polis. Ben nasıl okuyamam diyor. Ama yönetici hepsini oradan kovabiliyor. İşte böyle bir ortamda kendini rahat hissedersin. Orası senin toprağın. Sen oradan güç alıyorsun. Ama bir Sakarya’da her gün Kürtlerin dövüldüğünü da, sayıları çok olmasına rağmen görüyoruz. Çünkü bastığı yer onun coğrafyası değil. Kimliğin oluşumunda bu yüzden coğrafyanın çok büyük bir etkisi vardır.”

Katılımcı, İstanbul’da Kürtlerin sayıca çok olmalarına rağmen sosyal hayatta kendilerini psikolojik bir baskı altında hissettiklerini ileri sürmüştür. Coğrafik bir baskıya maruz kaldıkları için kendi dillerini rahatça konuşamamaktadırlar. Bu durum kimliğin yaşanmasında, coğrafyanın önemini ortaya koymaktadır. Katılımcıya göre, kendi vatanın diyebileceğin bir yerin olmaması, Kürtlüğün yaşanması önünde bir engel olarak durmaktadır. Katılımcının Nusaybin’de Kürtçeyi devlet dairelerinde rahatça konuşabilmesi, Kürtlerin aleyhinde olacak bir sosyal aktiviteyi, kurumsal bir gücün -öğretmen, polis- dayatmasına rağmen engelleyebilmesi, kendisine göre kişinin vatanı diyebileceği bir coğrafyadan güç almasıyla ilgilidir. Dolayısıyla, coğrafya bir kimliğin yaşanmasına aracılık etmektedir.

3.2.2 Ötekileştirilen Kürt Kimliği

Katılımcılar etnik kimliklerinden dolayı, ayrımcılık pratiklerine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kürt kimliği egemen kimlik tarafından sürekli baskı altına alınmaya çalışılmakta, sosyal hayatta eşit ve adil olmayan bir konumda tutulmaktadır. Katılımcılar, toplumda etnik kimliklerinden dolayı etiketlendiklerini ve devletin resmi politikaları tarafından ayrımcılığa uğradıklarını ileri sürmüşlerdir. Ötekileştirmenin din ve mezhep kimliğinden kaynaklandığı durumlar da bulunmaktadır. Sözgelimi katılımcılar İran’da Sünni oldukları için, Türkiye’de de Şafii oldukları için öteki kimlik konumuna düşürüldüklerini belirtmişlerdir.

Aşağıdaki üç alıntıda katılımcılar, İstanbul ve Eskişehir’de yaşadıkları ayrımcılık pratiklerinden bahsetmişlerdir. Eskişehir’de Kürt olduğu için kendi arkadaş grubu tarafından dışlanan kişinin söylemleri açık bir şekilde etnik kimliğinden ötürü ötekileştirildiğini ortaya koymaktadır. Diğer iki alıntıda da katılımcılar İstanbul’a göç edip, Türkçeyi konuşamadıkları için sosyal ilişkilerinde maruz kaldıkları sıkıntıları dile getirmişlerdir. Katılımcılar aynı zamanda Kürt oldukları için toplumda etiketlendiklerini belirtmişlerdir.

Alıntı 21:

Katılımcı 17, Ev Hanımı, Türkiye/Bitlis

*“1984’te İstanbul’a göç ettik. Buraya gelince ilk defa kendi kimliğimizin farkına vardık. Bizim çocuklar Türkçe bilmiyorlardı. Türklerin çocukları dışarıda oynuyorlardı. Bizim çocuklar onlarla iletişim kuramıyorlardı. Dilden dolayı çok sıkıntı çektik. Markete, pazara, bakkala gidince Türkçe bilmediğimiz için ihtiyaçlarımızı bile karşılayamıyorduk. Yavaş yavaş onların dilini öğrenmeye başladık. Ama baktık ki **bize karşı ırkçılık yapıyorlar. Bizi küçümsüyorlardı. Çocuklarımız sokağa çıkınca, kendi çocuklarına onlar “pis Kürtlerdir” onlarla oynamayın diyorlardı. Kimse dilimizi anlamıyordu. Arabaya binince herkes bize farklı bakıyordu...**”*

Katılımcı, göç ile gittikleri yeni toplum içerisinde kendilerinin dışlandıklarını belirtmiştir. Özellikle de, henüz küçük yaşta olan çocuklarına ‘pis Kürtler’ denilmesi, bu algıyı pekiştirmektedir. Bu ayrımcılığı yapan Türk çocukları da ailelerinin yönlendirmesiyle bunu yapmaktadır. Yetişkinler de, Türkçe bilmediklerinden kendi

sosyal ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için ciddi sıkıntılara maruz kalmışlardır. Böylece katılımcılar, kendileriyle iletişime geçmek istemeyen, kimliklerini dışlayan bir toplumsal yapı içerisinde izole edildiklerini düşünmekte.

Alıntı 22:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

*“Eskişehir’de iken biri bana Kürt demese Kürt olmak benim için sorun değildi. Hatta ilkokul ve ortaokul yaşlarında Kürt kimliğimi ifşa etmezdim. Eskişehirli diye kendimi tanıtırdım. **Kürt deyince, Batı’da uzun süre arkadaşlık ettiklerim bile benim Kürt olduğumu öğrendikten sonra aramıza mesafe koydular.** Kürtlerden uzak duruyorlardı. Kürt olduğumuzu bilmeyene kadar aramız çok iyi idi. Sonra benim Ağrı-Patnoslu olduğumu öğrendiklerinde, uzak duruyorlardı. **Kürt olmak ve Eskişehir’de yaşamak bir sorun gibiydi. Kürtlere karşı sürekli olumsuz propagandalar duyuyorsunuz. Siz de Kürt olduğumuzu biliyorsunuz. Kendinizi sorunlu gibi hissediyorsunuz. Tarih dersinde, Kürt Teali Cemiyetini ilk orada duymuştum. Hoca çok kötülüyordu. Kürtler bağımsızlığını ilan etmek için cemiyet kurmuşlar, diyordu. Ben orada kendimi çok kötü hissettim. Şeyh Said hadisesini, isyan olarak anlatıyordu. Bütün sınıf Türk idi. Tatar ve Bulgar göçmen de vardı aralarında. Kürt olarak aralarında kendimi garip hissediyordum. **Sürekli Kürtlerin olumsuz lanse edilmesi, beni kendimi farklı hissetmeme neden oldu.**”***

Katılımcı, kendi yaşantısı üzerinden Eskişehir’de Kürt olmanın zorluklarından bahsetmiştir. Kürt olmak, arkadaşlarının kendisine mesafe koymalarına neden olmuştur. Kürtler hakkındaki bu olumsuz propaganda, katılımcıya göre, Kürtlerin bulunduğu toplum içerisinde kendilerini farklı hissetmesine neden olmaktadır. Özellikle okul hayatında Kürtlerin tarihsel dayanak oluşturularak kötü olarak lanse edilmesi, kurumsal olarak ötekileştirme pratiğine işaret etmektedir. Buna maruz kalan Kürtler, bir taraftan kendi içinde bir kimlik sorunu yaşarken diğer yünden, toplumdan dışlanma korkusundan dolayı kendi kimliklerini gizlemekte.

Alıntı 23:

Katılımcı 16, Kürdolog, Türkiye/Bitlis

“Köylerimiz boşaltılınca 6 yaşında İstanbul’a geldim. İstanbul’da karşılaştığım ilk şeylerden birisi dışarıdan egemenin, Kürt binası, Kürtler, bakkala gittiğinde sana yapılan farklı muamele. Sokaktaki komşuların öteki gibi bakmaları. İşte Kürtler, Kürt çocukları, Kürt binası... Artık şey bir kimlik vardı. Sistem ezememiş. Güçlü bir direnişle karşılaşmış. Kürt kimliği hala sağlam bir şekilde duruyor. Asimile politikası bitmiş, bu sefer dışlama, aşağılama, küçümseme anlamında bastırmaya çalışıyor. Artık inkar edemiyor. Kürtleri kendine yabancılaştırma politikası. Ve o günden beri ben birçok ortamda kendimi tanıtırken, ismim bu ve ben Kürdüm diyorum. Ya da nerelisin işte ben Kürdüm diye cevap veriyorum. O şey artık benim için bir saplantı haline geldi. Artık her şeyden önce ben Kürdüm. O çok kötü etkiledi beni. Ve ben o günden sonra hiç Türk arkadaş edinmedim. Sadece kendi Kürt kimliğimle o hor görülen kimliğimle ve o kimliği paylaşan insanlarla yaşadım.”

Kürtlerin sistem karşısında direniş göstermeleri onları, hem kendi yerlerinden zorla göç ettirmiştir hem de gittikleri yerlerde dışlanma, aşağılanma ve küçümseme gibi ayrımcılık pratiklerine maruz bırakmıştır. Katılımcı, İstanbul’a göç ettiklerinde Kürt olarak toplumsal hayatta nasıl ayrı bir konuma düşürüldüklerini, yaşadıkları üzerinden anlatmıştır. Katılımcıya göre, köyleri boşaltılan ve göçe maruz kalan Kürtlere, gittikleri yerlerde egemen kimlik tarafından öteki olma duygusu aşılanmaktadır. Bu da ‘Kürtler, Kürt çocukları ve Kürt binası’ şeklinde sürekli öteki oldukları vurgusu yapılarak sağlanmaktadır. Bu durum katılımcıyı, hayatında sadece kendisi gibi ötekileştirilen Kürtlerle sınırlı bir etkileşim alanı içinde tutmaktadır. Kendisine bu durumu yaşatan kimlikten herhangi biriyle arasına sürekli mesafe koymaktadır.

Ötekileştirme bazen de din ve mezhep üzerinden gerçekleşmektedir. Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz gibi Suriye’de sistem, Kürtleri Arapların gözünde din karşıtı göstererek; Arapların, Kürtlerden uzak durmasını amaçlamıştır. Diğer

alıntıda ise, Türkiye’de Kürtler Şafii oldukları için Hanefi Türkler yanında öteki kimlik konumuna düşürülmüştür.

Alıntı 24:

Katılımcı 18, Öğrenci, Qamişlo/Suriye

*“1963’ten sonra Baasçılar geldi. Kürtler için kötü bir dönem başladı... **Baasla işler kötüleşti.** Hatta gelip Kürtlerin toprağını alıp, Arapları yerleştirdiler. Mesela “Haco Ağa Ailesi”nin toprağı çoktur. Araplara verdiler. Halep’te bir sene okudum. **Rejim bizi kötü, Arap karşıtı, Müslüman olmayan olarak tanıtmıştı.** Medeniyetten anlamazlar şeklinde. Mesela bir ara ezan okundu. Kalkıp namaz kıldım. Yurttaki Arap arkadaşım çok şaşırıldı. Siz de namaz kılıyor musunuz, dedi. Bizi tanıdıktan sonra Kürtler hakkındaki fikirleri çok değişti...”*

Katılımcıya göre, Baas Suriye rejimi Kürtleri, Araplara, Arap karşıtı; Müslüman olmayan ve medeniyetten anlamazlar şeklinde tanıtmıştır. Böylece, Arapların Kürtlerden uzak durması sağlanmaktadır. Kürtlerin bu şekilde tanıtılması rejim açısından pratik sonuçlara da neden olmaktadır. Sözelimi Kürtlerin toprakları bu şekilde Araplara verilmiştir. Ortak din kimliği üzerinden yaşanan yakınlaşma – örneğin, “namaz kılmak” gibi- Kürt kimliğinin Arap’ın gözündeki meşruiyetini artırmıştır.

Alıntı 25:

Katılımcı 7, Serbest Meslek, Türkiye/Bitlis

*“Mesela İslam’da en çok ittiba edilen dört mezhep var. Türkiye’de ise sadece bir tane var. Hanefilik. **Bizim mezhebimizi tanımıyorlar.** İstanbul’da üç bin civarı cami var. **Bağcılar’da Bediüzzaman adında bir cami var. Bunun gibi 7-8 Şafii Camisi var. Bizimkiler de bir tek Hanefi bile yok.** Bugün “Bediüzzaman” Türklerin yanında da büyük bir değerdir. Ama oraya gelmiyorlar. Cami imamı da Türk ama Türkler gelmiyorlar.”*

Katılımcı, Türkiye’de ortak din kimliğini paylaştığı Türklerin, Kürtleri mezhepleri -Şafilik- üzerinden ötekileştirdiğini düşünmektedir. Ötekileştirme,

yaşanılan somut bir örnek üzerinden anlatılmıştır. Ortak din -İslam- ve kişi/değer - Bediüzzaman- görmezden gelinerek, mezhep üzerinden -Şafii- yaşanılan bir ayrımcılık söz konusudur. Bu durumda, Şafilik bir mezhep olmanın çok daha ötesinde bir anlama işaret etmektedir. Hanefilik Türk kimliğine işaret ederken; Şafilik de Kürt kimlik temsilinin yerini tutmaktadır.

Ötekileştirme, bireylerin kendi arkadaş çevrelerinde ya da iş hayatlarında Kürt oldukları için maruz kaldıkları ayrımcılık pratiklerinde de ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcı, İran’da Kürt olduğu için işinden kovulduğunu belirtmiştir.

Alıntı 26:

Katılımcı 19, Mühendis, İran/Kirmanşah

*“Ben İran’da mühendis idim. Doğalgaz idaresinde çalışıyordum. **İran’da Kürtlerin en büyük problemi mezhepleri ve Kürtlükleridir.** 6 ay denemeden sonra benim Kürt olduğumu, bir abimin şehit düştüğünü, birini de hala parti içinde olduğunu öğrendiler. Bana hiçbir ücret ödemedi, beni kovdular. Aynı üniversitede mezun olduğumuz Azeri, İranlı, Şii olan arkadaşlarımız vardı. Benden daha az işi biliyorlardı. Ama onlar hala çalışıyorlar. Onlar için yetenek önemli değil. **Sadece mezhep, ırk önemlidir. Başka bir arkadaşım da hakim olacaktı. Kürt olduğu için onu yapmadılar.** İran’da devlette Kürtler bazı görevler alabilir. Ama Kürtler müdür olamaz, vali olamaz, bakan olamaz. Cumhurbaşkanı kesinlikle olamaz. **Rejim Kürtlük ve Sünniliğe beraber hiç izin vermez.** İran’da tarihte ilk Kürt bakan Şii idi. Kürtçe de bilmiyordu. Sadece kökeni Kürt idi.”*

Katılımcıya göre İran’da Kürtler, hem etnik olarak Kürt oldukları için hem de mezhep olarak Sünni oldukları için ayrımcılığa maruz kalmaktalar. Kendisi bizzat böyle bir durumu yaşamıştır. Kürtler için hem etnik kimlikleri ve hem Sünni olmaları bir engel teşkil etmektedir. O engeli aşanlar, etnik olarak Kürt olsalar da yine mezhep olarak Şii olanlardır. Bunun dışında kalanlar ise, sadece belli meslek gruplarında görev alabilmekteler. Yönetici konumundaki mesleklerde -müdür, vali,

bakan- görev alamamaktalar. Bu politika, Kürtleri meslek alanlarında belli bir sınırdan tutarak, yönetimde söz sahibi olacak noktalara gelmelerini engellemektedir.

Ötekileştirmenin bireyi aşır, bir etnik kimlik olarak bütün Kürtleri kapsadığı durumlar da söz konusudur. Aşağıdaki alıntıda katılımcı, geçmişte Kürtlerin yaşadığı sosyal ve siyasal problemlere sebep olanların, hala Kürtlere ayrımcılık yapmaya devam ettiklerini belirtmiştir.

Alıntı 27:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

*“Urfa’da büyüdüm. Üniversite’yi Trakya’da okudum. Türklerin mekteplerinde okumuşum. Türk üniversitelerinde okuyorum; ona rağmen baskıyı onlar yapıyor bana. Hâlbuki köylerimizi yaktınız, yıktınız. Bizi perişan ettiniz. Hala ben sizi kabul edip üniversitenize gelmişim ama siz tahammül etmiyorsunuz. Mesela markete gidiyorum. Ona para kazandıracağım. Şivemden ben Kürt olduğumu anlıyor. Tavır koyuyor. **Kimin kime tahammül etmemesi lazım, kim kime zulmediyor. Sanki ben onlara zulmetmişim gibi muamelede bulunuyorlar**”.*

Katılımcı, geçmişte Kürtlere büyük zulüm yapanların, bugün de Kürtlerin varlığına tahammül etmeyerek, onlara karşı farklı muamelede bulduklarını düşünmektedir. Katılımcı, kendisine baskı uygulamış, köyünü yakıp-yıkan kişilerin okullarında okuyor olmasına hatta bir markette onlara para kazandırmak istemesine bile tahammül edilmediğini belirtmiştir. Bu söylemlerden hareketle katılımcıda, baskıyı uygulayan tarafın, baskıya maruz bıraktığı tarafı himaye etmesi beklentisi ön plana çıkmaktadır. Ama geçmişteki durum bugün de farklı uygulamalar üzerinden devam ettirilmektedir.

Ötekileştirmenin, kurumsal düzeyde devlet eliyle yapıldığı durumlar da söz konusudur. Aşağıdaki iki alıntıda bu duruma örnekler verilmiştir.

Aşağıdaki alıntıların ilkinde katılımcı, İkincisinde ise, Hakkari’de devletin temsilcileri olan vali ve emniyet müdürlerinin halka uyguladıkları baskı ölçüsünde

kendi mesleklerinde başarılı sayıldıklarını, bu uygulamaların nedeni de, Kürtleri terbiye etmek istemelerinden kaynaklandığını, aktarmıştır.

Alıntı 28:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Duhok

*“İran’da iki başlı bir zulüm vardı. İlki, biz Sünni olduğumuz için. Diğeri de Kürt olduğumuz için. 1979 İran Devrimi’nden sonra Şia çok güçlü bir konuma ulaştı. Kürtlere de çok zulüm yaptılar. Biz de 1975’te İran’a göç ettik. Bizi kamplara yerleştirdiler. Sonra hepimizi dağıttılar. Kimse bir arada olmasın, herhangi bir siyaset yapmasın. Hiçbir yerde 20-30 aileden fazla bir arada kalmaya izin vermiyorlardı. Siyasi fikirlerden uzaklaşınlar diye. İran siyaseti çok sinsidir. Mesela **Qazî Muhammed’i idam ettiler. Dr. Qasimlo’yu öldürdüler. Önder kişileri hemen yok ediyor.**”*

Katılımcıya göre İran’daki Kürtler, etnik ve mezhep kimliklerinden dolayı iki yönlü bir baskı ve zulme maruz kalmaktalar. Devletin siyasi fikirli olan Kürtleri idam ettirip, Kürtleri öndersiz bırakması; Kürtler arasında siyasi bir oluşumun engellenmesini sağlamak içindir. Dolayısıyla siyasi bir faaliyet yürütecek ve aynı zamanda Kürt olacak kişiler engellenmektedir. Bu durum Kürt kimliğinin İran yönetiminde Fars kimliği ile eşit bir düzeyde temsilini sağlayacak bir konumdan uzak tutulmaya çalışıldığını göstermektedir. Dolayısıyla ötekileştirme, kurumsal olarak ve devletin en üst kademelerinde Kürtleri eşit söz sahibi kılmaktan engelleyen bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Alıntı 29:

Katılımcı 22, Korucu, Türkiye/Hakkari

“Hakkâri’ye gelen valiler, emniyet müdürleri eğer halka daha çok baskı ve zulüm uyguluyorsa; daha çok başarılı oluyorlardı. Mesela sabıkası olmayan birine ben ne yapsam da, onun hakkında bir sabıka oluşturayım. Hiçbir siyasi oluşumda olmasa bile. Mesela bir emniyet müdürü, halka ne kadar zorbalık yaptıysa kendi mesleğinde disiplinli, çalışkan biri olarak görünüyordu. Bu onun için bir terfi idi. Sonra ben de Kürt olduğum için bana

böyle yapıyor diye, Kürtlüğüm hakkında düşünmeye başlıyordum. Beni terbiye etmek istiyorlardı. Sadece Kürt kimliğimden dolayı bunu yapıyorlardı.”

Katılımcı, devletin temsilcileri konumunda olan vali ve emniyet müdürlerinin kendilerine yaptıkları kötü muameleler üzerinden yaşadıkları ayrımcılık politikalarına değinmiştir. Katılımcıya göre ayrımcılığın temel nedeni kendilerinin Kürt olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrımcılık yapan kişilerin devlet temsilcisi olması, ötekileştirmenin kurumsal düzeyde devlet üzerinden uygulandığını göstermektedir. Bu duruma maruz bırakılanların, etnik kimliklerinden dolayı bunu yaşadıklarını söylemeleri, ötekileştirmenin bireye yönelik değil bütün o kimliği hedef aldığını ortaya koymaktadır.

Kürtlerin uluslararası boyutta kendilerine yapılan ayrımcılıktan bahseden bir katılımcı, İşid üzerinden bunu örneklendirmiştir. Özellikle Arapların, Türklerin ve Farsların kendi bölgelerindeki Kürtlere ayrımcı politikalar uyguladıklarını ileri sürmüştür.

Alıntı 30:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Araplar Kürtleri sevmiyor. Türkler de sevmiyor. Farslar da sevmiyor. Mesela İşid’in Kobanê savaşında, herkes onun terörist olduğunu söylüyor. Ama hepsi de onun arkasındaydı. Araplar, Türkler, Farslar.”

Katılımcıya göre ayrımcılığın apaçık yapıldığının göstergesi, İşid’in hem Türkler hem Araplar hem Farslar tarafından terörist olarak görülmesine karşın, Kobanê’de hepsinin de onu desteklemiş olmasıdır. Arap, Fars ve Türk kimlikleriyle birlikte yaşayan Kürtlerin, kendilerini hedef alan bu büyük tehdit karşısında, en yakın kişilerden beklediği desteğin gelmeyip aksine kendilerine saldıran düşmana destek çıkmış olduklarını düşünmeleri, makro düzeyde hayatlarını da tehdit eden bir ötekileştirmeye işaret etmektedir.

3.2.3 “Etkiye-Tepki” Olarak Gelişen Farkındalığa Dayanan Kimlik

Katılımcılar söylemlerinde, Kürt kimliğinin ilk kez inşa edilmiş bir olgu olmasından çok; geçmişte var olan, bugün için tepkisel bir farkındalığa dayalı olarak belirginleştiğini belirtmişlerdir. Katılımcılara göre, başka kimliklerle etkileşim, maruz kalınan ayrımcılık pratikleri farkındalığı geliştirmiştir. Böylelikle kimliğin gelişimi, tepkisel bir farkındalığa dayandırılmıştır. Birey ve toplum bazında ötekileştirici politikalara maruz kalma ölçüsünde kimlik farkındalıkları da farklılaşmaktadır. Sözelimi bir alıntıda katılımcı, Irak'taki Kürtlerin etnik kimliklerinden dolayı yaşadıkları baskıların, Türkiye'deki Kürtlerden daha çok olduğunu dolayısıyla Iraktaki Kürtlerin Türkiye'deki Kürtlere göre, kimliklerini sahiplenme noktasında daha ilerde olduklarını ileri sürmüştür.

Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcılar, hayatlarında etnik kimliklerinden dolayı maruz kaldıkları baskıların kendilerinde kimlik farkındalığını artırdığını belirtmişlerdir. Bu baskılar, hapse girmek, Türk milliyetçileriyle karşılaşmak şeklinde örneklendirilmiştir.

Alıntı 31:

Katılımcı 24, Siyasetçi, Türkiye/Hakkari

“Biz zorluk, zulüm, sıkıntı görmeden uyanamıyoruz. Mesela biz 5 erkek kardeşiz. Bizden iki kişi hapis yatmamış. Onlara yaşadıklarımızı anlatıyorum, onlara hikâye gibi geliyor. Son KCK operasyonlarında, mahkemede niçin Türkçe savunma yapmıyorsunuz diyorlardı. Biz onlara siz “zulmünüzle birlik olmayı; cehaletinizle kendimizi tanımayı öğrettiniz” diyorduk. Mesela Türkçeyi dayatmasaydılar, Kürtçe için o kadar çaba göstermeyecektik. Kürtçe bilmeyenler de hapiste Kürtçe öğrendiler. Yani onların zulmü ve cehaleti bize yol gösterdi. Dolayısıyla, iki temel şeye geliyoruz. Ulus devlet sistemi, milliyetçilikleri hem bize kendimizi tanıttı hem kendi içimizdeki diğer milletlerin hak ve hukukunu öğretti.”

Katılımcı kendi yaşam tecrübesinden hareketle, Kürtlerin baskı ve zulüm görerek kimlik farkındalıklarını daha çok yaşadıklarını belirtmiştir. Ailesinden kendisi gibi muamelelere maruz kalmayan fertlerin, kimlik farkındalıklarını daha alt düzeyde yaşamaları, kimliğin ötekileştirildikçe daha çok sahiplenildiğini

göstermektedir. Yine hapiste, kendilerine Türkçe savunma dayatılmış olması sayesinde, Kürtçe bilmeyenlerin de sonradan Kürtçe öğrenmiş olmaları, tepkisel bir kimlik geliştirildiğini göstermektedir.

Alıntı 32:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

“Eğitim seviyesi ve milli bilinci yüksek olmayan bir toplumda olduğumuz için; zorluk göre göre, dayak yiye yiye kendimize geliyoruz. Batı okullarına gelmeseydik, Türk milliyetçileriyle karşılaşmamış olsaydık, dayak yemeseydik bu kadar gelişmezdik. Eskiden PKK ile ideolojik olarak farklı düşünürken; onların o hakaretleri meselenin PKK ve BDP olmadığını, asıl meselenin Kürtler olduğunu anladık ve artık onları da sahiplendik.”

Katılımcı, sosyal hayatta başka kimliklerin milliyetçi yanlarıyla karşılaşmasının ve kendi kimliğinden dolayı yaşadığı maddi ve manevi zorlukların – *dayak, hakaret-* kimliğini daha çok sahiplenmesine neden olduğunu belirtmiştir. Batı okullarında okumak ve Türk milliyetçileri ile karşılaşmak bu farkındalığa en büyük katkıyı sağlamıştır. Katılımcıya göre bütün bu yaşadığı olumsuz şeyler, Kürt olmasından kaynaklanmaktadır. Bu duruma maruz kalması kendisini ideolojik olarak farklı gördüğü PKK ve BDP’ye de yakınlaştırmıştır.

Etkiye tepki olarak yaşanan kimlik farkındalığı bazen kişilerin kendi kimlik farkındalıklarını ilk kez yaşadıkları bir döneme işaret etmektedir. Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, hayatlarının bir döneminde maruz kaldıkları bazı olayların kendilerinde etnik kimliklerinin farkındalığını yaşamaya sebep olduğunu belirtmişlerdir.

Alıntı 33:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

“İlkokul 4.cü sınıfta iken sınıf başkanıyım. Andımızı ben okudum. Dayım bana sen Kürt’sün niye bunu okutuyorsun, dedi. İlk defa düşünmeye başladım. Sabahleyin hoca da sınıfta iken, “Kürdüm, doğrucuyum, çalışkanım” dedim. Hoca bana birkaç kez doğrusunu oku diye tekrarlattırdı. Ben yine

“Kürdüm, doğruyum, çalışkanım” dedim. Hoca bana birkaç sopa vurdu. Ta o zaman dayak yemek, kimlik için bir farkındalıktı benim için. Kürtlüğünden dolayı bir şeylere maruz kalmışsın. Böylece farkındalık artıyor.”

Katılımcı, okullarda son zamanlara kadar okutulan ve herkesi Türk olarak kabul eden bir zihniyeti temsil eden ‘Andımız’ daki ‘Türk’üm ibaresi yerine ‘Kürt’üm demiş olmasının, hocasından dayak yemesine neden olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya göre Kürt demesinden dolayı dayak yemiş olması, kimlik farkındalığının uyanması için büyük bir etken olmuştur.

Alıntı 34:

Katılımcı 25, Emekli, Türkiye/Bitlis

“1978’de askere gittim. Trakya’daydık. O zaman Kürt-Türk nedir bilmiyorduk. İki yüz kişiydik. Komutanımız bir olay anlattı. Parolayı bilmediği için bir asker onu yerde süründürmüştü. Sonra gelip bakınca, o askerin Kürt olduğunu anladım, dedi. ‘Allah’ın krosu’ ne anlar demiş. Hâlbuki o asker vazifesini yapmış. O komutanın o sözünden sonra Kürtlük ve Türklüğün ne olduğunu anladım. Bir uyanış oldu.”

Katılımcı, kendi etnik kimliğinden birine ‘kıro’ denilmiş olmasının, Kürt olduğunun farkındalığını yaşamasına neden olduğunu belirtmiştir. Katılımcı yaşadığı olayda, arkadaşının sırf Kürt kimliğinden dolayı haksızlığa maruz kaldığını düşünmektedir. Dolayısıyla Kürtler asimetrik bir ilişki içinde bulunmaktadır. Hem bulunduğu coğrafya -Trakya- hem de kurum -askeriye- itibariyle, ikisi de bu asimetrik ilişkiyi derinleştirmektedir. Maruz kaldıkları bu olumsuz durumdan dolayı kendi etnik kimliklerini daha çok sahiplenmektedirler.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtlerin maruz kaldıkları politikaların kimlik gelişimlerine etkisine değinmiştir. Katılımcıya göre Kürtler her bir coğrafyalarda ayrı tutumlar geliştirerek, birbirinden farklı düzeylerde kimlik kazanımı elde etmişlerdir.

Alıntı 35:

Katılımcı 13, Akademisyen, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Her 4 parçada ayrı siyasetler yürütülüyor Kürtlere karşı. İran’da dilleri, libasları yasak değildi. Onun için dil için, kültür için çok fazla bir mücadele yoktu. Türkiye’de hem dil hem libas yasaktı. Onun için bir mücadele var. Suriye’de daha kötü idi. Kürtlere Suriye kimliği bile verilmiyordu. Irak’ta dil, kimlik, libas serbestti. Ama katliam yapılıyordu. En büyük korku Irak’takilere aitti. Çok büyük zulüm vardı. İnsanları öldürüyorlardı. Bu yüzden milli bilinç orada daha erken uyandı. İran’da daha geç uyanıyor. Suriye’dekiler uyandı. Suriye’den sonra Türkiye’dekiler uyanıyor. En son İran’dakiler uyanıyor.”

Katılımcıya göre İran’da Kürtlerin kültürel kimlikleri tanındığı için, Türkiye’deki Kürtlerin dil ve kültürlerinin yasaklı olmasıyla karşılaştırıldığında, daha düşük düzeyde bir kimlik farkındalığı oluşmuştur. Suriye ve Irak’ta ise Kürtler daha ciddi baskılara maruz kaldıkları için, bu durum diğer coğrafyalardaki Kürtler ile kıyaslandığında kimlik kazanımları daha fazla olmuştur. Sözgelimi, Irak’taki Kürtler kimlik bilinçlenmesini en erken yaşayanlar olmuşlardır. Dolayısıyla maruz kalınan baskı arttıkça, tepkisel olarak geliştirilen kimlik farkındalığı da artmıştır. Buna göre, dört ayrı ulus devlet sistemi içinde yaşayan Kürtler birbirleriyle karşılaştırıldığında, katılımcıya göre kimlik bilinçlenmesinin en çok geliştiği yerler sırasıyla; Irak, Suriye, Türkiye ve İran Kürtleri şeklindedir.

3.2.4 Eğitime Dayalı Olarak Artan Kürt Kimlik Bilinci

Bu tema, eğitimin kurumsal bir yapı olarak kimliği beslediğine ilişkindir. Belli bir eğitim seviyesine ulaşmış Kürtler daha çok Kürtlüklerinin farkına varmaktadırlar. Özellikle akademi alanında belli bir güç elde ettiklerinde, kendi kimliklerinin tarihsel ve kültürel değerlerini daha çok sahiplenmektedirler.

Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, eğitimin Kürtlerin kimlik bilinçlenmesine katkıda bulunduğunu, Kürt tarihinin kültürel öğelerinin aktarılmasının da yine eğitim sayesinde olabileceğini belirtmişlerdir.

Alıntı 36:

Katılımcı 24, Siyasetçi, Türkiye/Hakkari

“Eğitimin yükselmesiyle elbette bir bilinçlenme olur. İrade göstermeye başladılar. Kürtler, Kürtlüklerinin farkına vardılar. Bir bahçede bir tek çiçeğin yetişmediğini anladılar. Farklı bir çiçek olduklarını fark ettiler. Eğer Kürtlerin de okulları olsa, bilimi öğrenseler, bir daha kimse onları kandıramayacak. Onun için Kürtler eğitim, kimliğin ve bilginin, öğrenmenin temelidir diyorlar. Eğitim sadece okula gitmek değildir. Şu an kimlik üzerine konuşuyoruz. Bu da bir eğitimidir. Mesela biz hapiste iken eroinden, hırsızlıktan yakalananlara kimse bir şey demiyordu. Ama PKK’lilerden rahatsızdılar. Çünkü orada eğitim alıyorduk. Gazete okuyorduk, kitap okuyorduk. Hatta Türk bakanlar bile “hapishaneler Kürt mektepleri” olmuş diyorlardı. Belki sistemin yapacağı en büyük itiraf; biz Kürtleri asimile etmeye çalıştıkça, onlar uyandılar...”

Yukarıdaki alıntıda katılımcı, Kürt kimliğinde bilinçlenmenin eğitim sayesinde arttığını belirtmiştir. Bu şekilde Kürtler, Kürtlüklerinin farkına varmış olmaktadır. Eğitim bir yönden de Kürtlerin kandırılması tehdidini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü kendi kimliklerinin ayırt ediciliğini bu şekilde anlayacaklardır. Hapse giren siyasi tutukluların hapiste gazete ve kitap okumalarının da bir eğitim olduğunu söylemiş olan katılımcı, sistemin asimile etmek ya da cezalandırmak için yaptığı bu tür uygulamaların Kürtlerin lehine sonuç verdiğini ileri sürmüştür. Bu yüzden katılımcıya göre hapishaneler, kendileri için Kürt mekteplerine dönüşmüştür.

Alıntı 37:

Katılımcı 16, Kürdolog, Türkiye/Bitlis

“Evet, şu an güçsüzüz. Bağımsız çalışan insanlar ya da zor şartlar altında çalışan insanlar az. Örneğin Bitlis’teki, Hasankeyf’teki eserler Selçuklu eseridir, egemenin gözünde. Ama bir Kürt okuduğunda yok diyecek. Diyarbakır’da kurulan Mervani Kürt devleti mimarları yapmışsa, Kürt mimarisidir diyecek. Egemen istediği kadar söylesin. Bir akademisyen bir makale yazdığında ya da bir derneğe bir konferansa çağırıldığı zaman bu

Kürt mimarisidir, Selçukluların değildir diyecek... Kimliğin inşasında, zaten egemen sürekli kendi zihninde sana dair oluşturduğu kimliği sana dayatacak. Ama kendi tarihini kendi kimliğini tanımlayamayan ya da yazamayan halk, belki mecbur kalıp egemene tabi olabilir. Ama okuyan biri, Türk eğitim sisteminden geçmiş de olabilir ya da Avrupa'da okumuş olabilir. Dönüp almış olduğu eğitimle kendi tarihini ya da kendi kimliğini oluşturabilir. Egemenin oluşturduğu kimliğe alternatif bir kimlik oluşturabiliyorsa, o kimliğin devamı için bir katkı ve süreklilik olabilir. Eskiden bir profesör Avrupalı ya da Türk olabilir. Bir şey dediğinde, bir şey bilmeyen Kürt susmak mecburiyetindeydi. Ama şu an okuyan Kürt kendi kimliğin oluşturmaya çalışırken dışarıdaki referansları pek de umursamıyor.”

Katılımcıya göre, tarihsel süreçte Kürtlerin mimari alanında yaptıkları katkının başka milletlerin sahiplenmesinin nedeni Kürtler arasında eğitilmiş insanın az olmasından kaynaklanmaktadır. Sözgelimi Hasankeyf veya Diyarbakır'daki tarihi eserlerin Kürtlere ait olduğunu ortaya çıkaracak olan, bu alanda çalışacak olan Kürt akademisyenler olacaktır. Aksi takdirde egemen kimlik, kendi tarihini Kürtlere her yerde dayatacak ve kendi kimlik farkındalığını bilmeyen ve tarihini yazamamış olan Kürt de buna mecbur olup, egemene tabi olacaktır. Bunu aşmak için de eğitimin kurumsal olarak yaygınlaşması gerekmektedir. Kürtler arasından çıkacak eğitilmiş bireyler, bir referans sağlayacağından; Kürtler kendi kimlikleri aleyhinde olan dışarıdaki referanslara ihtiyaç duymayacaklardır.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcı, Kürtlerin Türkiye'de aldıkları eğitimin kendilerini asimile ettiğini ileri sürmüştür. Katılımcıya göre, buna aracılık eden ise Yatılı İlköğretim Bölge Okullarıdır (YİBO).

Alıntı 38:

Katılımcı 26, Öğretmen, Türkiye/Van

*“... Şark Islahat Kanunuyla isyan etmiş Kürtleri Batı'ya sürüyorlardı. Yerlerine de Türkleri yerleştiriyorlardı. Asimilasyon ile Kürtler Türkleştirmek. Bunun bir adımı da yatılı ilköğretim bölge okullarıydı. **YİBO. Temel kuruluş amacı Kürt çocuklarını kültürlerinden ve dillerinden***

uzaklaştırmak idi. Ben bir öğretmen olarak bu yatılı okulları Enderun mekteplerine benzetiyordum. Buraya atanan öğretmenlerin çoğu faşist ve ırkçı bir zihniyette idiler. O dönemde öğretmenlerin asıl işi eğitim ve öğretim değildi. Asıl görevi, Kürt çocuğunu nasıl Türkleştirmek idi... Bir öğretmen arkadaşım var. Babası onu YİBO 'ya ilk gönderdiğinde ona eğer Türkçeyi öğrenmeden gelersen senin kafanı kırarım demiş. O korku ve endişeyle okula Türkçe öğreneceğiz diye gittik, dedi. Eli sopalı, faşist öğretmenler vardı. Tabiri caizse polis görevi görüyorlardı. İlk önce hiç kimse Kürtçe konuşmayacak, aranızda mit var, Kürtçe konuşursanız sizi bize jurnalleyecekler, dediler. Kardeşi de o okuldaymış. Korkudan onunla bile konuşamıyormuş. Belki kardeşim seçilmiştir o gider beni ihbar eder. Türkçeyi öğrenemedik, Kürtçe de konuşamıyorduk, dedi. Yani bir süre dilsiz kalmışlar... Hatta birinci sınıfta bize bir fiş verdiler, dedi. “Yağmur yağıyor”. O dönemi onu ezberleyerek kapattık. Sonra tatil başladı. Köye gittim. Kapıyı çaldım, soğuktan donmak üzereydim. Babam bana kapıyı açtı. Bana Alaattin dedi. Babamdan korkuyordum, yüzüne baktım. Sonra gayr-ı ihtiyari “yağmur yağıyor, yağmur yağıyor” dedim. Babam bana; “aferin oğlum bunu senden bekliyordum dedi.”

Katılımcı, 1925 Şeyh Said hareketi ardından çıkarılan ve özellikle Kürtlerin olduğu yerlere Türkleri yerleştirmek ve Kürtleri de Türkiye'nin Batı illerine göç ettirmek amacıyla uygulanan Şark Islahat Kanunu'nu hatırlatarak, eğitim sisteminin de bu amaçla yürütüldüğünü dolayısıyla Kürtleri asimile ettiğini belirtmiştir. Özellikle YİBO'ların (yatılı ilköğretim bölge okullarının) Kürt çocuklarını asimile etme amacıyla kurulduğunu ileri sürmüştür. Katılımcıya göre burada görev yapan öğretmenler de ırkçı bir zihniyette oldukları için eğitim ve öğretimden çok asimile politikalarını uygulatmak için bulunmaktadırlar.

3.2.5 Kürt Kimliğini Devam Ettiren/Ortadan Kaldıran Bir Yapı Olarak 'Evlilik'

Katılımcılar kimlik inşalarında, evlendikleri kişilerin Kürt olup olmamalarının Kürt kimliğinin korunması için etkili olduğunu savunmuşlardır ve Kürt olmayanlarla evlenenlerin, kendi kimliklerinden de uzaklaştığını belirtmişlerdir.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz gibi katılımcıya göre evlilik, kadın ve erkeğin aynı duyguları hissedip birbirine yaşatması ve aralarında kültürel bir çatışmanın yaşanmamasıdır. Tarihsel olarak Mezopotamya'dan beri bu anlayış çerçevesinin devam ettiğini belirten katılımcı, Kürt olan biriyle evlenmek sayesinde ancak bu kimlik devam ettirilebilmektedir.

Alıntı 39:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Evlenince eşimin Kürt olması, benim için annemin babamın kim olduğu kadar önemlidir. Bir Kürt olmak ne kadar önemliyse ve ben bundan onur duyuyorsam, eşimle de gurur duymak isterim. Çünkü bir Kürt kadını bir Kürt erkeğinden başkası kaldıramaz. Kültür çatışmaması yaşamamam gerekir. Benim halkımdan olmalı. Benim dilimi anlamalı. Benim duygularımı anlamalı. Ben gözüme sürme çekerken, benim daha Mezopotamya'da yaşayan kadınlarımın çektikleri sürmeden, kendi erkeğine vermek istediği o mesajı alabiliyorsa, o zamanki kadını hayal edebilmeli, gözüme çektiğim bir sürmeden dahi. O hissiyatı alabilmeli ki ben bu sebeplerden dolayı Kürt erkeklerle evlenmeyi tercih ediyorum.”

Katılımcının kendi anne babasının kim olduğunun önemi ile evleneceği kişinin etnik kimliğini eşit görmesi, Kürt biriyle evlenmenin önemine yapılan bir vurgudur. Katılımcı, kültür çatışması yaşanmamasının bir Kürt kadının bir Kürt erkekle evlenmesi sayesinde ancak gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bu şekilde Kürt kadınının duyguları ancak karşılık bulacaktır. Bir kadının gözüne sürme çekerken vermek istediği mesajın; Mezopotamya'daki Kürt kadınının verdiği mesajla aynı olduğunu belirtmesi, katılımcının tarihsel bir bağ kurarak Kürt kadını ve Kürt erkeği arasındaki anlamlı ilişkinin sürekliliğini günümüze kadar taşıdığını göstermektedir.

Kimliğin muhafazası evlilik üzerinden, kültürün yaşatılması ile sağlanmaktadır. Kürtlerin Türklerle evlenmesi, Kürtleri kendi kimliklerinden uzaklaştırmaktadır. Aşağıdaki alıntıda Kürtlerin başka kimlikten biriyle evlenmesinin kültürün yaşanmasında ve devamının sağlanmasında bir tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır.

Alıntı 40:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Kendi dil ve kültürünü sahiplenen birisi olarak, evleneceğim kişinin benimle aynı milletten, aynı kültürden olması, aynı dili konuşuyor olması, benim için çok daha tercih edicidir. Bir insan yüzde yüz duygularının tesirinde kalmışsa bir Türk ile evlenebilir. Durum bu değilse kesinlikle bir Kürt bir Türk ile evlenmemeli. Ama hassas bir Kürt ile evlenmeli. En basitinden kendi köyünden biri ile evlenince senin anneni, babanı bilir. Neye hürmet edilir, nerede nasıl konuşulur bunu bilir. Ama başka biriyle evlenince çatışma olabilir. ‘Keledoş’ yapmasını bilmeli. ‘Girar’ bilmeli... Türklerle evlenen bazı arkadaşlarımız Türkleştir. Kızlarımız Türklerle evlenip, yine Türkleştir. Çoğu böyledir. Benim için evlilikte Kürt olması vazgeçilmezdir. Kültürel ve gelenek olarak ailem ve akrabalarımın bir çatışma yaşamamasını isterim. Onun için olmazsa olmaz, Kürt olmalı... Ben şu an üniversitede siyaset bilimi okuyorum. Ama benim istediğim tek şey ilerde evlendiğim erkeğin ailesi ile beraber yaşamaktır. Kalabalık ailede büyüdüm. Kalabalık ailede yaşamak istiyorum. Eşimin annesine de babasına da bakmak istiyorum. Çünkü bu benim kültürüm, geleneğimdir. Annem nasıl yaşayıp, yaşattıysa ben de öyle yaşayıp yaşatmak isterim. Bu kimliğin muhafazasını istiyorum.”

Katılımcıya göre, Kürtlerin kendi dillerini ve kültürlerini korumaları, kendi kimliğinden biriyle evlenmeleri sayesinde mümkün olmaktadır. Kendi geleneklerini ve kültürünü bilen biri, evlendiği kişinin ailesine nasıl davranması gerektiğini de bilecektir. Böylece muhtemel bir kültür çatışması da yaşanmamış olacaktır. Sözelimi alıntıda da değinildiği gibi, evleneceği kişinin Kürt yemek kültüründe önemli olan ‘Girar’ ve ‘Keledoş’ yapmasını bilmesi, kültürel uyumu sağlamaya yarayacaktır. Bu şekilde, kimliğini muhafaza etmiş olacaktır. Dolayısıyla katılımcıya göre duygularının tesirinden kurtulan Kürtler, yine Kürt biriyle evlenmeyi tercih etmesi gerekmektedir. Çünkü Türklerle evlenen Kürtler, kendi kimliklerinden uzaklaşarak Türkleşmektedirler.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Kürtlerin, Irak ve Türkiye’de Araplar ve Türkler ile yaptıkları evliliklerin Kürt toplumuna nasıl etkide bulunduğunu birbiriyle karşılaştırarak vermiştir. Buna göre, Türkiye’deki Kürtler, Türklerle evlilik üzerinden entegrasyon yaşadıkça kendi kimliklerinden uzaklaşmaktadırlar. Irak’ta ise, Araplar ile Kürtler arasındaki evlilikler az gerçekleştiği için, Kürtler kendi kimliklerini daha çok koruyabilmişlerdir.

Alıntı 41:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Duhok

*“Irak Kürdistanındaki Kürtler sadece Kürt bölgesinde yaşıyorlar. Bağdat’ta da çok az Kürt var. Tek-tük Arapların içindedir. Türkiye de öyle değil. Her yerde Kürt var. Trabzon’a git yine Kürt çoktur. **Türkiye’de 4 milyon Kürt-Türk evli. Irakta belki 10 bin ancak vardır.** Irakta Baas rejimi ile Arap aşiretlerini Kürtlere saldırttılar. Rejim Kürt-Arap savaşı çıkarttı. Abdüsselam Arif döneminde. Kürtler ile Araplar arasında bir çizgi oluştu. Keskin bir çizgi. **Türkiye de Türk ve Kürt’ü birbirinden ayırt edemiyorsun. Irakta Kürt ve Arap farkı hemen ortaya çıkıyor. Bu iç içe geçmişlik Kürt kimliği için bir engel olmuş.** Ama önemli şeylere de sebep olmuş. Mesela Türk bölgeleri Kürt bölgelerinden daha çok gelişmiş. Ekonomik, sosyal, kültürel olarak kazançlı çıktılar. **Ama ulusal kimlik olarak kaybettiler. Kürtlerin entegrasyonu zayıftır.** Bir de Türklerin Kürtlere bakışı çok katı idi. Bu evlilikler ile biraz yumuşamış.”*

Katılımcıya göre, Kürtlerin Araplarla iç içe geçmişliği az olduğu için, Kürtler ile Araplar arasında keskin bir çizgi oluşmuştur. Hatta tarihi süreçten de gelen her iki halkı birbirine karşı bir düşmanlaştırma politikası nedeniyle, toplumsal temele dayanan bir karşıtlık oluşmuştur. Türkiye’de ise Kürtler ile Türklerin entegrasyonu büyük oranda evlilikler üzerinden sağlanmıştır. Bu durum, Kürtlerin ulusal kimliklerinde zayıflamaya neden olmuştur. Ekonomik ve kültürel gelişmişlik noktasında ise Kürt bölgeleri daha az geliştiği için, Kürtler açısından olumlu sonuçları olmuştur.

3.3 Dil: Kürtçeyi Konuşabilme Üzerinden Kabul/Ret Edilen Kürtlük

Katılımcılar, kimlik inşasında dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, Kürtlük için ayırt edici bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle anadilin konuşulmasını, bir milletin fitratıyla ilişkilendirerek, dil üzerinden fitri bir şekilde yaşanan kimliğe vurguda bulunmuşlardır. Kürtçeyi konuşabilmek, kimliğin sürekliliği ve hayatta kalması için ayırt edici iken; Kürtçenin konuşul(a)maması kimliğin yaşanmasının önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtlerin kendi aralarında bir iletişim aracı olarak da görülen dil; katılımcılara göre, bütün Kürtleri bir arada tutma görevi görmektedir.

Aşağıda göreceğimiz gibi, katılımcı dilin ayrı coğrafyalarda yaşayan bütün Kürtleri bir arada tutan bir özelliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Kürtçede ayrı lehçelerin olması, Kürtlerin birbirlerini anlamalarına engel olduğu vurgulanmıştır.

Alıntı 42:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Dil, Başûr, Bakur, Rojava ve Rojhilat’daki kardeşinle münasebet kurmanı sağlar. Eğer o ilişki yoksa birbirinizi anlayamıyorsanız, kolay kolay Kürdüm diyemezsin. Basit bir misal olarak, Bugün Rojava’dakiler ile Bakur’dakiler birbirini rahat anlıyorlar. Ama Başûr’a mesela Süleymaniye’ye gidince birbirimizi rahat anlayamıyoruz. Gazetelerini, TV’lerini takip edemiyoruz. Radyolarını dinleyemiyoruz; Soranî olunca. Burada da Zazakî’ye geçince yayınları yine anlayamıyoruz. Birine Kürt demek için, dil temelinin oluşması lazım. Kimlik için en önemlisi dildir.”

Katılımcı, dilin bir iletişim aracı olarak farklı coğrafyalarda -Başûr, Bakur, Rojava, Rojhilat- yaşayan bütün Kürtleri birbirine yakınlaştıran ve kendi aralarında münasebet kurmalarını sağlayan bir işleve sahip olduğunu belirtmiştir. Bu iletişimin sağlanamadığı durumlar da bulunmaktadır. Sözelimi, Kürtçenin Sorani lehçesini konuşan Kürtler ile Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşanlar birbirleriyle anlaşamamaktadırlar. Bu ise bir problem olarak görülmektedir. Çünkü katılımcıya göre birine Kürt demek için, dil temelinin olması gerekmektedir.

Dil, Kürtlerin başka kimliklerden farkını ortaya koyan bir fonksiyonu bulunmaktadır. Aşağıdaki üç alıntıda göreceğimiz üzere, Kürtlerin kendi Kürtlüklerini ispatlamaları yani varlıklarını devam ettirmeleri için, katılımcılar tarafından Kürtçe konuşmaları şart koşulmuştur.

Alıntı 43:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

*“Evet, Araplarla, Türklerle büyüdük. Ama **Kürtlüğümüzü ispat etmeliyiz. Bunun için de en önemlisi dildir. Dil olmasa, o millet de olmaz.** Türkiyeli bazı Kürtler, Kürdistan olsun diyorlar. Ama Kürtçe bilmiyorlar. **Kürtçe konuşulmayan Kürdistan’ı ne yapacaksın?** Araplar, Türkler, Farşlar nasıl dilleriyle okuyorlarsa Kürtlerin de öyle olması lazım. Mesela Suriye’de çocukları Kürtçe bilmeyen aileler var. Arapça konuşuyorlar. **Bana göre çocuğuna dil öğretmeyen biri kimliksizdir. Eksik biri olarak görüyorum.**”*

Katılımcıya göre Kürtçe konuşmak, Arap ve Türk kimliklerinden Kürtlerin ayırt ediciliğini ortaya koyacaktır. Kürtçenin konuşulamaması, Kürt kimliğinin varlığının devamı için sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıya göre, Suriye’de kendi çocukları Arapça öğrenen ama Kürtçeyi bilmeden yetişenler, Kürt kimliğini taşımayacaklardır. Hatta Kürtçe konuşmak, kimlik için bağımsız bir Kürdistan’dan da daha önemli görülmüştür.

Alıntı 44:

Katılımcı 38, Pedagog, Türkiye/Van

*“**Bence Kürtlerin kendi varlıklarını devam ettirebilmesi için eğitim dilinin Kürtçe olması lazım.** Bir öğrenci düşün. Haftanın beş günü her gün en az 5-6 saat okuldadır. Haftanın çoğu Türkçe geçiyor. Bu seni Türkçe film izlemeye tetikliyor. Türkçe konuşmaya tetikliyor. Ama bunun Kürtçe olduğunu düşün. Evde anne-babının da Kürtçe konuştuğunu düşün. Eğitim de Kürtçe olsa iş biter. Kürtçe TV izleyecektir. **Dolayısıyla Kürt kimliği için en önemlisi dildir. Mesela benim bir ablam, okulda Türkçe bilmediğinden, çok tembel diye***

biliniyordu. Dışlanıyordu. En iyi Kürtçeyi konuşan odur. Ama hiç Kürtçe konuşmuyor. Ailede herkes okuyarak bir yere geldi...

Katılımcıya göre, Kürtlerin kendi varlıklarını devam ettirebilmesinde en önemli şey, eğitimde Kürtçenin konuşulmasıdır. Türkçe eğitim gören bir öğrenci, hayatının her alanında Türkçeye maruz kaldığı için, gittikçe kendi kimlik değerlerinden uzaklaşmaktadır. Hatta katılımcının kendi ablasından örnek verdiği gibi, başka dillere de aşına olamayacağı için ayrımcılığa maruz kalıp, okul başarısına olumsuz yansıtacaktır.

Alıntı 45:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Duhok

“Türkiye’deki en önemli adımlardan biri siyasi partilerin Kürtçe ’ye dönüşü sağlaması lazım. Devlet de bunun önünü alamaz. Sen bir silah atsan, o sana topla, uçakla cevap verecektir. Dünya da onları destekler. Ama eğer Kürtler dil için mücadele verseler, radyo-TV açsalar, üniversite açsalar, Kürtçe konuşsalar; devlet yasaklasa da dünya devletleri Kürtleri destekleyecektir o zaman. Milyonlarca Kürdün Kürtçe bilmemesi çok büyük bir sorun. İlk adım bunların Kürtçe ’ye dönüşümünü sağlamak gerekir. Kürtçe bilmeyenler de buna önem verecekler. Dönüş yapacaklardır. Dil çok önemli. Hiçbir şeye maruz kalmaksızın kültürünü, eğitimini, tarihini ifade edebilmek çok önemli. Dil, sadece konuşmak için yetmiyor. **Dili her yerde konuşabilmek lazım. Siyasetini yaparken, tarihini konuşurken...**

Katılımcı, Türkiye’deki Kürtler için en önemli şeyin, siyasi partilerin Kürtçe’ye dönüşü sağlaması şeklinde olacağını belirtmiştir. Milyonlarca Kürdün Kürtçe bilmemesinin kimlik için en büyük sorun olarak görülmesi gerektiğini dolayısıyla ilk adım olarak da bunların dile dönüşlerinin sağlanmasının önemini vurgulamıştır. Dil üzerinden geliştirilecek kurumlar sayesinde -radyo-TV, üniversite- birçok Kürt kendi kimliğine dönüş sağlayacaktır. Böylelikle dil, sosyal hayatın birçok alanında kültürün, tarihin ve eğitimin yaşanmasına aracılık edecektir.

Anadilin bir milletin hem birey hem toplum olarak psikolojik yapısı üzerinde etkili olduğunu aşağıdaki alıntıda vurgulamış olan katılımcıya göre, anadil konuşuldukça kimlik de fitri bir şekilde yaşanacaktır.

Alıntı 46:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

*“Ben dil, kimlik için bir ayrıcalıktır derken, sadece kullanılan kelimelerin sana bir milleti hatırlatması konusunu kastetmiyorum; **anadilin insan psikolojisinde ciddi bir yeri olduğu için kişinin özelde şahsının, genelde milletin fitratıyla alakadar olduğu için diyorum.** Mesela bir Kürdün dil yapısı kaba olabilir. Bu o milletin yapısının sert mizaçta olması anlamına gelir. Dolayısıyla **birey kendi anadilini yaşadıkça, kendi milletine olan bağlılığının da psikolojik olarak onu ayakta tutacağını düşünüyorum.**”*

Katılımcı, anadilin konuşulmasının o millete olan aidiyeti dolayısıyla kimlik bağını artırdığını ileri sürmüştür. Buna göre, kişi ve milleti arasındaki manevi bağ dil sayesinde sağlanmaktadır. Birey kendi anadilini konuşması ölçüsünde, kendi milletiyle olan bağlılığını ayakta tutabilecektir. Bu bakımdan dil hem kişinin hem de bir milletin fitratıyla alakalı olarak; sonradan edinilen bir şey olmayıp, doğuştan tanımlı olarak sahip olunan bir konumundadır. Katılımcı örnek olarak da, Kürtlerin dil yapılarının sert olmasının, Kürtlerin mizaçlarının sert oluşuyla ilgili olduğunu belirtmiştir.

3.4 Kürt Kimliğine Karşı Dayatılan Alternatif Kimlikler

Bu repertuarda, Kürt kimliğine alternatif olarak dayatılan kimlikler, din kimliği, Kürtçe dışındaki egemen kimliğin dili ve Kürt kültürü dışındaki yaşam tarzları şeklinde farklılaşabilmektedir. Dayatılan kimlikler, Kürtleri iki ayrı pozisyon almaya itmektedir. Bir kısmı, bu alternatif kimliklere uyum sağlarken; diğer bir kısmı ise, bunlara karşı çıkmaktadır. Uyum sağlayan, Kürdün gözünde asimile olan bir konumda iken; alternatif kimliklere karşı çıkan ise, egemenin gözünde, sorunlu bir kimliği inşa alanında durmaktadır. Katılımcılara göre, dayatılan alternatif kimlikler,

farklılıkları ortadan kaldırıp tek tipleştirici bir kimlik ortaya çıkardığı için; Kürtler kadar diğer farklı etnik kimlikler için de bir probleme işaret etmektedir.

Kürtlere alternatif kimliği dayatanlar, onlardan kendilerini diğer milletlerin kimlikleri üzerinden tanımlamalarını beklemektedirler. Bu bir anlamda, Araplarla yaşayan Kürtlerden, Arap kimliğini; Farslarla yaşayan Kürtlerden, Fars kimliğini; Türklerle yaşayan Kürtlerden de Türk kimliğini benimsemelerini istemek şeklinde gerçekleşmektedir. Aşağıdaki iki alıntıda bu duruma örnekler verilmiştir.

Alıntı 47:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Ortadoğu’da 100 yıldır Kürtleri kimliklerinden uzaklaştırmak için kendilerine zulüm yapıyor. Kimliksiz bir kişi çıksın ortaya. Irak’ta, Suriye’de Arap olsun. Türkiye’de Türk olsun. İran’da Fars olsun. Kürtler 100 yıldır bunun karşısında mücadele veriyorlar. Hakları için, kimlikleri için. Dünyada en kalabalık devletsiz tek millet, Kürtlerdir. Üç büyük ulus devlet arasında parçalanmış. Üçü de birbirine düşman iken sadece Kürtlere karşı düşmanlıkta birleşiyorlar.”

Yukarıdaki alıntıda gördüğümüz üzere katılımcı, Kürtlerden Türkiye, Suriye, İran ve Irak’ta egemen kimlik üzerinden kendilerini tanımlaması istendiğini ileri sürmüştür. Buna göre Kürt, Arap, Türk ve Fars olabilirken; Kürt olarak kendi kimliğini yaşayamayacaktır. Kürt için dayatılan bu kimliklere, Araplar, Farslar ve Türkler kendi aralarında birbirine düşman iken bile Kürtler aleyhinde bir araya gelmektedirler. Katılımcıya göre, bu durum yüz yıldır devam etmektedir. Bu da Kürdistan coğrafyasının bahsedilen üç egemen kimlik arasında bölünmesi tarihine kadar uzanmaktadır.

Alıntı 48:

Katılımcı 9, Milletvekili, Türkiye/Hakkari

*“Mesela Osmanlı da halife tüm halka kendini kabul ettiriyordu. Şimdi Fransız devrimiyle birlikte gelen ulus devlet anlayışında, devlet kendi siyasi erkini nasıl dayatacak, kendi içinde sağlam bir ulus inşa etmesi lazım. **Ulus***

devletle birlikte, Türkiye’de ittifak ve Terakki’den bu yana egemen iktidar Türk ırkını kendi ulus devletini oluştururken sadece Kürtleri değil diğer ırkların da kendi ulusunun inşasında büyük bir basamak yapıp, diğerlerini yıkmak için bir koz olarak kullandı. Bir tek biz varız. Kimse yok şeklinde. Sen gücünü o ırktan alıyorsun. Türk ise herkesin Türk olması lazım ki siyasi erkini hiç zorlanmadan herkese kabul ettirip, rahatça yürütebilsin. Türkiye’de bu uygulandığı zaman, Türkiye çok uluslu bir halk, Türklerden sonra en büyük çoğunluğu oluşturan Kürtler. Türk siyasi erkinin hakimiyetini sürdürebilmesi için Türk ırkında eritmesi lazımdı, diğer ırkları. Türk potasında eritmesi gerekiyordu. Bunun tek yolu da asimilasyon ve imhaydı.”

Katılımcı, İttihat ve Terakki ile başlayıp Cumhuriyet Türkiye’sinde devam eden süreçte, Türk kimliğinin sürekli egemen konumda olduğunu belirtmiştir. Kürtler ile beraber diğer etnik uluslar, Türk ulusunun inşasında bir basamak görevi görmüşlerdir. Bu durum özellikle çok etnisiteli bir yapıya dayanan birinci meclisten sonra, Türk ulusunun merkeze alınarak, diğer etnik kimliklerin de Türk olmasını beklemek şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcıya göre tek kimliğe dayalı bir yönetimin oluşması için de, farklı etnik kimlikler asimilasyon ve imha politikalarına maruz bırakılmışlardır.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere, katılımcı tarafından modernizm ve Avrupa tarzı bir yaşam Kürt kimliğini kendi değerlerinden uzaklaştıran, tek tipleştirilen bir tehdit olarak görülmüştür. Farklı kimlikleri aynılaştırdığı için, var olan farklılıkları ortadan kaldırmaktadır.

Alıntı 49:

Katılımcı 6, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“Bundan yüz yıl önce İstanbul’da dolaştığınızda birinin ayakkabısına bakıp Çerkez, birinin işte başına sardığı pûşisinden Kürt olduğunu çıkarabiliyordunuz. Ama şu anda İstanbul’da bir İstanbul Üniversitesinden çıkan üniversite öğrencilerine bakıldığında teşhis edemezsiniz. Egemen moda hakim. Türkiye gerçeğinde elbise sıkıntımız ulus devletin, modernizmin Avrupa-i tarzda giyinilmesi devletin dayattığı bir şeydir. Bir kimliği bir

potada eritmektir. Tekleştirme politikasının ürünüydü. Var olan farklılıkları tamamen ortadan kaldırma. Aslında bizi biz yapan değerlerin ortadan kaldırılmasını, sadece Kürtler değil Türklerin de sorgulaması lazım. Bir "Efe" fotoğrafı gördüğünüzde herkes onun bir Egeli olduğunu anlıyor. Bunların çıkarılmasıyla kıyafetin kimlikle olan bağları koparıldı."

Katılımcıya göre, makro düzeyde modernizm bütün kimlikleri aynılaştırmıştır. Bu aynı zamanda, Kürt kimliğiyle beraber başka kimliklerin de sorunudur. Buna aracılık eden ise, devletin Avrupa tarzı bir yaşamı dayatmasıdır. Böylelikle bütün kimlikler tekçi bir politikaya maruz kalıp, aynılaştırmaktadırlar. Katılımcı örnek olarak, üniversite okuyan öğrencilerin giyim tarzı üzerinden aynılaştıkları için, tek bir kimliğe büründüklerini belirtmiştir. Katılımcıya göre, bir Kürt taktığı 'pûşî'den, bir Egeli Efe kıyafetinden kimlik farklılığını yaşarken, baskın kültür bu farkındalığı ortadan kaldırmıştır.

Alıntı 50:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

"Günümüz medeniyeti tek tipleştirici olduğundan, belli bir ekonomik ve refah düzeyine ulaşmış milletleri, aynılaştırıyor. İdeolojik olarak ayrı kalıyorlar. Mesela Türkiye'de bir Arap, bir Türk, bir Kürt, bir Çerkez'i nasıl ayırt edeceksin? Yaşam itibarıyla, giysileri itibarıyla... Konuşunca bir şeyler görebiliyorsun ancak. Eskiden coğrafi ayrılıklar vardı. Ayrı yaşıyorlardı. Şimdi aynı mekanda herkes yaşayabiliyor. Birbirine benzeşiyorlar. Yani süreç içerisinde insanlık adeta bir aileye dönüşüyor. Hz. Adem döneminde nasıl bir aile idi."

Farklı kimliklerin aynılaştırma problemine işaret eden başka bir katılımcı da, ekonomik refahın ve günümüz medeniyetinin bu duruma neden olduğunu belirtmiştir. Farklılaştıkları tek nokta ise ideolojik bir düzeyde kalmaktadır. Bu söylemler, kimliklerin farkındalığını ortaya koyacak kültürel öğelerin, artık o kimliği temsil eden bir konuma taşındığını göstermektedir. Dolayısıyla kültürel bir öğe, kimliği inşa eden bir anlam dünyasına işaret ederek, kimliğin varlığını devam ettiren bir işleve sahip olarak görülmektedir. Katılımcıya göre eğer aynı toplumda yaşayan

Araplar, Türkler, Kürtler, Çerkezler yaşam tarzı ve giysileri üzerinden farklılıkları yoksa bu durum bütün kimlikler aynılaşıma olarak ortaya çıkmakta dolayısıyla, bir probleme işaret etmektedir.

Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcılara göre, Kürtler hem dini kimliği ile Kürtlüğü veya hem ideolojik kimliği ile Kürt olmayı birlikte yaşayamamaktadırlar. Çünkü siyasi hak talep ettiğinde, karşısında onunla sadece kişiliği üzerinden ilişki geliştirmiş olanların engeliyle karşılaşmaktadırlar. Aynı şekilde Kürtler, Kürt kimliği ile dini kimliğini ya da ideolojik kimlikle Kürt olmayı beraber yaşamaya çalıştığında, dini istismar eden veya ideolojik düşünmenin kimlikler üstü bir konum olduğunu belirten kişilerin engeliyle karşılaşmaktadırlar.

Alıntı 51:

Katılımcı 12, Tarihçi, Türkiye/Adana

“Garip bir durum var zaten. İnsancıl olunca Kürtlüğe yakıştırmıyorlar. Seni eylemlerde polisle kavga eden, pankart açan şeklinde görüyorlar. Seni tanıdıklarında da, siyasi bir Kürt olmaman lazım. Siyasetle ilgili konuşunca, dil hakkıyla ilgili konuşunca yine araya mesafe koyuyorlar. Kürt meselesine gelince her şey onları rahatsız ediyor. Onu kabullenemiyorlar. İzmir’de biz onun sıkıntısını yaşıyorduk. Yıllardır beraber olduğun insanlara bile kendini ifade edemiyorsun. Senin kişiliğini, dostluğunu seviyor. Ama senin Kürt kimliğininle barışmıyor. Seni sadece Kürt kimliğine gelinceye kadar seviyor. Kürtçe konuşunca kulakları kızarmaya başlıyor. Sen anadil talep etmiyorsun, Kürdistan talep etmiyorsun diye seni seviyor. Yoksa senle bağları koparır. Kimlik anlamında ulusal olarak değil de bölgesel anlamda bir zenginliğiniz var diyorlar. Mesela bir iki yöresel Türkçe şarkı işte ‘Bitlis de Beş Minare’ al sizin kültürünüz, kimliğiniz olabilir diyorlar. Yani bize dışarıdan biçilmeye çalışılan bir kimlik var. Aslında senin kimliğini o tarifliyor. Senin ne olduğunu kendisi söylüyor.”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, katılımcıya göre dışarıdan Kürtler için biçilen kimlik, siyasi fikirlerden uzak, sadece sosyal ilişkilerde iyi bir arkadaş ya da dost olmak şeklindedir. Siyasi bir faaliyet yürüten ya da hak talep eden Kürtlere belli

bir mesafe konulmaktadır. Dolayısıyla Kürt'ten ne olması gerektiği ya da ne olmaması gerektiğine dair bir çerçeve çizilmiştir. Buna göre, Kürt anadil talep etmeyecek, Kürdistan talebi olmayacak, Kürt meselesi hakkında konuşmayacak ve herhangi siyasi bir fikir ya da eylem içinde olmayacaktır. Kürtler için çizilen bu kimlik çerçevesi, Kürt olarak bireyin farkındalığını gösterecek herhangi bir şeye müsaade etmemektedir. Daha çok sosyal yaşantıda, belirginliği olmayan bir düzeyde tutulmaktadır. Eğer bir kimlik tarifi olacaksa da, yöresel ve dışarıdan Kürtler için biçilmeye çalışılan bir kimlik tarifi yapılmaktadır.

Alıntı 52:

Katılımcı 9, Milletvekili, Hakkari/Türkiye

“Kürtler iki türlü asimilasyon yaşadılar. Biri, Kürtlere biz hepimiz Müslümanız, ümmet kardeşiyiz, bu kimlik, Kürtlük meselesi nerden çıktı dediler. Bunu söyleyen Türk-Müslüman idi. Arap-Müslüman idi. Fars-Müslüman idi. İkincisi, sol ideolojiden bir asimilasyon geldi. O da, dünyaya sosyalizm hakim olunca bütün kimlikler anlamsızlaşacak. Kendinize Kürt demenin ne anlamı var. Bunu da Kürtlere söyleyen Arap-sosyalist idi. Türk-sosyalist idi. Fars-sosyalist idi. Kendisi Arap-sosyalist olabiliyordu. Türk-sosyalist olabiliyordu. Fars-sosyalist olabiliyordu. Ya da, Türk-Müslüman olabiliyordu. Arap-Müslüman olabiliyordu. Fars-Müslüman olabiliyordu. Ama Kürtler, Kürt ve Müslüman olamazdı. Kürt ve sosyalist olamazdı.”

Katılımcı, Kürtlere ya sadece Müslüman kimliği ya da ideolojik kimlik dayatıldığını belirtmiştir. Kürtlerle beraber yaşayan diğer milletler –Arap, Türk ve Fars- kendi kimlikleriyle beraber dini ve ideolojik kimlikleri de taşıyabilirken; Kürtlerden beklenen ise ya sadece Müslüman kimliği ile ümmetçi olması ya da ideolojik kimliğiyle sosyalist olmasıdır. Böylelikle bir Kürt hem Müslüman hem Kürt olmak istediğinde yani dini ve etnik kimliğini beraber yaşamak istediğinde; Müslüman Araplar, Müslüman Türkler ve Müslüman olan Farslar tarafından ümmeti bölmekle suçlanmışlardır. İdeolojik düşüncesiyle etnik kimliğini beraber yaşamak isteyen Kürt için de aynı problem bulunmaktadır. Buna göre, sosyalizmin bütün dünyaya hakim olacağını dolayısıyla etnik kimliklerin anlamsızlaşacağını söyleyen

Arap-sosyalist, Türk-sosyalist ve Fars-sosyalistler de Kürt etnik kimliğine karşı çıkmışlardır. Katılımcıya göre her iki durumda da Kürtler kimlik asimilasyonu yaşamışlardır.

Kişiye dayatılan egemen kimlik, bireyde bir kimlik karmaşasına neden olmaktadır. Aşağıdaki alıntıda katılımcının kendi hayatında yaşadığı ve ‘aynı bedende iki ayrı ruh, iki ayrı kimlik’ şeklinde tariflediği bir durum ortaya çıkmaktadır.

Alıntı 53:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

“Biz Kürdüz ama kendimiz olamıyoruz. Başkasının diliyle, kültürüyle ve değer yargılarıyla büyüyoruz. Kürtler kendisi olmamış. Hep başkası olmuş. Mesela ben Kürdüm ama kimliğimde Türk yazıyor. Ailem bana ‘Ûsif’ der, kimliğimde ‘Yusuf’ yazıyor. İkisi arasında fark var. Çoğu zaman ben de karıştırıyorum. İşte okula giderken ben ‘Ûsif’ miyim, ‘Yusuf’ muyum? Yani ben Kürt müyüm, Türk müyüm? Bir tarafta ‘Ûsif’in değer yargıları var. Diğer yandan ‘Yusuf’un değer yargıları. ‘Yusuf’a dayatılanlar ile ‘Ûsif’in bildikleri arasında fark var. Mesela ‘Yusuf’a, aslında ‘Ûsif’in değer yargılarının doğru olmadığı öğretilmiş. Hatta ona hakaret ediliyor. Mesela ilkokulda iken, ailem bana mutfaktan “kevcî/kaşık” getir, diyorlardı. Mutfığa gidene kadar, ne getireceğimi unutturdum. Okulda bana kaşık diye öğretmişlerdi. Böyle bir kimlik süreci işte. Yani aynı bedende, iki ruh, iki ayrı kimlik şeklinde tarif edilebilir.”

Katılımcıya göre, Kürt kimliğini taşıyabilmek kendi değer yargılarıyla yetişmek ile ancak mümkün olmaktadır. Egemen kimlik zihniyetinin temel alındığı eğitim sistemi, bireye alternatif kimlikler dayatmaktadır. Türk kimliğini temsil eden ‘Yusuf’ ile Kürt kimliğini temsil eden ‘Ûsif’ farklılaşan değer yargıları üzerinden birbirleriyle çatışmaktadır. Kürt kimlik değerlerinin yanlış olduğu üzerine temellendirilen eğitim sistemi, katılımcının kendi ifadesiyle ‘Ûsif’in kendi kimliğinden yani Kürtlüğünden uzaklaştırmasını beklemektedir. Bu da katılımcının iki ayrı kimlik arasında sıkışmasına neden olmuştur.

Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcı Kürt kadınının, yanlış olarak algılanan din değerleri ve dinin temsilini eksik yapan dini liderler üzerinden toplumdan dışlandığını belirtmiştir. Özellikle kadınların okutulmasının yanlış olduğunun söylenmesi, toplumun eğitsel değerlerinden geri kalmalarına neden olmuştur.

Alıntı 54:

Katılımcı 17, Ev Hanımı, Türkiye/Bitlis

*“Eskiden kadının toplumda yeri neredeyse hiç yoktu. Sadece çocuk doğurup, kocanızın hizmetini göreceksiniz, sesiniz çıkmayacak denilirdi. Sistemden kaynaklanıyordu. Şeyhler, imamlar sistemden etkileniyordu. Onlar da toplum üzerinde etkide bulunuyorlardı. Ben ve ablam köydeyken, öğretmen bize geldi. İkimizi okula yazdıracaktı. Babam ben okutamam dedi. Kızları nasıl okuturum diye. Bir ara bizim köye bir büyük bir Şeyh geldi. Halkı camiye topladı. Çocuklarınızı okutmayın dedi. Okusalar komünist olurlar dedi. Erkekleri de okutmuyorlardı. Ama duyduk ki o Şeyhin çocukları İsviçre’de okuyorlarmış. Şeyhler ve alimler, imamlar dinin gerçeğini bize anlatmadılar. Hiçbir dinde kadınlar okumasın denilmemiş. **Kürtler sistemden dolayı din üzerinden aldatılmışlar.**”*

Katılımcı, Kürt kadınının şimdiye kadar okunmasına müsaade edilmediği için kendisine bir rol biçildiğini ileri sürmüştür. Buna göre, evin içiyle sınırlı bir alanda tutulmuştur. Katılımcıya göre, sistem din üzerinden etkilediği kişiler üzerinden bunu yapmaktadır. Dolayısıyla, Kürt kadını kendisine dayatılan din kimliği üzerinden aldatılmıştır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Kürt kadınının çalışma hayatına girmesi ve İslami değerlerden uzaklaşmasının onu kendi kültürel değerlerinde yozlaşmaya götürdüğünü söylemiştir. Katılımcıya göre bu durum, modern hayatın dayattığı bir kimliktir.

Alıntı 55:

Katılımcı 28, Öğretmen, Türkiye/Hakkari

“Bence bir toplumu oluşturan kadındır. Kadının yapamayacağı ve yapabileceği şeyler var. Mesela idarecilik noktasında. Ben de bazı aşamalarda idarecilik yapmış biriyim. Kararlarımızda duygusal davranabiliyoruz. Bütün kadınlar duygusaldır ve idarecilik yapamaz diye genellemiyorum. Ama bu kadar aşırı şekilde ön planda olmaları bana çok mantıklı gelmiyor. Ben biraz da İslami noktadan bakıyorum. Yani hem modern anlamda bir haksızlığa uğramayacak hem de İslam’la çatışmayacak. Aslında İslam’ın kadına verdiği haklar kullanılırsa kadın değerini alacak. Kültürünü kaybetmesine gerek yok. Mesela İslam tarihine baktığımızda ‘Şifa Hatun’ diye biri var. Zabita memurluğu bile yapmış. Bunu İslami değerlerini, kültürün kaybederek mi yapmış, hayır. Günümüz siyasetinde İslami değerler referans alınmadığı için kültürel değerler yitiriliyor. Sadece kültürden anladıkları şudur; Newroz ya da ‘Kadınlar Günü’nde Kürt yöresel kıyafeti giyip, halka seslenmeleridir. Bu da halkı kullanıyorlar gibi. Mesele sadece bir kıyafet değildir. O kıyafeti de kendilerine benzettiler. Vücut hatlarını gösterecek şekilde daraltıp, incelttiler. Annelerimizin giydiği o değildi. Bu yönden eleştirilebilir. Ben üniversiteye gittiğimde, dışlanıyorduk. Onun için sosyalistlere takılmayı düşünüyordum. Daha cazip geliyordu. Kürt sosyalistlere. Kürt kimliğimi kabul eden İslami kesimle tanışınca buna gerek olmadığını anladım. Kendimi Müslüman bir Kürt kadını olarak görüyorum.”

Kürt kadın kimliğinde dinin etkisinin vurgulandığı alıntıda, katılımcı kendini Müslüman bir Kürt kadın kimliğiyle ortaya koymaktadır. İslam’ın kadına verdiği rolün modern yaşamda da kendisini tatmin ettiğini belirtmiştir. Katılımcıya göre, Kürt kadını çalışma hayatında İslami referansları temel almadığında, kültürel yozlaşma yaşamaktadır. Sonuçta geleneksel Kürt kadın kimliğine de uymayan ve kültürel bazı ritüellerden öteye geçemeyen bir kimlik hakim olmaya başlamaktadır. Bu noktada katılımcı, Kürt kadın kimliğinin temsilini yapanların da, Kürtlerin geleneksel değerlerine uymadığını dolayısıyla kimlikte yozlaşmaya neden olduklarını ileri sürmüştür. Örnek olarak da, Newroz ya da Kadınlar Günü’nde Kürt kadın

kimliğini, sadece o günlere mahsus olmak üzere giyilen Kürt kıyafetlerine indirgendini belirterek, bu durumu eleştirmektedir.

3.5 Din Kimliğinin, Kürt Kimliği Yerine Konulması

Din kimliğinin Kürt etnik kimliğine alternatif olarak dayatılması, katılımcılara göre her milletin dini, kendi algısına göre kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle Türk-İslam, Arap-İslam şeklinde sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kürtlerde din algısı bağımsız kurumlar olan medreseler üzerinden geliştiği için, sözgelimi devlet temelli bir din algısı ile yetişen Türklerde, dini hassasiyetler devletin hassasiyetleri ile eş olabilirken, Kürtler bu tür bir dindarlaşmayı devletleşmek şeklinde algılayabilmektedirler. Dolayısıyla Kürtlerden dindar olmalarını beklemek, bir anlamda onlardan Türk devlet sisteminin hassasiyetlerini taşımalarını beklemek yani onların da devletleşmesini istemek şeklinde görülmektedir. Bu şekilde bir dindarlaşmayı kabul eden Kürtler ise kendi kimliklerinden uzaklaşmaktadırlar.

Her milletin kendi algısına göre dini kurumsallaştırıp, başka milletlere dayatmasıyla din kimliği etnik kimliğin yerine konulmaya başlanmaktadır. Böylelikle din adına hareket eden kişi ve kurumlar dini savunuyoruz dediklerinde, o devletin hassasiyetlerini daha fazla ön plana çıkarmaktadırlar. Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcılara göre bu duruma uyum sağlayan Kürtlerin, Kürt kimlik hassasiyetleri azalmaktadır.

Alıntı 56:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“İslam ile millet arasındaki çelişki, bir milletin İslam algısını kurumsallaştırıp, başka bir millete dayatmasından kaynaklanır. Doğal seyrinde giden bir İslam milletleri asimile etmiyor. Türk İslam’ı, Kürt İslam’ı, Arap İslam’ı ister istemez ortaya çıkıyor. Mesela Kürtler Şafii’dirler. Türklerin devlet merkezli yaşadığı Hanefilik mezhebi ile Arapların Vehhabiliğe ya da Selefilige yakın yaşadıkları İslam arasında fark var. Her millet kendi ruhuna, kimliğine uygun bir İslam kimliği yaşıyor

aslında. Bir millet kendi İslam algısını başka bir millete dayattı mı, İslam sorun olmaya başlıyor. Bugün devlet merkezli Türk-Hanefi İslam anlayışını, bazı cemaatler ya da siyasi partiler İslam'ın kendisi gibi alıp Kürtlere uyguladığında ve bunu da İslam'daki dini hassasiyetten dolayı ön plana çıkardığında, millet ikinci plana düşüyor. Ortak İslam anlayışımızı kullanarak, Kürt kimliğini arkaya itiyorlar. İnsanlar da bundan dolayı Kürt kimliğine yeterince önem vermiyorlar.”

Katılımcıya göre, din kimliğinin Kürt kimliği yerine konulması, her devletin İslam'ı kendi anlayışına göre kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Sözelimi Türklerin devlet merkezli yaşadığı Hanefilik mezhebi ile Arapların Vehhabiliğe dayalı İslam anlayışları arasında fark ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Şafii olan Kürtlere karşı Türk-Hanefi İslam anlayışının uygulanması, Kürt kimliğini ikinci konumda bıraktırmaktadır. Siyasi partiler ve dini cemaatler, Türk-İslam anlayışı ile hareket ettiklerinde, Kürtlerle ortak İslam kimliğini ön plana çıkartarak, Kürtlerin kimlik hassasiyetlerinin azaltılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla her devlet, kendi din anlayışını kurumsallaştırarak, Kürtlerin kendi haklarını talep etmekten vazgeçirmek için kullanmaktadır. Katılımcıya göre, Kürtler de kendilerine dayatılan bu dini anlayışlara uyum gösterme oranında, Kürtlükten uzaklaşmaktadırlar. Sözelimi Türkiye'de Hanefileşen Şafii Kürtler, kendi kimlik hassasiyetlerini kaybetmiş olmaktadır.

Alıntı 57:

Katılımcı 29, Doktor, Türkiye/Erzurum

*“80 yıllık bir rejim var. İnsanların din, dil, kültür anlayışıyla, öteki algısıyla çok ilgilendi. Dayatılan bir din anlayışı var. Devleti hiç sorgulamayan bir bakış açısı. Her ne olursa olsun, devlet muhafaza edilmeli. 80 darbesinden sonra birçok İslami cemaat güçlendi, ilginç olarak. Onların destekledikleri dinin bir yönü de, ideolojik olarak Kürtlere karşı sessizdiler. Yani **Türk Müslümanlar Kürtlerin hakkını susturabilmek için kullanıldılar. Kürtler bir hak isteyince, siz ümmeti bölüyorsunuz denildi.** Devletçilik duygusunun çok etkisi var. Devletçiliği dinin önüne alınca, dini de ona göre*

yorumluyorlar. Hepimiz kardeşiz. ‘Müminler kardeşir’ ayetini, daha çok Kürtler, kendi haklarını bahsettiklerinde, onları susturacak o kaynayan tencereye kapak olacak bir ayet gibi bilerek ya da bilmeyerek kullanıyorlar. Bu söylemler İslam’la mezc olmuş Kürt kimliğini geri bıraktı. Kürt olarak haklarını isteme noktasında seni çok düşündürdü... Ama Türkiye dışındaki Kürtler haklarını tanıdılar. Türk Müslüman devletin verdiğinden daha cazip şeyleri başka ülkelerde buldular... Avrupa’ya giden Kürtler birbirinden haberdarlar. Yükselen bir Kürt hassasiyeti var. İletişim çoğalmış. Zamanında Osmanlılar için; Katolik serpuşu görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ederiz, deyip övünüyorlardı. Kürtler de, Müslüman Türk bayrağını görmektense, Amerikan bayrağını görürüz diyorlar. En azından kimliksel anlamdaki yaklaşımı bizi daha çok tatmin ediyor.”

Katılımcı, Türkiye’de devletin insanların din, dil, kültür anlayışlarıyla ilgilenip Kürtlere, kendi dini anlayışını dayattığını ileri sürmüştür. Katılımcıya göre dindar Türkler de, devletin bu anlayışını sorgulamadıkları için, zaman zaman Kürtlerin hak talepleri karşısında durarak, devletçi bir dini anlayışın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla ‘Kürtlerle kardeşiz’ dini vurgusunu, Kürtlerin hak taleplerinde karşılıklarına çıkararak, onları ümmeti bölmekle suçlamışlardır. Bu durumdan dolayı, bir Türk, Müslüman kimliğiyle beraber etnik kimlik haklarını da yaşayabilirken; bir Kürt, kimlik haklarını talep ettiğinde, kendisine dayatılan İslam anlayışı ile kimliği arasında bocalama yaşamıştır.

Katılımcılara göre, Türklerdeki din algısı ile Kürtlerdeki din algısı birbirinden farklılaşmaktadır. Kürtler, dini sivil kurum olan medreseler üzerinden öğrenmişken, Türkler devlet üzerinden dini öğrenmişlerdir. Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcılar, Türklerdeki din algısını benimseyen Kürtlerin, Kürtlüklerinden uzaklaştıklarını ileri sürmüşlerdir.

Alıntı 58:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Eskiden beri Kürt coğrafyasında dini eğitimin kaynağı medreselerdi. Türkler ve Kürtler yakınlaştıkça birbirine, modern cemaat modelleri ortaya

çıktı. Türklerdeki din algısıyla, Kürtlerdeki birbirinden farklı. Türklerde din devlet kanalıyla gelmiş. Kürtlerde devlet yapısı yoktu. Medreseler vardı. Dinlerini kendi mekanizmaları ile sürdürdüler. Türklerde dindarlık ile devlet algısı mezc olmuş. İkisi halifelik üzerinden birbirini tamamlamış. Dolayısıyla devletin menfaatine olmayan bir şey, dinin de menfaatine uymuyor algısı oluşmuş. Bir şey devlete zarar veriyorsa, dine de zararlıdır. Hatta devlet bu hizmeti yaptığı için önce devleti düşünüyorlar. Zamanla Türklerdeki dini hizmet cemaatlere geçince, cemaatler de toplumun her tebaasına hitap ettikçe, Kürtler yanlarına gidince devletin kaidelerini onlara uyguluyorlardı. Bu Kürtler, kendi toplumlarına dönünce, eski Kürtler olmuyorlardı. O devlet zihniyetinden etkileniyorlardı. Dolayısıyla Kürtler dindarlaşmayı devlet taraftarı olarak algıladılar.”

Katılımcı, Türklerdeki dinin devlet üzerinden kurumsallaştığını, dolayısıyla Türklerde dinin ve devletin birbirine mezc olduğunu belirtmiştir. Tarihsel süreçte, din ve devlet algısının birbirine mezc olması, Halifelik kurumu üzerinden de birbirini tamamlamıştır. Kürtlerde ise din, sivil bir dini kurum olan medreseler üzerinden gelişmiştir. Bu farklı tarihsel süreçler, her iki toplumdaki dini anlayışların da farklılaşmasına neden olmuştur. Sözgelimi Türklerde devletin menfaatine olmayan bir şeyin, dinin menfaatine de görülmeceği anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Türkiye’deki devlet geleneğinin Kürtlerle barışık olmayan tarihini de göz önünde bulundurduğumuzda; katılımcıya göre, devletle mezc olmuş bir dini anlayışta yetişen -devletleşen- Kürtler, kendi kimliklerinden de uzaklaşmaktadırlar.

Alıntı 59:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Bütün toplumlarda dindarlar, sorunlara daha olumlu yaklaşır algısı var. Çünkü dindar samimi olur. Hinduizm de de bu böyledir. İslam’da da. Toplum her zaman dindarlardan daha çok şey bekler. Bu algı Türkiye’de dindarları iktidara getirdi. İktidara geldikten sonra durum değişti. Bu sefer kendi hassasiyetleriyle birlikte, devletin de hassasiyetlerini düşünmeye başladılar. Ben güçlendikçe dinim de güçlenir mantığıyla, bu sefer devlet için

düşündüğü birçok şeyi din için de düşündüğünü zannediyor. Bu noktada Kürtlerin muhatabı hep devletler oldu. Hepsi de Müslüman kimlikleriyle, devlet psikolojisiyle Kürtlere yaklaştılar. Ama sanki hep din psikolojisiyle olmuş gibi. Dolayısıyla, inançlar devletleştikçe zararlı hale geliyorlar. Kürtlerin dört ayrı parçada da din kisvesi altında zarar görmelerinin sebebi budur.”

Katılımcı toplumda, dindarların sorunlara daha olumlu yaklaştığı algısının Türkiye’de dindarları iktidara taşıdığını; ancak iktidarlaştıkça dindarlaşacakları algısının pratikte, devletleşme ile sonuçlandığını belirtmiştir. Bu tür bir dindarlaşma psikolojisiyle Kürtlere yaklaşan iktidarlar da, Kürtlere zarar veren bir konumda durmaktadırlar. Kürtlerin özelde Türkiye’de genelde ise dört ayrı coğrafyada birlikte yaşadığı diğer devletlerden zarar görmesinin nedeni, bu devletlerin kendi devlet hassasiyetlerini Müslüman kimlikleriyle Kürtlere yansıtmasından kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, din kimliğini ön planda tutan Kürtlerin Arap toplumu içerisinde Kürt kimliğinden gittikçe uzaklaştıklarını belirtmiştir. Bu durum özellikle dil üzerinden gerçekleşmektedir.

Alıntı 60:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Müslüman olanlar Kürt kimliğinden uzaklaşıyorlar. Araplaşıyorlar. Çocukları Kürtçe bilmiyor. Arapça isim veriyorlar. Diğer taraftan da, İslam’ın Kürtleri geri bıraktığını savunuyorlar. Kürt kimliğini savunuyorlar ama din kimliğini bırakmışlar. Mesela bir tanıdığım var. Çok okumuş, âlim biri. Kürtlükten bahsedince korkuyor. Laikler de İslam’dan korkuyorlar. Terör diyorlar. Hem dini hem de Kürt kimliğini birleştirecek bir hareket Suriye’de gelişmedi.”

Katılımcıya göre, laiklerin Kürtlerin din kimliğine önem vermemesi ile dindar Kürtlerin etnik kimliklerini ikinci planda tutmaları, Kürtlerin din ve etnik kimlik temelinde ayrıştıklarını göstermektedir. Özellikle de dini kimliğini daha fazla

önemseyenler, Arap toplumu içerisinde Kürt kimliğinden uzaklaşmaktadırlar. Suriye’de çocukları Kürtçe bilmeyenler ve kendilerine Arapça isim verilenler bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, yaşadığı toplumda Kürt kimliğinden dolayı problem yaşayanların, dini kimliklerini ön plana çıkararak, bu sıkıntıları azaltmaya çalıştıklarını örnek vererek belirtmiştir.

Alıntı 61:

Katılımcı 29, Doktor, Türkiye/Erzurum

“Bizim aile Müslümanlığı bir üst kimlik olarak benimsemişti. Bu şekilde daha rahattılar. Türklerin zihnindeki Müslüman, Kürde göre daha az zarar veriyordu. Kürt denince akla bir sürü soru işareti gelir. Kürt kavgacıdır, yakar, yıkar. Bundan dolayı kendilerini Müslümanlıkla tanımladılar... Amcam mesela, takım elbise giyer, başında takke elinde teşbih vardır. Dini bilgisi çok yoktur ama dini söylemleri vardır. Bir yerde oturunca Türk varsa, daha çok Müslümanlıktan bahsediyorlar.”

Katılımcı, kendi ailesinin Müslüman kimliğini, beraber yaşadığı Türk kimliğinin gözünde Kürt kimliğine göre daha meşru bir konumda olduğu için ön plana çıkarttıklarını belirtmiştir. Çünkü Türklerin gözünde Kürt kimliği sürekli olumsuz durumlarla özdeşleştirilmektedir. Burada, din kimliğini ön plana çıkartması dindarlığın değil; Müslüman kimliğinin, Kürt kimliğine göre kendisine daha az zarar vereceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcı, amcasının dini söylemleri daha çok ön planda tutmaya çalışmasını, bu duruma örnek göstermiştir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Kürtler için dini kimliğin referansı olabilecek kurum ve şahıslardan bahsedilmiştir. katılımcıya göre, bu tür kişi ve kurumlar üzerinden gelişecek bir dindarlık, Kürt kimliğine zarar vermeyecektir.

Alıntı 62:

Katılımcı 7, Serbest Meslek, Türkiye/Bitlis

“Kürtlerin %98’i Müslümandır. Politikalarını din de etkilemiş. Selahaddin Eyyubi, Şeyh Said, Ehmedê Xanî, Bediüzzaman... İslam ile milliyet içi içe geçmiş. Din ve milliyet mezc olmuş. Mesela medreseler olsun. İmam Hatipler olmasın. “Diyamet” devletin dinidir. Kur’an’ın, hadisin dini değildir.”

Katılımcı, Kürtlerin kendi kurumları olan medreseler ve Kürt tarihinde önemli bazı şahsiyetler üzerinden somutlaştırılan bir din anlayışından bahsetmiştir. Dini işlev gören kurumlar arasında ayırım yapmıştır. Medreselerin tarihi de göz önünde bulundurulunca, Kürtler için bir meşruiyeti varken; İmam Hatipler ve Diyanet, Kur’an ve Hadis kaynaklı olmamakla, bu meşruiyetin dışında tutulmuşlardır. Zira medreseler uzun yıllar boyunca Kürtler arasında bir taraftan Kürt dili ve edebiyatının usta isimlerinin yetiştiği, diğer taraftan da Kürt kanaat önderlerinin ortaya çıktığı kurumlar olmuştur. Ayrıca hem İslami hem de Kürt kimliğiyle ön plana çıkmış Kürt şahsiyetlerden bahsetmiş olmakla, tarihsel bir referans çerçevesi de çizilmiştir.

3.6 Tarihi Şahsiyetler Üzerine Temellendirilen Kürt Kimliği

Katılımcılar kimlik inşası ile ilgili söylemlerinde, sık sık tarihe mal olmuş belli Kürt şahsiyetlerine göndermede bulunmuşlardır. Kendi kimliklerinin temelini tarihi şahsiyetlere dayandırarak, kimliklerini onlar üzerinden somutlaştırmışlardır. Bu şahsiyetler diğer kimlikler tarafından da kabul gördüğü için, kimliğini onlara dayandırarak tarihi bir referans sağlanmış olmaktadır. Sözelimi Selahaddin Eyyubi’nin Arap toplumunda kabul gören bir Kürt şahsiyet olması, Kürt kimliğine Araplar nezdinde daha kabul edilir bir pozisyon sağlamaktadır. Ayrıca bu şahsiyetlerden bahsetmek ile Kürtlerin, eski bir geçmişinin olduğu hatırd tutulmuştur. Katılımcılara göre, bazı Kürt şahsiyetler de Kürtlüğün en saf kimliğiyle yaşanmasına aracılık etmektedirler. Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran gibi. Günümüzde tanınan bazı şahsiyetler ise Kürtlerin dünya kamuoyunda tanınmasını sağlamaktadırlar. Sözelimi Şivan Perwer’in Halepçe’yi dünyaya duyurması gibi. Ama Kürt kimliği resmi olarak tanınmadığı için, bazı Kürt değerlerinin kazanımları başka kimlikler tarafından sahiplenilmektedir. Bu da katılımcılar tarafından bir problem olarak görülmüştür.

Katılımcılar tarafından, tarihte yer edinmiş ve başka milletlerin de beğenisini kazanmış Kürt şahsiyetlerden bahsetmek, kimlik olumlaması için önemli görülmüştür. Aşağıdaki iki alıntıda, Selahaddin-i Eyyubi ve Bediüzzaman üzerinden bu duruma örnekler verilmiştir.

Alıntı 63:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Herkes kendi büyüğüyle, büyür. Mesela birçok Filistinli arkadaşla oturunca, Selahaddin’den dolayı hürmet ediyorlardı. Suriye’de Kürtleri kültürel olarak tanıyorlar. Kürt olduğumuzu söyleyince hemen Selahaddin Eyyubi’nin torunu olarak, bize hoş geldiniz diyorlardı. Devletin kendisi baskı yapıyordu o başkaydı.”

Selahaddin-i Eyyubi tarihte büyük bir komutan olarak yer edinmiş bir Kürt şahsiyettir. Özellikle Eyyubi’nin Arap dünyasında saygınlığının olması, Arapların içinde yaşayan Kürtler için önem arz etmektedir. Dolayısıyla Arap kimliğinin gözünde meşru olan bir Kürt şahsiyet üzerinden Kürtlerin olumlanması söz konusudur. Suriye’de devlet siyasi bir temsiliyet üzerinden Kürt kimliğine müsaade etmezken, Kürtlerin kültürel olarak varlıklarına çok fazla karışmamaktadır. Suriye halkını kendisi de tanınmış bazı şahsiyetler üzerinden, Kürt kimliğine olumlu yaklaşmaktadır.

Alıntı 64:

Katılımcı 30, Öğretmen, Türkiye/Bitlis

“... O zaman, tarihimizden, kültürümüzden, asaletimizden nasıl bahsedeceğiz. Hala da Kürtler üzerinde baskı var. Mesela Bediüzzaman, Türklerin yanında da bir değerdir. Ama hala Bediüzzaman’ın kabri belli değil. Bu büyük bir hakarettir. Hatta dernek olarak imza toplayıp meclise gönderdik ama hala da cevap yok. Biz de özgür olunca bu baskıdan kurtulacağız.”

Bediüzzaman, son dönem Osmanlı ve Cumhuriyet’in ilk yarısında hem Kürt kimliği ile hem de Müslüman kimliği ile sisteme karşı muhalif konumda yer almış,

bir Kürt şahsiyettir. Katılımcı, Kürtlerin baskı altında oluşlarından dolayı kendi tarihlerini, kültürlerini ve asaletlerini gösteremediklerini belirtmiştir. Bunu da, Bediüzzaman'ın mezarının devlet tarafından saklanılmasını örnek vererek somutlaştırmıştır.

Aşağıdaki iki alıntıda, katılımcılar tarafından İslam'a katkıda bulunmuş bazı tarihi şahsiyetler ve günümüzde farklı alanlarda uluslararası başarı elde etmiş kişiler örnek verilerek, kimliklerine dayanak olarak gösterilmişlerdir. Katılımcılara göre bu tür kişilerin başka kimlikler tarafından sahiplenilmeleri, Kürt kimliğinin kazanımları için bir sorun şeklinde belirtilmiştir.

Alıntı 65:

Katılımcı 29, Doktor, Türkiye/Erzurum

“Kürtler, 1400 yıldır Müslümanlığa hizmet etmişler. Ama isimleri yok. Tarihte sadece Arapların, Osmanlıların ismi var. Güç kimin elinde olmuştur, onun ismi olmuş. Bu yolda devam edersek Kürtlük unutulacak. Bizim çocuklarımız Kürtler bir şey yapmamı diyecekler. Mesela birçok âlim var. Kürt'tür. Ama İslami çalışma yürüttükleri ya da devletleri olmadığından Kürt kimlikleri değiştirildi. Ya Arap, ya Fars ya da Türk'tür denildi. İstanbul'u fetheden Fatih'in yanındaki Molla Goran'i Kürt idi. Selahaddin'i Eyyubi Kürt idi.”

Katılımcı, İslam tarihine katkıda buluna bir çok Kürt alimin Arap ya da Osmanlı kimliğiyle tanıtıldığı, Kürt kimliklerinin görmezden gelindiğini belirtmiştir. Bu yüzden de, tarihteki başarıları başka kimlikler tarafından sahiplenilmektedir. Ayrıca katılımcı tarafından, herkesin beğenisini kazanmış önde gelen şahsiyetler olan Fatih Sultan Mehmet'in hocası Molla Gorani ve Selahaddin-i Eyyubi örnek verilerek, Kürt kimliğinin ne kadar güçlü bir konumda olduğu savunulmuştur. Böylece kimsenin itiraz edemeyeceği tarihsel bir referans çerçevesi içinden, kimlik inşası güçlü söylemler üzerinden yapılmıştır.

Alıntı 66:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

“Bizde bir Kürt havuzu oluşmamış. Bütün kazanımlarımız Türk havuzuna akıyor. Sözelimi yurtdışına çıkınca hangi pasaportla çıkıyorsun, Türk pasaportuyla. Ahmet Kaya'nın müzik başarısı hangi havuza akıyor? Milli takımında, güreşlerin hepsinde Kürt var ama Türk havuzuna akıyor. En son olimpiyatlarda madalya alan bir Tekvandocu kız vardı. Vanlıydı. Ama o kazanç Türk havuzuna aktı. Mesut Özil Arsenal'e geçti. Türk milli takımın seçmiyor. TV programında Kürt olduğunu söylüyor. Hakkında çok fazla karalama yapıldı. Irak Kürdistanı'na geçecekti. Bu sefer Türkiye engel oldu. Adam Kürt, Alman milli takımında oynuyor yine de kazanımları Türk havuzuna aktılmaya çalışılıyor. Birçok akademisyen var. Bürokraside olanlar var. Mesela senin tezin Kürt kimliğiyle ilgili ama Türkçe olacağı için o da Türk havuzuna akacak”.

Katılımcı, Kürt kimliğinin toplumsal hayatta herkes tarafından görünebilir, kabul edilebilir bir yönünün olmayışının bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Kürt kimliği resmi olarak tanınmadığı için, herhangi bir Kürdün hayatındaki başarısı, taşıdığı kimliğin başarısı olarak kabul edilmektedir. Sözelimi bir sanatçı olan Ahmet Kaya, Türkçe müzik yaptığı için; iyi bir futbolcu olan Mesut Özil, kimliğinde Kürt yazılı olmadığı için başarıları, başka kimliklerce sahiplenilmektedir. Katılımcı bu durumu bir toplumun kazanımlarının toplandığı bir havuz örneği üzerinden anlatmıştır. Bu havuz o kimliğin değerlerinin bir arada tutulduğu ve toplumun diğer fertlerine de biriktirerek aktarıldığı, toplumsal kimlik kazanımlarının toplandığı bir alan olarak tarif edilmiştir. Böylelikle, bir toplumun tarihi, edebiyatı, siyasi başarıları o toplumun bütün bireylerince görünebilen alanda tutulmuş olunacaktır. Diğer toplumlar da, bu kazanımları ait olduğu kimlik üzerinden görme fırsatı elde etmiş olacaktırlar.

Toplumda ön plana çıkan şahsiyetler üzerinden kendini tanımlama, kimliğin meşruiyet zeminini daha da genişletmektedir. Bu şekilde aynı kimliği taşıyanlar da millet olarak kendilerini onlar üzerinden tanımlamak istemektedirler. Aşağıdaki üç alıntıda, katılımcılar edebiyat, şiir ve müzik alanında tanınan bazı Kürt şahsiyetlerden bahsetmekle, kendilerinin de o kimliği taşıdıklarını hatta kendi kimliklerinin onlar üzerinden daha çok anlam bulduğunu belirtmişlerdir.

Alıntı 67:

Katılımcı 31, Öğretmen, Türkiye/Ağrı

“Bugün baktığımızda Kürtlüğün savunuculuğunu edebi metinler üzerinden yaptığımız kısmını, Kürtlerin içinde Seyda, Feqî, Mela olanlardan almışız. Feqiyê Teyran, Melayê Cizîrî, Mela Ehmedê Xanî hepsi Kürt medreselerinde yetişmişler. Temiz bir fitratları var. Güzel ahlakları var. Çünkü her şeyde edebiyatta, şiirde, ticarete, toplumsal yaşamda eğer ahlak beraberinde yoksa hiçbir kıymeti yoktur. Ben de Kürt kültürünü İslam ahlakıyla bağdaştırıyorum. Fitratlarını daha çok korumuş. Ehmedê Xanî ve Melayê Cizîrî’yi okuyunca, milletimi beraber gülüp, ağlayıp, oturup, kalkıp şeklinde görüyorum. Onlarla Kürtlüğünün farkını ayrı bir şekilde tat alıyorsun. Ne kadar söylesen de zirvesini gösteremezsin, kimliğin. Şivan’ın ya da Şakiro’nun sesi. Küçük bir hikaye. Senden bahsettiğini görüyorsun. Karşılıksız bir aşk ya da öfkeyi Şakiro’nun sesinde yeniden hatırlatabiliyorsun. Feqiyê Teyran ile suyun farkını anlıyorsun. Bunu ancak Kürtçe ile hissedebiliyorsun.”

Feqiyê Teyran, Melayê Cizîrî ve Mela Ehmedê Xanî Kürt edebiyatında bilinen şahsiyetlerdir. Kendi eserlerini Kürtçe yazmış olmaları ve Kürt edebiyat tarihinin ilk kaynaklarından olmaları hasebiyle, Kürt dili ve kültürüne ciddi katkıda bulunmuşlardır. Aynı şekilde yakın dönem Kürt müziğinde sembol iki şahsiyet olan Şivan Perwer ve Şakiro da Kürt kültürüne katkıda bulunmuşlardır. Katılımcının bu şahsiyetler üzerinden kimliğini dile getirmiş olması hem onlar üzerinden eski tarihi hatırd tutmasını sağlamaktadır hem de bütün Kürtler tarafından bilinen şahsiyetler üzerinden, kimliğin kültürel ve sanatsal öğelerine güçlü bir vurguda bulunulmuştur. Bu şekilde inşa edilen bir kimlik, özellikle sanat ve edebiyat alanlarında güçlü temsilleri olacaktır.

Alıntı 68:

Katılımcı 32, Öğrenci, Türkiye/Ağrı

“Şimdi kimin gözünde biz kimiz? Mesela bir Türk tarih ya da Türk kültür yazımı var mesela Türk halkına karşı. Bir de Kürtlerin kendi diyelim ki **Cegerxwîn’in gözünde “Kî ne Em” ya da Bediüzzaman’ın o “Ey Kürtler işte siz Asuriler ve Keyyaniler döneminde önde giden çok meşhur çok kahraman askerlerdiniz” sözleri var...** Kürt kimliğinin modern anlamda inşasında bir Cegerxwîn şahsı var. Onun oluşturduğu, bir “Kî ne Em” tüm Kürtler tarafından bilinen bir şiidir. **Baktığınız zaman, tarihsel Kürt kimliğini oluşturmaya, ulusallaştırmaya doğru götürürken, Kürt halkını temel dayanak noktası ya da işte siz farklısınız, bir kimlik biçerken tarihten alıp, işte “Kî ne Em” biz Boti’yiz, biz Huri’yiz, biz Ferhad’ın, Rüstem’in çocuklarıyız.** Onlara bir kimlik biçerken, onları ötekileştirirken ya da farklılaştırırken tarihten yararlanıyor. Bunları okuyunca propagandavari yazıldığı için kendime güven geliyor kendini farklı hissediyorsun, özgüven geliyor. Sürekli aşağılanan küçümsenen kimlikle aslında bütünleşiveriyorsun. Yani var olan farklılığını kabul edip kendini o şekilde toplumda benimsetme uğraşına gidiyorsun. Yani dilin yoktur diyordu, senin tarihin yoktur diyordu. Siz dağlı Türk’sünüz diyorlardı. Bir kimliksizleştirme yani. Sen yoksun ama o bizi aslında kanıtlayan bir şey. **İşte biz vardık. Bizim çok önceden yaşayan atalarımız vardı. Kurmuş olduğumuz devletlerimiz vardı. Aslında en büyük şey de kimliğin inkarına verilmiş çok sert çok net insana özgüven veren bir şiiydi”.**

Cegerxwîn, Kürt şiirinde özellikle milliyetçi duygularıyla ön plana çıkan bir kişidir. Katılımcı Cegerxwîn’in “Kî ne Em” şiirinden hareketle, yok sayılan, aşağılanan ve kimliksizleştirilmeye çalışılan Kürtlerin aslında tarih öncesi dönemlerde bile devlet kurduklarını dolayısıyla varlıklarını hep devam ettirdiklerini belirtmiştir. Katılımcı geçmişe yaptığı vurguyu, Bediüzzaman’ın bir ifadesi üzerinden de örneklendirmiştir. Buna göre tarihin ilk dönemlerinden beri, kahraman bir millet olarak Kürtler var olmuşlardır. Hem şiirde hem de Bediüzzaman’ın ifadesinde, tarihsel kaynaklara vurguda bulunmuş olması, her ulus kimliğinin kendi geçmişini kadim zamanlara dayandırarak, varlığını daha güçlü bir şekilde ortaya

koyma arzusuna da bir örnektir. Böylelikle baskın kimlik tarafından güçsüz konumda tutulmaya çalışılan Kürt kimliği için, güçlü bir referans çerçevesi sağlanmıştır.

Alıntı 69:

Katılımcı 6, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“1988’de Halepçe katliamıyla Kürtler bariz bir şekilde tanındılar. Mesela dünyada Hiroşima ve Nagazaki meşhurdur. Halepçe de kimyasal silah kullanıldı. Sivillere yönelik ilk defa bu kadar büyük çapta bir katliam uygulandı, dünyada. Halepçe Kürtleri dünyaya tanıttı... Sanat, kimliği dünyaya tanıtmak için iyi bir araçtır. Bir film ile bir tiyatro ile bir türkü ile. Mesela Şivan Perwer’in Halepçe’yi duyurması, dile getirmesiyle; bir Ramazan Öztürk’ün kendi deklanşörüyle tanıtması arasında fark var. Ramazan Öztürk’ün fotoğrafını, Şivan Perwer’in tınısıyla izlemek, bir duygusal patlamaya yol açar. Bu işin sanatsal boyutudur.”

1998 yılında Saddam Hüseyin’in Halepçe kentinde kimyasal silah kullanmasıyla en az beş bin civarı insan yaşamını yitirmiştir. Bu olay katılımcıya göre, her milletin kendi tarihinde yaşanmış büyük acıları diri tutarak, kendi içindeki birlikteliği sağlamaya çalışması gibi, Kürtlerin birlikteliğine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, Japonlar için Hiroşima’nın anlamı ne ise Kürtler için de Halepçe aynı anlamı taşımaktadır. Halepçe’de yaşanan katliam da Kürtleri dünya kamuoyunda bilinir hale getirmiştir. Bir taraftan o acıyı yaşayan Kürtler birbirine kenetlenmiş diğer yandan o acı üzerinden tanınırlıkları artmıştır. Buna aracılık eden ise sanatsal öğelerdir. Katılımcıya göre, Halepçe üzerinden Kürtlerin tanınması, Ramazan Öztürk’ün bu olayı görüntülemesinden daha çok Şivan Perwer’in bu olayı türküleştirmesidir.

3.7 Farklılaşmaya/İhtilafa Dayalı Bir Kimlik Olarak Kürtlük

Katılımcıların söylemlerinden hareketle Kürtlerin kendi içinde ihtilaf yaşadıkları farklı boyutlar bulunmaktadır. Bu boyutlardan biri olan Kürtler arasındaki politik ihtilafın nedeni, Kürt siyasi liderlerin farklı politikalar yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Siyasilerin hem kendi aralarındaki güç çatışması

hem de bütün Kürtler için dillendirdikleri birbirinden farklılaşan siyasi projeleri, Kürtlerde ulusal kimlik karmaşasına neden olmaktadır. Bu kimlik problemi Kürtleri farklı düzeylerde birbirine zıt pozisyon almalarına da neden olmuştur. Bunun dışında etnik kimlik ve dini kimlik bağlamında da bir farklılaşma yaşanmaktadır. Buna göre, sol görüşten olanlar Kürtlerin dini değerlerine çok değer vermezken, din kimliğini ön plana çıkaran Kürtler de kendi kimliklerini yeterince önemsememektedirler.

Kürt liderlerin kendi siyasi amaçları uğruna birbirleriyle rekabet etmeleri, bütün Kürtler için ortak siyasi hedef geliştirmelerinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Aşağıdaki iki alıntıda bahsedilen, Kürt Ulusal Kongresi'nin toplanamayışı, gelecekte Kürtlerin nasıl bir statü istediklerini belirleyememiş olmaları ve Suriye'deki siyasi temsilcilerin kendi içerisinde birlik olamayışı katılımcılar tarafından yaşanan ihtilaflara, örnek olarak verilmiştir.

Alıntı 70:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

*“Kürtler ve Kürt coğrafyasında olaylar çok hızlı geliyor. Sosyolojik bir grafik çizemiyorsun. Yüzlerce yıldır, bir savaş arenası burası. Normal bir toplumun evrelerini Kürdistan gösteremedi. Kimlik de kendi doğal mecrasında evreler geçiremedi. **Şu an için Kürtlerin problemi, zihinsel olarak yaşadıkları ulusal kimlik karmaşası. Biz dünya sahnesine nasıl çıkacağız. Son 10 yıl içinde dünya siyaseti içerisinde kendilerini nasıl konumlandıracaklarına karar veremediler. Statümüz ne olacak? Demokratik özerklik mi? Yerel yönetim mi? Devlet mi olacak? Ulusal kimlik karmaşası yaşıyor Kürtler bence. Bunun nedeni de siyasi aktörlerin bunu netleştirememesi. Kürtlerde iki büyük güç var: Barzani ve Öcalan. Kürtler iki parçadır diyebiliriz. Güney Kürdistan'da ısrarla biz devletleşmek istiyoruz derken; Türkiye'dekiler demokratik toplum modelinde bütün sorunların hal edileceğini düşünüyorlar. Bu yüzden bir kimlik karmaşası var. Bu durum bana da yansıyor.”***

Katılımcıya göre Kürdistan coğrafyasında hızlı gelişen olaylar, Kürtlerin kimlik gelişimlerine de yansımaktadır. Bu durumdan dolayı Kürtler, kimliğin doğal

evrelerini yaşayamamaktadırlar. Dolayısıyla, Kürtler bir ulusal kimlik karmaşası içerisindeyler. Bu durumu pekiştiren de, Kürtlerin siyasi noktadaki temsilcilerinin Kürtler için farklılaşan siyasi projeleridir. Sözelimi Irak (Güney) Kürdistanı devletleşme gibi bir proje ortaya koyarken; Türkiye'dekiler demokratik toplum modelini benimsediklerini belirtmişlerdir. Sonuçta katılımcı, bu durumdan dolayı Kürtlerin iki büyük güç -*Barzani ve Öcalan*- ekseninde ihtilaf yaşadığını belirtmiştir.

Alıntı 71:

Katılımcı 33, Mühendis, Suriye/Qamişlo

“Suriye’de 1-2 milyon nüfusumuz var. 15’ten fazla siyasi parti var ama. Bazıları yıllardır partinin başındalar. Gençlere fırsat vermiyorlar. Esed’in de adamları içimizde. Bizi birbirimize düşürüyorlar. Siyasi partiler bizim için fazla bir şey yapmadılar. Herkes kendi ideolojisini takip etti. Bizde çok ihtilaf oldu. Sebebi de Esed idi. Suç halkın değildi. Siyasi yöneticilerin idi. Her biri birine bağımlıydı: Esed, Barzani, Celal, PKK, İran.”

Katılımcıya göre, Suriye’de Kürt siyasi temsilcileri kendi ideolojilerini takip ettikleri için, kendi içinde ayrıışmışlardır. Bu durumun somut tezahürü ise, Kürt halkı için bir şeyler yapma gayreti ile birlikte hareket etmek yerine, her birinin farklı merkezlere -*Esed, Barzani, Celal, PKK, İran*- bağımlı hale gelmiş olmalarıdır. Sonuçta bir birliktelik oluşmadığı için, politik sahada bir ihtilaf yaşanmaktadır.

Mikro düzeyde bütün Kürtlerin kendi aralarında ihtilaf yaşadığı durumlar da söz konusudur. Sözelimi dindar Kürtler ile sol görüşten olan Kürtler politik görüş ayrılığı yaşamaktadırlar. Sünni Kürt ile Alevi Kürt birbirlerinin aleyhinde eylemlerde bulunmaktadırlar. Aşağıdaki iki alıntıda özellikle sistem tarafından Kürtlerin kendi içindeki ihtilaflarının nasıl derinleştirildiğine dair örnekler verilmiştir.

Alıntı 72:

Katılımcı 6, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“Kürtlerin kendi aralarındaki ihtilafı tarihe dayanıyor. Çok farklı sebepleri var. Kürtlerden kaynaklanan da var. Onların dışında olan nedenler de var. Sünni olan başka bir milletle Sünni olmayan Kürt’e karşı olabiliyor. Ya da

Müslüman olmayan bir Yezidi'ye karşı Müslüman başka bir milletle ittifak kurabiliyor. Sistem Kürtleri ele geçirdikçe, sopa olarak kullanmıştır, kendilerine karşı. Mesela bazı ayaklanmalarda sistem yine başka Kürtlerle ittifak kurup onları ancak bastırabilmiştir. Dersim'de Alevi Kürtler bir tarafta katledildiler. Ama o katliamda kullanılan Sünni Kürtler de vardı. Bu ihtilaflar, Kürtlerin aşiretten milletleşmeye doğru geçerken bu durum yaşanıyor. Ta o zamandan başlayan ihtilaflar günümüze kadar gelmiş. Biraz da Kürtlerin mizacından kaynaklanıyor. Bireysel olarak hareket ediyorlar. Dağda yaşar, hürriyetine düşkündür.”

Katılımcıya göre, tarihten gelen Kürtlerin kendi içindeki ihtilafları hem kendilerinden hem de onların dışından kaynaklanmaktadır. Örnek olarak inanç noktasında ayrıışan Kürtler, Sünni ve Alevi ekseninde ya da Müslüman ve Yezidi ekseninde birbirlerinin aleyhinde hareket etmektedirler. Sözelimi Dersim Kürt Alevilerinin katledilmesinde kullanılan Sünni Kürtler gibi. Bu ihtilafları derinleştiren de yine Kürtleri ele geçirdikçe, onları bir sopa olarak kullanan sistemin kendisidir. Ayrıca Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın, bireysel hareket etmelerinin ve hürriyetlerine düşkün olmalarının da kendi içinde birlik oluşturmaları önünde bir engel olduğu katılımcı tarafından belirtilmiştir. Bu söylem, bir problem olarak gösterilmiş olan ihtilafın sebebinin coğrafya gibi, kendi dışında ama değiştiremeyeceği bir duruma verdiğini göstermektedir.

Alıntı 73:

Katılımcı 34, Serbest Meslek, Sydney/Avustralya

“Kürtler önce kendi içinde bir kimlik problemi yaşıyor. Bugün Rojava, Rojhilat, Bakur, Başûr, Diaspora. Farklı kimlikler. Yani bir ittifak yok. Politik olarak ihtilaf var. Kürtlerde bir ideoloji hastalığı var. Birçoğu kendi dil ve kültürünü yaşaması gerekirken; kendi ideolojisini ön plana çıkarıyor. Sol görüşten olanlar, Kürtlerin dini değerlerine çok kıymet vermez. Dindar Kürtler de din dışındaki tüm ideolojileri reddediyorlar.”

Katılımcıya göre, Kürtler -Rojava, Rojhilat, Bakur, Başûr, Diaspora- arasındaki politik ayrışma, ideolojik düşüncülerinden kaynaklanmaktadır. Dil ve

kültüre yeterince değer vermeyip, kendi ideolojilerini daha çok ön plana çıkarmaktadırlar. Bu durumun bir sonucu olarak, sol görüşten olanlar, Kürtlerin dini değerlerine çok kıymet vermezken; dindar olanlar da, sol görüşteki Kürtleri kendi din değerleri üzerinden yargılamaktadırlar. Bu durum Kürtlerde üzerinde uzlaşılmamış bir kimlik probleminin varlığına işaret etmektedir.

3.8 Ortak Çatı Olarak Kürtlük

Katılımcılar, farklı ideolojik ve inanç kimliğindeki bütün Kürtlerin, ortak bir Kürt kimliği çatısı altında bir araya gelmeye başladıklarını, belirtmişlerdir. Katılımcılara göre, Kürtlerin kendi kimliklerinden dolayı yaşadığı sıkıntılar, ortak kimlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle küresel bir tehdit olan İşid'in ortaya çıkışı ile Kürtler birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Katılımcılara göre, Kobanê ortak bir Kürt kimliğinin inşasında ortak bir acıyı ve direnişi temsil etmektedir.

Farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtlerin, Kürt kimliklerinden dolayı çektiği sıkıntılar bütün Kürtleri aynı duruşu sergilemeye ve Kürt çatısı altında toplanıp bir araya getirmektedir. Bu durum, farklı coğrafyalarda yaşasalar da Kürtlerin birlikteliğinin oluşması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aşağıdaki üç alıntıda katılımcılar, farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtlerin ortak bir kimlik çatısı altında bir araya geldiklerini belirtmişlerdir.

Alıntı 74:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

*“Bana ait okullarımın, bayrağımın, sınırlarımın olması lazım. Eğer olsaydı bu kadar sıkıntı çekmezdik. Dünyanın her yerinden gelen öğrenciler var. Kimse onlara bir şey demiyor. Hatta onlar bizim memlekete gelince yardımcı oluyoruz. En sonda şunu diyorsun; bu böyle adalet midir? Bu böyle devam eder mi? Bunlar sadece Türkiye’de olan şeyler. Suriye’de, İran’da, Irak’ta, Kafkasya’da ki Kürtler de aynı şeylere maruz kalıyor. **Sonra çevrene bakıyorsun. Kafkas’taki Kürt’ün kürtlüğünden dolayı çektiği sıkıntı sendeki milli bilinci artırıyor. Siz artık mücadelenizi Kürt çatısı altında***

yapıyorsunuz. Kürtlük ortak paydasında buluşuyorsunuz. Rojava'ya bakınca, Yezidi, Şii, Gayr-ı Müslüm, ateist var. Ama kimlik olarak hepsi Kürt'tür. Kürt olarak kendilerini tanıtıyorlar. Kürtçe konuşuyorlar. Kürtlüklerini de destekliyorlar. Birbirlerini sahipleniyorlar."

Yukarıdaki alıntıda gördüğümüz gibi, Türkiye, Suriye, İran, Irak ve Kafkasya'da bulunan Kürtlerin kimliklerinden dolayı aynı şeylere maruz kalmaları, Kürtlerde milli bilincin artmasına vesile olmaktadır. Bütün Kürtler, mücadelelerini ortak Kürt çatısı altında birleştirmektedirler. Dolayısıyla ortak acı, Kürtlük paydasında bir araya gelmeye vesile olmuştur. Katılımcı somut örnek olarak Rojava'da Yezidilerin, Şiilerin, Gayr-ı Müslümlerin ve ateistlerin Kürtlük etrafında birleşebildiklerini örnek vermiştir. Bu birliktelik, kurumsal düzeyde de okul, bayrak ve sınırları belirlenmiş bir coğrafya üzerinden tamamlanarak, Kürtleri sıkıntılara maruz kalmaktan kurtaracaktır.

Alıntı 75:

Katılımcı 13, Akademisyen, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

"Bence Kürtlüğün ifade edilmesinde dört parçada bir bütünlük var. Türkiye'de KCK'ye karşı tutum ile İran'daki idamlara olan tutum aynıdır. Barzani ile Öcalan'ın kimlik söylemleri bir cihette aynıdır. Yaşam tarzlarımızın farklılığı bir ihtilafa işaret etmez... Şimdiye kadar Başûr'da bizim devletimiz olmadı. Paramız da bize ait değil. Sadece Irak devleti içinde özerk bir yerimiz var. Çocuklarımıza dilimizi öğretiyoruz. Kültürlerini yaşıyorlar. Gazetelerimiz var. Ama bağımsız olup, bayrağı, resmi dili, parası olmayana kadar eksik kalır. Türklerin, Farsların, Arapların devleti var. Kürtlerin ki neden olmasın. Doğusu, batısı, kuzeyi ve güneyi (İran, Suriye, Türkiye ve Irak) ayrı ayrı vilayetler olsun ama hepsi bir Kürdistan altında ittihat etsinler."

Katılımcı yukarıdaki alıntıda, Türkiye'de Kürt siyasi hareketine yönelik yakın geçmişte KCK adıyla yapılan operasyonlarda tutuklanan Kürt politikacılardan bahsetmiştir. İran'da da siyasi faaliyet yürüten Kürt aktivistlerin, idam ile cezalandırıldığını belirtmiştir. Her iki coğrafyada da Kürt siyasi hareketine yönelik

bu baskılara, Kürtlerin aynı tutumu sergilemiş olmaları, farklı coğrafyalarda olmalarına karşın birliktelik içinde hareket ettiklerini göstermektedir. Aynı şekilde Kürt siyasi hareketinin iki simge ismi olan Öcalan ve Barzani'nin kimlik söylemleri de yine Kürtlük noktasında birlikteliklerine işaret etmektedir. Katılımcı ayrıca, dört ayrı coğrafyada yaşayan Kürtlerin Kürdistan adı altında ittifak etmelerinin gerekliliğine vurguda bulunmuştur. Katılımcının söylemlerinde 'doğu/İran, batı/Suriye, kuzey/Türkiye ve güney/İrak' demesi, ortak bir coğrafyanın farklı bölgelerine yapılan bir hatırlatmadır. Nitekim alıntının başında geçen Başûr (Güney/İrak Kürdistanı) söylemi ortak bir coğrafi birlikteliğin söylemde bile var olduğunu göstermektedir.

Alıntı 76:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Kürtlerin geleceği daha iyi olacak. Bugün, dünden iyiydi; yarın da, bugünden daha iyi olacak. Şu ana kadar birlik olmadık. Ama İşid/Daiş bizi bir yaptı. Bazen menfaatlerimiz de bizi bir yapacak. Biz menfaatlerimizin bizim birlik oluşumuza bağlı olduğunu göreceğiz. Bugün Beyaz Saray da Kürtlerin devlet meselesinden bahsediliyor. Kürtlerin durumu hiçbir dönem bu kadar ilerlememişti. Kimlik noktasında hiçbir zaman bu kadar iyi bir durumda olmamışlardı. Özellikle Kobanê savaşından sonra epey ilerledi. Kürtlerin hepsi bir oldu. Kobanê direniş yeri olmuş. Bir sembol olmuş. Mücadele ettikçe, tanınıyor, mühimmat yardımı yapılıyor. Kobanê de 93 gündür mücadele devam ediyor. Yani Kobanê kimliğimiz oldu. Kilit taşı oldu. Kürtlük ismini yüceltti.”

Yukarıdaki alıntıda ise katılımcı, Kürtlerin geçmişle kıyaslandığında daha güçlü bir konumda olduklarını, kendi içindeki birlikteliklerinin daha çok arttığını belirtmiştir. Küresel bir tehdit olan İşid/Daiş'in Kürtlere saldırması, Kürtleri ortak tehdit etrafında birleştirmiştir. Bu birliktelik dünyadaki büyük güçlerin de nazarlarının Kürtlere yönelmesine vesile olmuştur. Sözgelimi bu durumdan dolayı, Beyaz Saray'da Kürtlerin devlet meselesi konuşulmaktadır. Dolayısıyla Kürtler her zamankinden daha iyi bir konuma ulaşmışlardır. Özellikle de Kobanê Savaşı bu

birlikteliğin bir simgesi olmuştur. Ortak bir kimliğin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Sol görüşten olan Kürtler için de, muhafazakâr Kürtler için de ortak çatı Kürtlük olacaktır. Böylelikle inanç ya da mezhep noktasında farklılıklar olsa da, katılımcılar Kürtlerdeki bütün inanç grupları için Kürtlüğün bir şemsiye olacağını belirtmişlerdir. Aşağıdaki üç alıntıda göreceğimiz üzere, var olan farklılıkların Kürt olma temelinde birleştirici olduğu vurgulanmıştır.

Alıntı 77:

Katılımcı 1, Kürdolog, Türkiye/Mardin

“Bence asıl sorun da burada. Mesela Müslümanlar, ‘Müslüman Kürtler’ diyor; Türkler, ‘Türkiyeli Kürtler’ diyor. Yani Kürtler, ‘Kürtlük’ etrafında hiçbir zaman toplanamamışlar... Mesela Alevi Kürtlerimiz, Kemalizm’i destekliyorlar. Diğer Müslümanlar din adına onları çağırana gidiyorlar. Din, onları ayırmış. Alevi, Sünni, Şii olabilirsin hatta başka dinden ya da hiçbir dine de inanmayabilirsin, ama Kürt’sün. Kürtlüğü asıl aldığında, lezbiyeninden tut Müslümanına kadar, ehl-i tasavvuftan ateistlere kadar hepsi Kürtlük şemsiyesi altındadır.”

Katılımcıya göre asıl problem olarak görülen durum, başkaları tarafından Kürtleri tanımlamak için dayatılan farklı kimliklerdir. Her kimlik kendi bakış açısıyla bu tanımlamayı yapmaktadır. Sözgelimi dindarlar, ‘Müslüman Kürtler’ derken; Türkler de, ‘Türkiyeli Kürtler’ demektedirler. Kürtler için tanımlanan her kimlik, onları Kürt olmaktan uzaklaştırmaktadır. Katılımcı bu durumun aşılması için, kendisini farklı inanç ve mezhep kimlikleriyle tanıtanların, Kürtlük şemsiyesi altında toplanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Alıntı 78:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Kürtler, gittikçe iyiye doğru gidiyor. İttifak artıyor. Bir kısmında milli bilinç artıyor. Bir de şu önemli, bir Kürt kendini farklı siyasi çizgilerde, sol-muhafazakâr, görebilir. Ama Kürt kimliğinde bir olmaları şart. Kimlik bir

çatı olmalı. Bu kimlik muhafazakar Kürdün de, solcu Kürdün de, sosyalist Kürdün de ortak çatısıdır. Bu çatıda herkesin Kürtçeyi konuşması lazım...”

Katılımcıya göre, ortak çatı olarak düşünülen Kürtlük, farklı siyasi ve ideolojik çizgilerdeki Kürtleri bir araya getirme işlevi görecektir. Solcu Kürt de muhafazakâr Kürt de kendini Kürtlük çatısı altında ifade edecektir. Katılımcıya göre bu durum, kimlikte gittikçe artan bir bilinçlenmenin olduğunu göstermektedir. Sonuçta bütün Kürtler arasında bir ittifak ortaya çıkmaktadır.

Alıntı 79:

Katılımcı 34, Serbest Meslek, Avustralya/Sydney

“Bizde en büyük sıkıntılardan biri de Kürt kültürünü yekpare zannetmemiz. Irak Kürdistanı’ndan Türkiye Kürdistanı’na hatta Avrupa Kürtlerine kadar herkesin giyim şekli, konuşması, düğünü aynı olacak diyoruz. Kafamızda standart bir Kürt çıkarıyoruz. Onun dışına çıkanları Kürtlükten de çıkarıyoruz. Mesela Yezidi Kürtler var. İnançları gereği kültürleri farklıdır. Şu an Avrupa’da örgütlenmiş birçok siyasi yapıda Kürt var. Kürt hareketinin motoru olan Kürtler var. Yıllar önce Konya’ya göç etmiş Kürtler var. Bunların hepsi de Kürt’tür. Globalleşen dünya ile iletişim tarzları, giyim tarzları her milletin ki gibi Kürtlerin de değişiyor. Yeni bir millet kimliği Kürtlerde de olacak. Bugün inancından dolayı çarşaf giyen ve Kürt kimliği için mücadele veren var. İkisi yan yana gelse hayat tarzları uyumuyor. Ama siyasi Kürt kimliği noktasında buluşuyorlar.”

Yukarıdaki alıntıda ise katılımcı, Kürtlerin kendi içinde hem inanç noktasında hem de entegrasyonun bir sonucu olarak kültürel olarak farklılaştığını belirtmiştir. Sözelimi Avrupa’da yaşayan Kürtler ile Irak Kürdistanı’nda yaşayan Kürtler, giyim şekli ve düğün adetlerinde birbirinden farklılaşmaktadırlar. Bu farklılıkları daha da pekiştiren ise globalleşmenin etkisi ile Kürtlerin başka toplumlarla yaşadığı entegrasyondur. Böylelikle yeni bir Kürt kimliği ortaya çıkmaktadır. Yaşam tarzları farklılaşsa da, siyasi birliktelik bu yeni Kürt kimliğinin zeminini oluşturmaktadır.

Katılımcılar yukarıdaki alıntılarda, Kürtlerdeki farklı inanç, ideoloji ve kültür farklılıklarına rağmen, hepsinin ortak Kürtlük çatısı altında toplanmaya başladıklarını vurgulamışlardı. Aşağıdaki alıntı da bu birlikteliğin dil temelinde oluşmaya başladığı, örnekler verilerek anlatılmıştır.

Alıntı 80:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

*“Bizler birbirimizi tanıdıkça, aradaki irtibat arttıkça daha da iyiye giden bir durum ortaya çıkıyor. Örnek olarak vereyim. Dil mesela. Başûr’daki Kürtler, Bakur’dakileri anlamıyordular. Irak Kürdistanı’nda Duhok’taki Bahdiniler, Hewlêr’daki Soranileri anlamıyordular. **İlişkiler arttıkça Duhok’taki Kürtler, Hewlêr’daki Kürtleri anlıyor. Başûr’daki Kürtler, Bakur’daki Kürtleri anlıyor. İletişim arttı. Bu böyle devam ederse 20-30 yıl sonra dil birliği de gerçekleşir. Bu da tabii bir şekilde herkesin anlayacağı bir dil olarak ortaya çıkacak. Aynı şekilde siyasetler de topluluklar da birbirini anlayacak. Bugün ben Soran’ım, sen Kurmanc. Başka biri de Zaza olur. Yezidi, Hristiyan ve Yahudi olanlarımız var. Müslümanlardan Sünni olan var, Şii olan var. Bütün hepsinin milleti Kürt’tür nihayetinde.**”*

Kürt kaynaklar dört farklı lehçe grubu üzerinde hemfikirdirler: Kurmanci, Sorani, Gorani ve Zazaki. Dolayısıyla Kürtlerdeki coğrafi parçalanmışlık ile birlikte Kürtçede kullanılan dört lehçe üzerinden de bir bölünmüşlük söz konusudur. Katılımcı, Kürtler arasındaki irtibatın artmasıyla dil ve coğrafya üzerinden yaşanan bölünmüşlüğün aşılmağa başladığını ileri sürmüştür. Artan iletişim olanakları ile farklı coğrafyadaki Kürtlerin birbirlerini anlamaya başladıkları ve gittikçe bir dil birliğine doğru gittiklerini belirtmiştir. Katılımcıya göre, dil üzerinden gerçekleşen yakınlaşma, Kürtlerdeki siyasi farklılıkları da azaltmış ve Kürtlük paydasında birleştirmiştir.

3.8.1 Farklı Ulus-Devletlerin Coğrafi Sınırlarını Aşan Kürt Kimliği

Katılımcılar kimlik inşasındaki söylemlerinde, sadece yaşadıkları ülke sınırları içerisinde bulunan Kürtlerle ilgili konuşmamaktadırlar. Dört ayrı

coğrafyadaki Kürtleri de bir olarak gören ve var olan ulus devlet sınırlarını anlamsız gören bir Kürt kimliği tarifi yapmışlardır. Bu bağlamda katılımcılar, son yıllarda ‘Kürdistani’ bir kimliğin ön plana çıktığını belirtmişlerdir. Özellikle İşid gibi radikal grupların Kürt coğrafyasına saldırması ve Pêşmerge’nin Irak Kürdistanı’ndan gelip Türkiye sınırlarını geçerek Rojava’ya yardıma gitmesi, katılımcılara göre 1926 yılında farklı ulusal devletler arasında parçalanan Kürdistan’daki coğrafi sınırları anlamsızlaştırmıştır.

Katılımcılar kimlik inşalarında, ulus-devlet sınırlarını aşan bir kimliğin oluştuğunu belirtmişlerdir. Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz gibi, farklı coğrafyalardaki Kürtler ortak bir kimlikten bahsetmişlerdir.

Alıntı 81:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Belki son on yıldır artık ‘Kürdistani’ kimlik ön plana çıkıyor. Sınırları aşan bir kimlik var artık Kürtlerde. Ben Başûrluyum, sen Bakurlusun, diğeri Rojavalı, Rojhilatlı oluyor. Artık ortak bir kimlik oluşuyor. Hatta şu an Kürtler Doğu Kürdistan, Batı Kürdistan, Kuzey Kürdistan, Güney Kürdistan diyorlar. Eskiden İran, Suriye, Türkiye ve Irak diyorlardı”

Kürdistan coğrafyası Türkiye, Irak, İran ve Suriye arasında dört ayrı parçaya bölünmüştür. Kavramsal olarak “Başûr, Bakur, Rojava, Rojhilat” ifadeleri bu bölünmüşlüğün parçalarına işaret etmektedir. Yani var olan bir coğrafyanın ayrı birer parçaları şeklinde. Dolayısıyla bu kavramsallaştırma aynı zamanda bir bütüne işaret etmektedir ve katılımcılar coğrafyalarını onun üzerinden tanımlamışlardır. Başûr’da yaşayan bir Kürt’ün kendi sınırları dışındaki bir Kürt ile ortak paydası ‘Kürdistani’ kimlik etrafında bir araya gelmesi ile gerçekleşmektedir. Bu şekilde dört ayrı parçadaki Kürtler, içinde yaşadıkları ulus-devlet sınırlarını aşan bu ortak kimlik üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar.

Bütün Kürtleri hedef alan bir tehdit unsuru, farklı coğrafyalardaki Kürtleri ortak bir amaç etrafında bir araya getirmektedir. Aşağıdaki alıntıda Pêşmerge’nin Kobanê’ye geçmesi üzerinden somutlaştırılan bir birliktelikten bahsedilmiştir.

Alıntı 82:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Halkın binlerce araçla gidip sınırda Pêşmerge’yi karşılaması, oradan gelen askeri bir yardımdan kaynaklanan bir sevinç değildir sadece. Daha uzaktaki Kürtlerin farklı noktadaki Kürtlerin yardımına gelmesi, halkı aslında coşturan buydu. Halkın asıl sevindiği şey, belki yüz yıldır kendi evlerinin içine çizilen sınırların aşıldığıdır. Bunu başarmış olduklarını görünce, buna sevindiler. Bugün bir kürdün silahlı olarak başka bir kürdün yardımına gelmesi, onu coşturan buydu. Artık başka bir yerdeki Kürt, başka bir Kürdün imdadına koşuyor. Burada askeri, politik, kültürel bir başarı var. Pêşmerge’nin kendi silahıyla gelmesi askeri bir başarıdır. Kendisini (kimliğini) inkar eden bir devletin sınırlarından resmi olarak geçmesi başka bir başarıdır. Kürtlerin bunca zamandır, bu kadar mücadeleden sonra bu noktaya gelmeleri beni de heyecanlandırdı, binlerce insanı da heyecanlandırdı.”

Katılımcıya göre, Irak Kürdistan bölgesinin askeri gücü olan Pêşmerge’nin, Türkiye üzerinden Suriye’deki Kobanê’ye yardıma gitmesi, üç ayrı bölgedeki Kürtler için bir birlikteliğe işaret etmektedir. Pêşmerge’nin geçişi bir anlamda Kürtler arasındaki sınırların anlamsızlaştığını göstermektedir. Farklı bir coğrafyadaki Kürt’ün yardımına giden Pêşmerge, Kürtleri fiziki olarak da birbirine yakınlaştırmıştır. Katılımcıya göre halkın heyecan duyması da, bu olay üzerinden birbirlerine duymuş oldukları yakınlıktan kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki iki alıntıda göreceğimiz üzere katılımcılar, Kürt coğrafyasını birbirinden ayıran sınırların anlamsızlaştığını, artık bütün Kürtler arasında gelişen bir birlikteliğin oluşmaya başladığını belirtmişlerdir.

Alıntı 83:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Kürtlerin bu sınırları 1926 Sykes-Picot anlaşmasıyla, Kürdistan parçalandı. Bu anlaşmadan en çok zarar görenlerde Kürtler oldu. 4 ayrı

devlet arasında bölündü. Bu devletler çok büyük zulüm ve zarar verdiler. 100 yıldır Kürtleri yok etmek için savaştılar. Ama Kürtleri yenemeyeceklerini anladılar. Hatta artık Kürtler bu devletlerin başını ağrıtıyor. Onun için Türkiye gibi bir devlet bu meseleyi mecburen çözmesi gerekir. Irak 100 yıldır savaşıyla, yıkımla, ölümlerle geçen bir tarihi var. Şu an bütün Irak ateş içinde. Sadece Kürdistan güvenilir bir yer. Suriye Kürtleri de bu savaşıyla bir fırsat yakaladılar. Şu an Suriye'nin diğer bölgelerinden daha iyi bir durumda. Ümit ediyoruz ki, İran'daki Kürtlerde o seviyeye gelir. Yani Kürtler buldukları sisteme zarar verebilecek bir konuma ulaştılar. Bu devletler Kürtlerden zarar görmeye başlayınca, artık mecburen bir çözüm yolu bulacak. Bunları da kendi faydaları için yapacaklar.”

1926 da Sykes-Picot anlaşmasıyla Kürdistan coğrafyasının parçalanması ile günümüze kadar geçen süre zarfında Kürtler, her coğrafyada ciddi sıkıntılara maruz bırakılmışlardır. Bugün için Kürtlerin bir güç elde etmiş olmaları, her coğrafyadaki Kürtlerin birbirinden olumlu yönden etkilenmesine neden olmaktadır. Katılımcı Irak, Türkiye, Suriye ve İran'daki Kürtleri; geçmişten günümüze elde ettikleri siyasi kazanımlar yönünden birbiriyle karşılaştırmıştır. Buna göre Irak'taki Kürtler diğer bütün Kürtlere göre iyi bir seviye kat etmişken; İran Kürtleri ise, henüz bir güç olup buldukları devlet sistemini zorlayabilecek bir konuma ulaşamamışlardır. Türkiye'de Kürtlerin geldiği seviye, devletin Kürt meselesini çözmesi zorunluluğunu doğururken, Suriye'deki Kürtler de savaş sonrası dönemde daha iyi bir konuma ulaşmışlardır. Katılımcının bütün Kürtleri bu şekilde birbiriyle karşılaştırması, kimliğini bütün Kürtleri kapsayacak şekilde tanımladığını göstermektedir. Aynı zamanda farklı coğrafik sınırlar ile birbirinden ayrılmış olsalar da, bir bütün olduklarını ortaya koymaktadır.

Alıntı 84:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Başûr, Bakur, Rojava, Rojhilat arasında bir birliktelik olsun. Mesela kaç yıldır ulusal kongreden bahsediliyor. Şu an bir irtibat var. Hewlêr'deki Diyarbakır'a geliyor. Diyarbakır'daki Hewlêr'e gidiyor. Rojava'dakiler

*Hewlêr ve Duhok'ta bir araya geliyorlar. Rojhilat'taki siyasi partiler Hewlêr'de var. Bunun gelişmesi lazım. Bu irtibatın. **Kürt ulusal kongresi yapılması lazım.** Kongre'de bütün Kürtler, Başûr'daki gelinen nokta Kürtler için iyi mi; Rojavada'ki Kanton sisteminin eksiği nedir, faydalı mıdır, bunların tartışması yapılmalı. Kürtler bunu yapsalar birbirlerine daha çok yaklaşırlar. Hepsi de birbirinden yararlanacak. Kürtler dünyanın gidişatını iyi takip etmesi lazım. Daha çok hak elde etmeleri için. **Ta ki bütün Kürtleri bir arada tutacak siyasi bir birliktelik elde edilene kadar. Bu da, Konfederal bir devlet sistemi olabilir. Ya da bütün Kürtler bir devlet çatısında birleşebilirler.**”*

Alıntının başında katılımcı, Kürdistan'ın dört ayrı parçasının bir bütün olduğu söylemine işaret eden 'Başûr, Bakur, Rojava ve Rojhilat' isimlendirmesini kullanmıştır. Bir Kürt'ün, kendi coğrafyasını tanımlarken sözcüğümlerini "Başûrluyum" söylemi, bir coğrafyanın sadece bir kısmına işaret ettiği için, aynı zamanda bu söylem o parçanın bütünü de hatıra getirmektedir. Katılımcının bütün Kürtleri kapsayacak Kürt Ulusal Kongresi'ne vurguda bulunmuş olması da, birlikteliğe işaret etmektedir. Katılımcıya göre bu kongre her bölgedeki Kürt'ü ilgilendirmektedir. Böyle bir kongrede Kürtlerin kendi coğrafyalarındaki geldikleri sosyal, siyasal koşulların bütün Kürtlerin genel durumu çerçevesinde ne tür bir kazanım elde ettiği tartışılacaktır. Bu birliktelik nihai noktada, bütün Kürtleri bir araya getirecek siyasal bir sisteme ulaşmayı gerektirmektedir.

3.9 Politik Mücadele Pratiği Olarak Kimlik

Katılımcılar, Kürtlerde kimlik farkındalığı ile politik olmak arasında bir paralellik olduğunu belirtmişlerdir. Politik bilinci yüksek olan Kürtlerin kimliklerini daha çok sahiplendiği vurgulanmıştır. Genel olarak bütün Kürtlerin bugün için geldikleri siyasal mücadele düzeyleri iyi bir noktaya ulaşmış olmasına rağmen; farklı Kürt bölgelerinde muhatap devletlerin siyasi politikalarının farklılığı, Kürtleri kimlik kazanımı yönünden birbirinden farklılaştırmıştır.

Siyasetle ilgilenmek, politik olmak Kürt kimlik farkındalığını artırmaktadır. Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, Kürt kimliğinin siyaset kurumu üzerinden beslendiğini ve devamlılığını sağladığını belirtmişlerdir.

Alıntı 85:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

“İnsanın inançları, fikirlerini dolayısıyla pratiklerini etkiliyor. Kürt kimliğinin farkındalığıyla beraber bunu savunma, savunma araçlarını geliştirme, bununla ilgili yazma, çizme duygusu geliyor. Kürt kimliğinin farkındalığıyla siyaset yapma arasında yüzde yüz bir zorunluluk var. Sıcak olan bir durumdayız. Kürtler sürekli savaş halinde. Olağanüstü şartlar yaşıyoruz. Siyaset Kürt kimliğini besliyor. Farkındalığı artırıyor. Kürt kimliği dediğimiz andan itibaren bir politikayla iç içelik olacak zaten. Milli bir kavramı politikadan ayıramazsın zaten.”

Kürt kimlik farkındalığının oluşması, kimliği geliştirecek araçların varlığını gerektirmektedir. Bu araçların en önemlisi de siyaset kurumudur. Kürtlerin içinde bulunduğu savaş gibi olağanüstü şartlar siyaset kurumunun Kürt kimliğini beslemesi için var olmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Milli bir kavram olan kimlik zaten politika ile iç içe olmayı beraberinde getirmektedir. Siyaset kurumunun, etnik bir kimliğin farkındalığını oluşturup onun devamlılığını sağlaması, özellikle ulus devletlerin kendi siyasetlerini etnik kimlik temelli oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı toplumlarda, siyasi erki elinde bulunduran egemen kimlik, devlet kurumlarını kendi etnik kimliğini merkeze alarak oluşturabilmektedir. Bu durum diğer kimliklerin hem kendi varlıklarını devam ettirmeleri problemlerine neden olabilmektedir hem de kendi özgün kimliklerinin sosyal alandaki tezahürlerinin yaşanmasında bir tehdit unsuru olabilmektedir. Siyaset kurumunun bir kimliğin varlığı için önemi de bu şartlarda ortaya çıkmaktadır.

Alıntı 86:

Katılımcı 6, Serbest Meslek, Türkiye/Hakkari

“Politik olan bir Kürt sabit kalır. 1995 yılında Batman’da 80 yaşında bir nine bas bas bağırdı. Benim çocuğumu Hizbullah öldürmedi, benim çocuğumu hizbul-kontra öldürdü. 80 yaşındaki bir kadın 1995’te bunu görece kadar politik bir kimliğe bürünmesi aslında, Kürtlerin siyasal/politik alanda ne kadar ilerleme gösterdiğinin bir ifadesidir.”

Katılımcı, politik olmak ile Kürt kimlik bilinçlenmesinin birbirini beslediğini ileri sürmüştür. Örnek olarak da 80 yaşındaki bir kadının toplumsal olayları tahlil etme becerisinin, Kürtlerin politik alanda ilerlemiş olduklarını gösterdiğini belirtmiştir.

Farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtler, içinde yaşadıkları devletlerle geçmişten günümüze kadar devam eden siyasal bir mücadele yürütmüşlerdir. Muhatap devletlerin pozisyonuna göre kimi zaman bu mücadeleler siyasal zeminden çatışmaya dönüşmüştür. Aşağıdaki üç alıntıda Kürtlerin Türkiye, İran, Irak ve Suriye devletleriyle yaptığı siyasal mücadele örnekleri, birbiriyle karşılaştırılarak verilmiştir.

Alıntı 87:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

*“Karşıdakinin tavrı, sizin siyasi metodolojinizi belirler. **Bugün Kürtler 4 farklı devlet yapısıyla kimlik mücadelesini yaşıyorlar. Hepsinin zamanla çözüm aşamaları değişti. Muhatapların tavırları da değişti. Dolayısıyla Kürtlerin de siyasi mücadele biçimleri de değişti. Ama genel olarak Kürtlerin hafızasında, kendimizi Kürt olarak ifade etmemiz engellendi.** Sözelimi yirmi yıl önce **Irak Kürdistanı’nda** Irak rejimi ile etnik temelli bir problem varken; şimdi ekonomik bir anlaşamamazlık (petrol) var. **İran’da** eskiden beri, ta Şah döneminden Kürt yaşamının kültürel öğelerine karışılmazken; siyasi alana taşınmasına müsaade edilmedi. Kendi köyünde Kürt olarak kal ama devlet sisteminde senin Kürt kimliğine bir paylaşımında bulunmayacağım. **Türkiye’de** renkler, müzikler, isimler bile yasakken **İran’da**, durum farklıydı. **Suriye’de** biraz daha farklıydı. Hiçbir zaman bir Kürt olarak bir Arap statüsünde olmayacaksın. **Dolayısıyla aynı halk,***

muhabatın farklılığından dolayı farklı siyasi metotlar geliştirdiler. Ama hepsinin ortak noktası, Kürtler dört ayrı parçada silah kullanmak zorunda kaldılar. Karşısındaki yaklaşımı hep silah ve askeri oldu. Kürtler de o şekilde karşılık vermek zorunda kaldılar.”

Yukarıdaki alıntıda bahsedildiği gibi, ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte dört ayrı coğrafyada farklı etnik kimliklerle bir arada yaşamaya başlayan Kürtler, kimliksel varlıklarını ortaya koyabilmek için siyasal mücadele yürütmüşlerdir. Genel olarak kendilerini Kürt olarak ifade etmenin engellendiğini düşünen Kürtlerin yürüttüğü siyasal mücadeleye, her devletin verdiği karşılık farklı olmuştur. Sözelimi Irak Kürdistanı’nda geçmişte etnik kimliğin varlığının kabulü üzerine yürütülen mücadele bugün için ekonomik paylaşım üzerinde devam etmektedir. İran’da Kürt kimliğine kültürel alanda bir özgürlük tanınırken, siyasal zemine taşınmasına müsaade edilmemektedir. Türkiye’de Kürt kültürel öğeleri yasak iken; Suriye’de Kürtlerin bir Arap kimliğiyle eşit paylaşımında bulunmalarına izin verilmemiştir. Bu karşılaştırmalar, Kürtlerin farklı devletlerin kendilerine karşı farklı siyasi metotlarla yaklaştıklarına işaret etmektedir. Katılımcı, bu devletlerin Kürtlere karşı farklı siyasal pozisyonlarına karşılık Kürtlerin hepsiyle silahlı mücadele yürütmek zorunda bırakıldığını belirtmiştir.

Alıntı 88:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Dünyada etnik kimlik üzerine siyaset yapan yerler var. Mesela İspanya’da Katalanlar, burada Kürtler. Siyaset bir ihtiyaçtan doğar, bir çözüm aracıdır. Şimdi Kürtlerde en önemli şey siyasettir, uluslararası diplomasidir. Mesela Katalanlar, İspanyada futbol çok önemli olduğu için, o dönemde sadece futbolla uğraşacak bir parti kuruyorlar. Bu parti de Barcelona’yı kurdu. O da şu an dünyanın en iyi takımlarından. Dolayısıyla farklı coğrafya ve farklı siyasi sistemler içinde bir öge o millet adına etkisi varsa, bu en önemli şey konumuna geçer. Bugün Kürtler için de Ortadoğu’da savaş stratejisi son derece önemli. Kürtler için siyaset, diplomasi ve asker için “ortak ordu” kurman gerekebilir. Ortadoğu’da

haklar silah olmazsa, baskı olmazsa devamlı bir tehdit altında oluyor. Kürtler bir seviyeye geldiler. Ama statü olarak Ortadoğu’da halen bir şeyler yapıldığı zaman Kürtler, Kürdistan yok. Kırk milyonluk bir nüfustan bahsedilmiyor. Bu bir eksikliktir. Kimlik istek ve hakları yerine getirilmez.”

Katılımcıya göre, Kürtler ve Katalanların etnik kimlik temelinde siyaset yürütmeleri, siyasetin bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkması ve bunun da çözüm üreten bir mekanizma olmasından kaynaklanmaktadır. Katalanların futbol üzerinden kendilerini ifade etmeleri ve başarılı olmalarının temelinde, kurdukları takımının, Barcelona’nın, siyasi bir proje ürünü olmasından kaynaklanmaktadır Kürtlerin de yaşadıkları coğrafya şartları içinde farklı siyasi proje geliştirmeleri gerekmektedir. Katılımcıya göre, Ortadoğu şartlarında, kendini ifade etme araçları; siyaset, diplomasi, askeri güç ve savaş stratejisidir. Dolayısıyla Kürtler için de bu araçları elde etme ve geliştirmek önemli olacaktır.

Alıntı 89:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“1980’lerde Kürtlerin vaziyeti çok kötüydü. İran da çok güçlü, Şah Pehlevi vardı. Irak ta Baas rejimi vardı. Türkiye’de Kemalist rejim vardı. Darbeler oluyordu. Suriye’de Hafız Esed vardı. O da çok güçlüydü. Dört güçlü rejim adeta Kürtleri boğmuştu. Sonra İran ve Irak savaşımaya başlayınca, Kürtler için bir menfez açıldı. Çünkü o zamana kadar bütün rejimler Kürtlere karşı müttefikti. Sonra Irakta Kürt ayaklanması oldu. Kürtler yine bir nefes aldılar. Sonra Irak Kürt bölgesel hükümeti kuruldu. PKK’de Türkiye’de güçlendi. Ta o günden şimdiye kadar Kürtlerin prestiji, itibarı arttı.”

Yukarıdaki alıntıda ise farklı coğrafyalarda bulunan Kürtlerin, geçmişten günümüze kadar hüküm sürmüş yönetimlerle olan siyasal mücadeleleri birbiriyle karşılaştırılmıştır. Katılımcıya göre İran’da bulunan Şah, Irak ve Suriye’deki Baas ve Türkiye’deki Kemalist rejim, Kürtlerin kendilerini ifade etmelerinin önünü tıkamışlardı. İran ve Irak’ın kendi arasındaki savaşı ile Türkiye’de PKK’nin mücadelesi bu güçlü yönetimlere karşı Kürtlerin üzerindeki ağır baskının kırılmasına vesile olmuştur.

Kürt kadınının siyasal mücadelede etkin bir özne olması Kürt toplumunun içinde bulunduğu şartlardan kaynaklanmıştır. Aşağıdaki alıntıda göreceğimiz üzere, kendilerini başka toplumdaki kadınlarla karşılaştıran Kürt kadını, siyasette kendilerinin özel bir rolleri olduğunu vurgulamışlardır.

Alıntı 90:

Katılımcı 17, Ev Hanımı, Türkiye/Bitlis

*“Bir kadın olarak bu mücadelenin içinde bulunmanın bir zorunluluktan mı ortaya çıktığı sorusunu doğrusu ben de çoğu kez kendime soruyorum. Bakıyoruz kadınlar geziyorlar, dinleniyorlar. Mücadele içinde yer alan Kürt kadınları çok zor şartlar yaşıyorlar. Onun için bazen şunu diyorum. **Keşke biz de Kürt kadını olmasaydık, bu kadar zahmet çekmeseydik. Biz de diğer kadınlar gibi rahat ederdik. Ama vicdanen kendi halkımı bu şekilde görünce, bunu yapamam. Bir saat bile olsa barış için, eşitlik için, çocuklarımız ölmesin diye çalışmam lazım. Böyle olmasaydı dünyadaki diğer kadınlar gibi biz de kendi rahatımıza bakmak isterdik. Bu yediğimiz gazdan, dayaktan daha iyi olurdu. Ben bir Kürt annesi olarak iki defa polis dayacağından dolayı, ameliyat olmuşum...**”*

Kürt kadını diğer kadınlardan farklı olarak politik hayatın etkin bir öznesidir. Katılımcıya göre bu rolü üstlenmiş olması, Kürt toplumunun içinde bulunduğu sosyal şartlardan kaynaklanmıştır. Bu durumdaki bir Kürt kadını birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Diğer kadınların aynı sıkıntılardan uzak, daha rahat bir hayat yaşamaları Kürt kadını ile kıyaslandığında, Kürt kadınının üstlendiği rolün zorluğunu göstermektedir. Bu noktada kendi vicdani sorumluluğu devreye giren Kürt kadını, siyasal mücadele esnasında maruz kaldığı baskı ve fiziksel şiddetine karşı, barış ve eşitlik için mücadele vermesi gerekliliğini kendinde hissetmektedir.

3.10 Saf/Doğal Kürtlük

Bu repertuara göre, saf olan bir Kürtlük olgusu vardır ve coğrafi bir konumun sağladığı doğal koşullardan ortaya çıkmıştır. Sözelimi Hewreman bölgesi, Kürtlerin kendi elbiselerini el dokumasıyla ürettikleri bir yer olduğu için kendi kimliklerini

giyimleri üzerinden en saf haliyle yansıtmaktadır. Aynı şekilde Hakkâri coğrafik olarak kapalı bir toplum olduğundan kendi doğal olan kültürlerini, başka kültürlerle karışmadan koruyabilmişlerdir. Bunun dışında, katılımcılara göre başka kültürlerle entegrasyona giren Kürtler ancak kendi kültürlerini yaşayarak kimliklerini koruyabileceklerdir. Bu da Kürt kimliğini hatırdan tutan bir yemek kültürü, giyim tarzı ya da müzik anlayışı üzerinden sağlanabilecektir.

Kürtlüğün doğal bir şekilde yaşanması, coğrafya sayesinde olmaktadır. Aşağıdaki iki alıntı da, Kürt adet ve geleneklerinin yaşatıldığı yerler olan ‘Hewreman’ ve ‘Hakkâri’ katılımcılara göre Kürtlüğün en doğal haliyle yaşandığı yerlerdir.

Alıntı 91:

Katılımcı 35, İş Adamı, Türkiye/Hakkari

“Mesela şu an Irak Kürdistanı’nda “Hewreman” dedikleri bir yer var. İran’a da yakın. Orası Kürtlerin en kadim yerlerinden biridir. Örf ve adetlerini muhafaza etmişler. Ayakkabılarını, elbiselerini kendileri yapıyorlar. Keçi kılından örüyorlar. Halılarını kendileri yapıyorlar. O kültür daha devam ettiriliyor. Kürtlüğün aslını muhafaza edebilmişler.”

Yukarıdaki alıntıda bahsedilen ‘Hewreman’ Irak Kürdistan’ı sınırları içinde olan bir Kürt yerleşim yeridir. Eski bir tarihi olan Hewreman’da örf ve adetlerin devamı orada yaşayanların kendi elbiselerini, ayakkabılarını ve halılarını kendi imkanlarıyla yapmaları üzerinden sağlanmaktadır. Katılımcı bu durumu Kürtlüğün aslının muhafazası şeklinde tanımlamıştır. Bu söylem, kimliğin geleneksel yönüne yapılan bir vurgudur. Eski yaşam tarzlarının devamı kimliğin de aslının muhafaza edilmesini sağlamaktadır. Hewreman’ın eski bir tarihe dayanması ile Kürt kültürünün günümüz modern şehir yaşantısı içinde sürdürülemeyen pratiklerinin orada yaşanması, bu söylemi desteklemektedir. Dolayısıyla modern yaşam koşullarında yaşayan Kürtler kendi doğallıklarını da bir anlamda kaybetmektedir.

Alıntı 92:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Doğduğum andan itibaren kimliğimin farkındaydım. Belki de Hakkâri gibi bir coğrafyada olduğum içindi. O coğrafya çok farklı. Göç almamış, göç vermemiş bir yer. Asimilasyona açık olmayan bir yer. Konuşulan tek dil var. Kürtçe doğduk. Kürtçe büyüdük. Kürtçe yaşadık. Çok sıkı bağlar içerisindeydik. Sadece kendi kültürümüz vardı. Belki de Türkiye’de en saf yaşanan Kürt kültürü Hakkâri’dedir. Batı’ya gelince Diyarbakır’dan, Şırnak’tan, Batman’dan gelenler vardı. Onların asimilasyona uğradığını fark ediyorsun.”

Katılımcı Türkiye’nin en doğusunda yer alan bir Kürt şehri olan Hakkâri’nin, kimlik farkındalığının asimile olmadan saf bir şekilde devam ettirilmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya göre, Hakkâri’nin göç almayan kapalı bir toplum oluşu ve özellikle de tek dil olarak Kürtçenin konuşuluyor olması doğal bir kimliğin korunmasını sağlamıştır.

Kürt kimliğinin entegrasyona girdiği diğer kimliklerin kültürel öğeleri karşısında kendisini koruyabilmesi ancak Kürtlüğü temsil eden bazı pratikler üzerinden mümkün olabilmektedir. Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, yemek çeşitleri, giyim-kuşam gibi bazı kültürel öğelerin kimliğin korunmasına aracılık edeceğini belirtmişlerdir.

Alıntı 93:

Katılımcı 36, Mühendis, Türkiye/Mardin

“Kürt kimliği deyince, kendi dilini, kültürünü hiçbir kültürle mezcettirmeden, saf bir şekilde kendisinin Kürt olduğunu, tek başına bir millet olduğunu. Mesela Amerika ve Avrupa’da “şel û şepik” giyip sahiplenmen ile buradaki çok farklıdır. Oralar rahat ortamlardır. İnsanlar çok çabuk değişebiliyorlar. Onlar gibi giyinirsin. Onlar senin Kürt olduğunu hiç fark etmezler. Orada kimliğini, kültürünü, giyinişini koruyabiliyorsan, değişmediğini, milletine, kültürüne sahip çıktığını gösterirsin. Amerika’nun her yerinde “Şel û şepik” yanımdaydı. Kürdistan bayrağı, pasaportumun hemen yanımdaydı. Beyaz Saray’ın önünde, “şel û şepik” giyip fotoğraf

çektirdim. Parmaklarımla da zafer işareti yaptım. İnsanın fikri ile söyledikleri, giyiniş birbirini geliştirir. Cesaret verir.”

Katılımcı, Kürt kimliğinin saf bir şekilde yaşanması için başka kimliklerle karışmaması gerektiğini vurgulamıştır. Kürtler bir millet olarak ancak bu şekilde kimliklerini koruyabileceklerdir. Amerika ve Avrupa gibi yerlerde baskın kimliklerle entegrasyona giren Kürtler bu kimliklere benzeşebilmektedir. Bu da Kürtlüğün ortadan kaybolmasının önünde bir tehdit olarak durmaktadır. Dolayısıyla Kürtlerin kimliklerini koruyabilmesi için kendi kültürlerini orada yaşamaları gerekmektedir. Katılımcı kendi yaşam tecrübesinden hareketle, Amerika’da ‘şel û şepik’ giymesini kendi kimliğini orada da koruduğuna örnek olarak göstermiştir.

Alıntı 94:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“Kimlik deyince benim için iki önemli unsur yer alır: dil ve kültür. Bir etnik kimlik için uzun süreli onu ayakta tutacak en önemli iki unsur, budur. Bir yemek yeme adabı bile kültür içine girer. O milletle bütünleşmiş, daha çok o milleti hatıra getiren bir renk seçimi, giyim-kuşam, inancın farklı şekillerde yaşanması olabilir. Mesela yemek yeme kültürü Kürtlerde ayrıdır. Kadın-erkek ilişkisi farklıdır. Müzik anlayışı, düğün anlayışı farklıdır. Tüm bunların millet kimliğinin arka planında bir karşılığı var. Mesela ‘pûşî’ takmak. Batı’da bunu takınca Kürtlüğü temsil eden bir şey haline gelmiş. Bir de yemek kültürü. Batıdaki Kürtlerin alamet-i farikası olarak yemek çok önemli. Mesela “Keledoş”. Bir de yemeği sunum tarzları. Ama gün geçtikçe bunun karşılığı azalıyor.”

Katılımcı, dilin ve kültürün kimlik için en önemli iki unsur olduğunu vurgulayarak, kültürel öğeler üzerinden Kürt kimliğinin diğer kimliklerden farkındalığının sağlanacağını belirtmiştir. Buna göre Kürtlerdeki yemek adabı, kadın-erkek ilişkileri, düğün anlayışı Kürt kimliğinin tezahüründe diğer kültürlerden farklılaştığı yönler olduğu için, bu pratiklerin devam ettirilmesi, kimliğin doğal haliyle korunmasını sağlayacaktır. Sözelimi ‘pûşî’ takmak Kürt kimliğinin bir temsili haline gelmiş olması gibi. Katılımcı, zamanla bunların önemini azaldığını

dolayısıyla kültürel öğeler üzerinden farkındalığını ortaya koyan Kürt kimliği için bu durumun bir tehlikeye işaret ettiğini belirtmiştir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, Türkiye’de gerçekleşen Latin Harf İnkılabının Kürtlerin saf ve temiz kalmasına katkıda bulunduğunu söylemiştir.

Alıntı 95:

Katılımcı 35, İş Adamı, Türkiye/Hakkari

“Türkiye’de harf inkılabı olunca, Kürtlerin çoğu son zamanlara kadar mektepsiz kaldılar. Okumayan bir topluluk olarak kaldılar. Ama fitratları da temiz kaldı. Bu yönden kazançlı çıktılar. Batı’dan alınan zihniyet, Kürtlerin içine girmedi. Kültürlerini de korudular. Türkçeyi iyi anlayamadılar. Gazete okuyamadılar mesela. Hile nedir bilmiyorlardı. Son zamanlara kadar biz çek ve senet nedir bilmezdik. Biz bir söz verdiysek, iş hal oluyordu.”

Türkiye’de 1928 yılında Osmanlı alfabesinin yerine Latin alfabesinin Türkçeye uyarlanmış şekli kabul edilmiştir. Bu durum daha çok medrese eğitim geleneği yaygın olan Kürtlerin mektepsiz kalmalarına dolayısıyla Kürtlerde okumayan bir topluluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğitimde geri kalmışlık, Kürtlerin saf ve temiz kalmalarına vesile olmuştur. Özellikle yeni eğitim sistemi ile Batıdan alınan zihniyet gazete gibi iletişim kanalları üzerinden Kürt toplumuna aktarılamadığı için, Kürtler kendi kültürlerini koruyabilmiştir.

Aşağıdaki alıntıda ise, saf Kürtlüğü kişinin kendi diline, adetine olan bağlılıkla ilişkilendiren katılımcı, kendi kimliği tepkisellik üzerinden beslenmiş olan birinin doğal kimliği kendi hayatında tam olarak yansıtamayacağını ileri sürmüştür.

Alıntı 96:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

“Mesela milliyetçi ya da laik Türkler bana sağlam bir kimliği yok gibi geliyor. Saf bir Türk’ü daha samimi buluyorum. Bir Türk’ün İslam’a, Kürtlere karşı bir şeyi varsa, bana yapay bir Türk gibi geliyor. Bir Kürt için

de öyledir. Yani bir adamın en saf kimliğinde görünmesi bana lezzet veriyor. Bu biyolojik olan bir şeydir. İnanç sonradan geliyor. Diğerini anne-babadan alıyorsun. Karakterinin gereği olarak muhafaza edilmesi gerekir. Dilini konuşamıyorsa, kendi milletine ait özelliklerin çok farkında değilse, bence o biraz karışmıştır. Mesela adam ideolojik olarak Kürtlüğü savunur. Ama Kürtlüğün ne özüne ne adetine ne diline yakın olmayan bir sürü adam var. Ve bunların dile getirdiği fikirlerle, Kürt kimliğinin pratiklerini yaşayanların ki aynı değildir. Doğallıkla beslenmiyor. Tepkilerle beslenmiş olabilir. Öbürü çok daha doğaldır, gerçekçidir. Bir Kürdün en saf, en sade, en düşük katmanından ta en yukarılara kadar çıkan bir adamın serüveni, Bediüzzaman'ın ki, bence. Bir kısım Kürt aydınları sonradan aristokrattırlar. Adeta o hususta eksiktirler. Bence bir aristokrat Kürt her şeyiyle Kürdü anlamaz. Hatta peygamberlerin normal halk tabakasından gelmesinin hikmeti de budur.”

Katılımcıya göre, saf kimlik doğuştan sahip olunan bir şeydir ve hem ideolojik hem de inanç kimliğinden önce gelişmektedir. Kendi dilini konuşan, kendi milletinin özelliklerini kendisinde barındıran biri ancak saf kimliğin temsilini yapabilecektir. İdeolojik olarak milliyetçiliği savunup ama hayatında Kürt kimliğinin pratiklerini yaşamayan biri bu temsili hayatında gösteremeyecektir. Katılımcı Bediüzzaman örneği üzerinden Kürt kimliğinin saf halinin aristokrat kesim ile Kürt toplumunda önder kişiler üzerinden nasıl temsil edildiğini belirtmiştir. Bediüzzaman Said Nursi, Bitlis'te doğup, Kürdistan medreselerinde eğitim alan ve hayatının ikinci yarısını muhalif dini ve etnik kimliğinden dolayı daha çok sürgün ve hapiste geçiren bir Kürt şahsiyettir. Katılımcıya göre, Bediüzzaman hayatının bütün safhasında saf Kürt kimliğini gösterirken, aristokrat olanlar bu temsili tam gösteremeyebilmektedir. Peygamberlerin de normal halk tabakasından gelmesinin de yine bütün toplumun kimliğini temsil açısından değerlendiren katılımcı, kimlik temsilini toplumun geniş bir kesimince temsilinin şartını yine halkın değerlerine yakın, aristokrat olmayan kişiler üzerinden gerçekleştirebileceğini ileri sürmüştür.

3.10.1 Kürt Kimliğinin Öteki Kimliklere Karşı Üstünlükleri

Bu temadaki söylem kaynaklarına bakıldığında, katılımcılar Kürtlerin beraber yaşadığı milletlerden farklılaştıkları bazı olumlu yönlerinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu farklılıklar sosyal yaşamdaki ilişkilerde kendini göstermektedir. Ayrıca bunlar Kürt kimliğinin üstün vasıfları olarak nitelendirilmiş ve doğal Kürtlüğün bir yönü olarak vurgulanmıştır.

Aşağıdaki iki alıntıda katılımcılar, Kürtlerin misafirperverlik, insanlara yardım etme gibi konularda Türklerden daha yardımsever olduklarını belirtmişlerdir. Bütün bu üstün vasıflara rağmen Kürtlerin hala küçümsendiğini de vurgulamışlardır.

Alıntı 97:

Katılımcı 37, Serbest meslek, Türkiye/Hakkari

“Bizim Türklerden çok farklı şeylerimiz var. Mesela Türkler bizi bağnaz olarak nitelendirirler, Zerdüşt derler, dinsiz derler. Ama tam aksine onlardan daha muhafazakar, çok daha dinine sadık, çok daha kadına değer veren bir toplum olduğumuza inanıyorum. Huzurevlerinde kalanların çoğu Türk’tür. Kürtler büyüklerini sahipleniyorlar. Bu da bizim kimliğimizdir. Boşanma davalarına bakınca yine çoğu Türk’tür. Bu da kimliğimizdir tabii ki. Mesela bu eve 10 kişi misafir gelse, onları kabul ederiz. Yemek veririz, yatırırız, sabah kahvaltısını veririz. Bir sıkıntısı varsa hallederiz. Ama iki sene İstanbul’da kaldım. Bir ara bir sara hastası kadın yolun ortasında düştü. Hiç kimse bakmıyordu bile. O bizde olsaydı, elli kişi başına toplanırdı. Hastaneye de beraber giderdik... Geçen sene Adana’dan Mersin’e gidiyordum. En sol şeritte ışıktaydık. Tam hareket edecekken 3 genç aracın önünden geçerken, biri yere düştü. Arkadakiler korna çalıyordu. Biz 4 kişi araçtaydık. Hepimiz indik. Ambulans çağırdık. O sırada polis geldi. Polislerden biri yanımıza geldi, bize kesin siz Kürt’sünüz, dedi. Yoksa kimse bunlara sahip çıkmazdı, dedi. Doğu’da görev yapmışım sizi iyi tanırım dedi. Yani Türkler ve Kürtler bu noktadan çok farklılar.”

Katılımcıya göre Türkler, Kürtleri haksız olarak birçok olumsuz sıfatla nitelendirmektedirler. Bu durumun yanlış olduğunu belirtmiş olan katılımcı, deneyimlediği bazı olaylar üzerinden Kürtler ile Türkleri karşılaştırarak, Kürtlerin

Türklere göre daha yardımsever ve duyarlı olduğunu ileri sürmüştür. Kürtlerin yaşlılarını sahiplendiğini ama Türklerin ise huzurevlerine gönderdiklerini ya da Kürtlerde Türklere göre boşanmaların daha az olduğu gibi durumlar vurgulanarak, bunun Kürt kimliğinin Türk kimliğine karşı üstün vasıfları olarak vurgulanmıştır. Aynı şekilde misafirperverlik, yardıma muhtaç kişilere karşı duyarlılık gibi bazı deneyimlerini de anlatmış olan katılımcı böylelikle Kürt kimliğini yüceltmıştır.

Alıntı 98:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

“Osmangazi üniversitesinde Kürt oldukları için gençlerin ne tür sıkıntılar çektiklerini bilirim. Üniversiteyi bırakıp da dönenler bile var. Diyarbakır’da böyle değildi. Gelen Türklere karşı çok daha kucaklayıcı, kendi kültürünü tanıtmak için özel çaba gösterenler vardı. Hatta psikoloji kongresinde bizim arkadaşlar “Batıdakilerin Diyarbakır Algısı” diye bir sunum yapmışlardı. Çok çarpıcı örnekler vardı. Adana ve İstanbul’dan gelen iki kız öğrencinin neler yaşadıklarını anlatmışlardı. Birisi yurdun adresini bulmak için bir dükkana sormuşlar. Dükkan sahibi yabancı olduklarını anlamış. Dükkanı kapatıp, onları götürecekleri yere kadar götürmüş. Çok etkilenmişlerdi bundan. Hatta onun için de, Diyarbakır’a gelen “korkudan ağlaya ağlaya gelir”; giderken de “ayrıldığı için ağlaya ağlaya gider”, derler. **Ben Batı’da büyümüş, Doğu’da üniversite okumuş, sonra da Doğu’da yaşayan biri olarak; Batıdakilerin Kürtlere bakışı çok daha önyargılı ve serttir. Doğudakiler Türklere karşı daha kucaklayıcıdır.**”

Yukarıdaki alıntıda ise üniversitede okuyan Kürt öğrencilerin Batı’da maruz kaldıkları ayrımcılık pratikleri ile Doğu’da okuyan Türk öğrencilere gösterilen ilgi ve alaka birbiriyle karşılaştırılmıştır. Buna göre Kürt öğrenciler maruz kaldıkları ayrımcılık pratiklerinden dolayı üniversiteyi bırakıp gitme gibi büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar. Türk öğrenciler ise ön yargıyla gittikleri Doğu’da halkın onlara karşı daha kucaklayıcı ve yardımsever davranışlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu durum Kürtlerin kendilerinin maruz kaldığı olumsuz durumları başkalarına yaşattırmadığını

dolayısıyla daha duyarlı bir kimliğe sahip olduğu, katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

Arapların gözünde küçümsenen, kendilerine terörist denilen Kürtlerin; kendine düşmanlık yapan kişilere bile iyi davrandığını ve kendilerine imkan verildiğinde daha iyi bir yönetim kurdukları katılımcı tarafından bazı somut kişiler üzerinden örneklendirilmiştir.

Alıntı 99:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

*“Bağdat’taki Araplar Kürtleri hep küçük gördüler. Kürt iyi hamaldır. Kürt iyi bir işçidir. Kürt iyi bir hizmetkardır. Ama Kürt iyi bir asker olamaz. Kürt iyi bir reis, iyi bir bakan olamaz. Celal Talabani Irak tarihinde şu ana kadar en iyi cumhurbaşkanı idi. Kendi halkına savaş açmadı. Hoşyar Zebari en iyi dışişleri bakanıydı Irak tarihinde. Kürt idi. Araplar bunu itiraf etmiyorlar... Araplar, Kürtlerin onlardan daha iyi olacağını hiç görmediler. Şimdi Irak’taki Araplar, Kürtlerin bir sistemleri olduğunu, ilerlediğini, kendilerinden daha iyi geliştiğini görünce, bunu kabullenemiyor. Irak’ta teröristlerin (İşid) ayak basmadığı yer yok; Kürdistan hariç. Amerika da, Avrupa da diğer devletler de bunu kabul etti. Kürtlerin yeri teröristlerin barınağı olamaz. Irak hepsi ateş içinde ama Kürdistan teröristlerin fikirlerini yayacağı bir yer olamaz asla. Bu Kürtlerin kuvvetini gösteriyor. **Bütün dünya şunu gördü: İşid’e karşı askeri mücadeleyi ancak Kürtler yapabildi.** İşid, Şia askerinden kaçınca yine Pêşmerge’ye sığıyor. Onlara esir muamelesi yapılıyor. Kafalarını kesmiyorlar. Dünya için özellikle **Amerika ve Avrupa için Kürtler tek başına gösterdi ki Ortadoğu’da diğer etnik kimliklerin Batı’nın hatta İsrail’in, gayr-ı müslümlerin kinini gütmüyor. Onlara düşmanlık etmiyor.** Yine belli oldu ki bugün Irak’ta herkes ölümden kaçıyor, sığınacakları tek yer Kürdistan oldu. Yezidiler geldi. Gayr-ı Müslimler geldi. Hristiyanlar geldi. Sünni Araplar geldi. 1.5 milyon göçmen var. %80’i Sünni Arap’tır. Bunlar Kürtlere düşmandılar. Dünyaya insanlığı gösterdi... 1991’de Irak’ta Kürt ayaklanması olunca, Enfal Katliamına*

*katılan Saddam'ın askerleri, kimyasal kullanan Kürtlere karşı Amerika Kuveyt'i vurunca o askerler teslim oldu. Tek bir tanesini bile öldürmediler. Onları camilerde otellerde hastanelerde barındırdılar. Kendi evinden onlara yemek götürdüler. **Bütün herkes Kürtlerde intikam duygusunun olmadığını anladı...***"

Katılımcıya göre Kürtler, Arapların gözünde ancak iyi bir hamal, işçi ve hizmetkar konumundadırlar. Araplar iyi bir asker, reis ya da bakan olmayı Kürtlere yakıştıramamaktadırlar. Bugün için bütün bu olumsuz nitelere rağmen Kürtlerin birçok yönden Araplardan daha iyi bir konumda olduğu katılımcı tarafından örnekler verilerek somutlaştırılmıştır. Buna göre, İŞİD'e karşı bugün savaşabilen tek güç olarak Kürtlerin olması, onların başarılarının Amerika ve Avrupa tarafından da takdirle karşılanmasına neden olmaktadır. Kürtler, aynı zamanda küresel bir tehdit olan İŞİD'ten kaçanlara da kucak açmışlardır. Daha önce Kürtlere düşmanlık yapan sözgelimi Sünni Araplar da yine gelip Kürtlere sığınmışlardır. Yine Arapların Kürtlerden iyi reis çıkmaz önyargılarına karşı; 6.cı Irak Cumhurbaşkanı olan Celal Talabani ile Irak Dış İşleri Bakanlığı yapan Hoşyar Zebari'nin Irak yönetim tarihinde en başarılı liderler olduğu katılımcı tarafından ileri sürülmüştür. Katılımcı ayrıca Kürtlerde intikam duygusunun olmadığı belirtmek için, Enfal katliamına katılan Iraklı askerlere karşı Kürtlerin iyi davrandığını vurgulamıştır.

3.10.2 Etkin Bir Özne Olarak Kürt Kadın Kimliği

Bu temadaki söylem kaynaklarına bakıldığında; katılımcılar Kürt kadını olarak Kürt toplumunda kendilerine özel bir değer atfedildiğini dolayısıyla Kürt kadın kimliğinde potansiyel bir gücün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun somut tezahürü olarak da, siyasette güçlü bir özne konumunda olduklarını vurgulayarak, belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, Kürt kadınının bir rol çatışması yaşadığını da düşünen bazı katılımcılar, modern kimlik ile geleneksel kimlik arasında sıkıştığını belirtmişlerdir.

Katılımcılara göre, Kürt kadınının başka toplumlardaki kadınlardan farklı olarak kendi toplumunda özel bir yeri vardır. Kendisine verilen değer nispetinde Kürt toplumunda bir güce sahiptir. Kürt kadınının bu gücü, yaşadığı coğrafya ve kendisine

dayatılan koşulların bir sonucu oluşmuştur. Aşağıdaki üç alıntıda, katılımcılar tarafından Kürt kadın kimliğinin farklılığı vurgulanmıştır.

Alıntı 100:

Katılımcı 28, Öğretmen, Türkiye/Hakkari

“Ben Kürdistan’da büyüyüp, Batı’da (Türkiye) okudum. Kürt toplumunda kadınlara çok fazla değer veriliyor. Mesela eskiden bir savaş olduğunda, Kürt kadını başındaki beyaz tülbenti ortaya atmışsa o savaş dururdu. Kürt kadınının Kürt toplumundaki yeri çok özeldir. Kutsaldır. Hiçbir halkınki ile özdeşleştirilemez. Evde de kadının hakimiyeti çok farklıdır. Bir babanın varlığı belki çok önemsenmez. Ama bir annenin, bir ablanın varlığı, sözü, düşünceleri her zaman önemsenmiştir. Belki Kürt toplumu için kadını her zaman aşağılayan, kadını hor gören, kadını çalıştıran kültür algısı oluşturulmuş olabilir. Ama bu asla böyle değildir. Türk toplumu ile iç içe geçtikten sonra sahip olduğum kültürel değerlerin kutsiyetini fark ediyorsun. Ben bunu İstanbul’da fark ettim. Sonra Kürt erkeğinin değerini anlıyorsun.”

Katılımcı, Kürt toplumu ile Türk toplumunu birbiriyle karşılaştırarak, Kürt kadınının kendi toplumunda kendisine daha çok değer verildiğini ileri sürmüştür. Aynı zamanda Kürt kadın kimliğinin rolüne de değinmiş olan katılımcıya göre, bir savaşı durdurabilecek derecede bir güce sahip olduğunu belirtmiştir. Kürt toplumunda yanlış olarak kadının aşağılandığı ve hor görüldüğü algısının başka kimlikler tarafından oluştuğunu belirtmiş olan katılımcı, Türk toplumuyla tanıştıktan sonra bu yanlış algıyı aştığını hatta kendi toplumunda kadın olarak kendisine büyük değer verildiğini fark ettiğini vurgulamıştır.

Alıntı 101:

Katılımcı 26, Öğretmen, Türkiye/Van

“Bir düğüne gittim. Düğün sahibinin annesi halay çekiyor ama aynı zamanda ağlıyor. Anneyi çok iyi tanıyordum. Kendi oğlunun düğününde insan oynarken ağlar mı diye kendi kendime düşünüyordum. Oyun bitince yanına gidip sordum. Bana, büyük oğlum dağda şehit düştü. Bu düğün aslında büyük

*oğlumun hakkı idi. Ben küçüğünün düğününde oynamazsam annem düğünümde bir kere olsun oynamadı diyecek. Bir Kürt anası olarak çocuğumun düğününde oynuyorum. Ama büyük oğlumu da hatırlayınca ağlıyorum. **Dünyada hem oynayan, oynarken de ağlayan anne herhalde sadece Kürt annesidir. Ya da dağda iki çocuğu vurulmuş. İkisi hala dağda. Kocası hapiste. Ama hala barış istiyorum diyen anne de yoktur dünyada.***

Katılımcı alıntıda kendi yaşamında deneyimlediği bir olayı anlatmıştır. Buna göre Kürt anası, ölen çocuğunun yasını ile evlenen çocuğunun sevincini aynı anda yaşayabilmektedir. Katılımcıya göre, kendi yaşamındaki zorluklara rağmen yaşama ve barış umudunu yitirmeyip, bu yönüyle dünyadaki bütün kadınlardan farklılaşmaktadır.

Alıntı 102:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Bir kadın olarak Kürt kimliği çok farklıdır. Ne bir Avrupa kültürüne, ne bir Türk kültürüne ne bir Orta Asya kültürüne benzemez. Bizim motifler çok farklı. Mesela ben üniversitedeki arkadaşlarımı eve davet ederim. Hiçbir zaman cinselliğe ulaşacak bir algı ben de oluşmaz. Çünkü bizim kültürümüzde o vardı. Biz birbirimizin evine giderdik. Erkek-kadın iç içe. Namuslu bir hayatımız var. Bir gün bir arkadaşım bana neden bu kadar rahat bir şekilde herkesi evine çağırıyorsun dedi. Ben bunda yanlış bir şey olmadığını izah etmeye çalıştım. Bizim halaylarımız olur. Beraber halay çekeriz. Birbirimizin evinde iftarlara, sahurlara kalırız. Bizim aklımızda hiçbir zaman kötü bir algı oluşmaz. Biz illa da Kürt kadını cinsel bir obje olarak nitelemeyiz. Kürt erkeği de bunu yapmıyor. Bu çok önemli bir husustur.”

Katılımcı, Kürt kadın kimliğinin farklılığının, başka kültürlerle benzemeyip kendisine has motiflerinin olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Örnek olarak da Kürt toplumundaki namus kavramının başka kimlikler tarafından yanlış olarak algılandığını belirtmiştir. Buna göre, Kürt kültüründe erkek-kadın iç içeliği sosyal hayatın bir parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla namus kavramını zedeleyecek,

cinsellik boyutunda düşünülecek bir birliktelik şeklinde düşünülmemektedir. Kadın ve erkeğin Kürt toplumundaki bu yakınlığı, başka toplumlar tarafından kadının sadece cinsel bir obje olarak görülme algısından dolayı, katılımcı kendilerinin öyle olmadığını izah etmeye çalışarak, diğer kimlikleri bu yönden sorgulamıştır. Bu algının yanlış olduğu Kürt erkeğinin de kadına cinsel bir obje gibi bakmadığı katılımcı tarafından belirtilmiştir.

Kürt kadınının güçlü kimliği, egemen kimlik için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bu durumun farkında olan Kürt kadınları siyasal mücadele yürüterek, Kürt kimlik hakları için çalışmaktadırlar. Aşağıdaki iki alıntıda Kürt kadınının potansiyel gücüne vurguda bulunulmuştur.

Alıntı 103:

Katılımcı 17, Ev Hanımı, Türkiye/Bitlis

“Kürt kadınının kuvveti çoktur. Korkmuyor. Mesela mitinglerde biz en önde yer alırdık. Polisler üzerimize gelirdi biz yine umursamazdık. Bir gün yine bir basın açıklamasına giderken bir polis yanıma geldi. Bana, siz kadınlar utanmıyor musunuz bu tür şeylere katılıyorsunuz. Gidin evinizde oturun. Yemeğinizi yapın. Kocanızın çamaşırını yıkayın, dedi. Ben de Kürt kadını, siyasete sahip çıkmış. Kendi hak ve hukuku için. Ben hem yemeğimi yaparım, hem çocuklarıma bakıyorum hem de siyasetimi yapıyorum. Ta ki bu sistemi yıkana kadar. Bir ara da Sultanahmet adliyesinde basın açıklaması yapılacaktı. Biz de 10-12 Kürt annesi oraya gidecektik. Orada Türk solu, erkekler ve başka kadınlar da vardı. Biz gidince, emniyet amiri polislere, “arkadaşlar, toparlanın geldiler. Kürt kadınları geldi” dedi. Bizi görünce korktular. Bizim başımızda beyaz Kürt tülbendi vardı. Bizden önce belki 100 kişi vardı. Ama başımızdaki o beyaz tülbentten korkuyorlardı. Biz Kürt kadınları olarak savaş istemiyoruz. Her zaman barış istiyoruz. Ne Kürt ne de Türk çocukları ölmesin. Ama bu sistem Kürt kadından çok korkuyor.”

Yukarıdaki alıntıda, basın açıklaması, miting gibi eylemlerde Kürt kadının bulunmasının güvenlik güçlerine, Kürt kadının gücünden dolayı bir tehdit

oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bu tür faaliyetler yürüten Kürt kadının toplumsal rolü kendisiyle mücadele yürütülen egemen kimlik tarafından sorgulanmaktadır. Buna göre kadın, kendi evinde ailesinin ihtiyaçlarını gören bir konumda tutulmaya çalışılmaktadır. Buna itiraz eden Kürt kadını ise, hem ailesi ile ilgilenmektedir hem de kimlik hak ve hürriyeti için sistemin araçları ile mücadele etmektedir.

Alıntı 104:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Kürt kadınına siyasette çok fazla yer verilmesinin, PKK’nin silahlı mücadelesi ile beraber belki de bu topraklarda ilk kez kadınların silahlı mücadelede bu kadar rol aldığını gördük. Bu gerici bir halkın, toplumun yapabileceği bir şey olamaz. Kürt kadınının potansiyeli, bir gücü var. Yaşadığı coğrafyanın da etkisi var. Sert bir coğrafyadır. Biz çok farklıyız... Siyasal mücadelede de Kürt kadınların sayısı diğer partilerde bulunan kadınlardan çok daha fazladır. Bu da belli bir potansiyeli gösterir. Kürt kadını biraz daha zekidir, daha aktiftir, daha cesurdur. Belki de doğar doğmaz politik ve savaşçı bir ortamda kendilerini buldukları için koşullar bu zemini hazırlamış olabilir.”

Katılımcı, Kürt kadınının siyasi ve silahlı mücadele yürütüyor olmasının, potansiyel bir gücünün olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. Yaşadığı coğrafyanın sert olması da buna olumlu katkıda bulunmuştur. Siyasal mücadele yürüten Kürt kadın sayısının diğer partilerdeki kadınlara göre fazlalığı, katılımcıya göre Kürt kadının daha zeki, aktif ve cesur oluşundan kaynaklanmaktadır. Özellikle Kürt kadınlarının içinde bulunduğu politik ortam ve savaş şartları ona böyle bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla kimlik potansiyeli, kendi özünde olan bir güç değil; sosyal şartların dayatmasıyla ortaya çıkmıştır.

Kürt kadını geleneksel kimlik ile modern kimlik arasında bir rol çatışması yaşamaktadır. Kendi geleneğinden uzaklaşan kadınlar, Kürtlükten de uzaklaşmaktadırlar. Aşağıdaki iki alıntıda, Kürt kadının yeni kültürlere uyum sürecinde yaşadığı kimlik karmaşasına değinilmiştir.

Alıntı 105:

Katılımcı 28, Öğretmen, Türkiye/Hakkari

“Kürt kadını bir rol çatışması yaşıyor bence. Yeni nesil düşünce olarak ilerlemiş olabilir ama kültürü yaşamak noktasında geri kalıyor. Mesela Kürt’üm diyor ama Kürtçe bilmiyorsa bence boştur. Aslında kadın ne istediğini tam bilmiyor. Batı ile Doğu arasında sıkışmış. Yeri gelince değerli olmak istiyor. Yeri gelince de değerini kaybedip Batılılaşmak istiyor... Kendi geleneklerinden uzak bir hayat yaşayan her Kürt kadını bence bir rol çatışması yaşıyordur. Problem şurada. TV ve diğer iletişim araçları tek tip bir kadın kimliği dayatıyor. Batı’daki kadın modelini her yere dayatıyor. Tek tip giyinen. Şu an seri üretim kıyafetler var. Kimseye özel bir şey yok. Herkes aynı giyiniyor. Aynı renk. Tek tip insan. Tek tip giyinen. Tek tip düşünen. Giyimde olunca zihinde de oluyor. Kürtler de bundan etkileniyor. Şu an kıyafetlere yansıdı. Mesela üniversiteye giden Kürt kadınları çok zor şartlarda üniversiteyi kazanıyorlar. Batı’ya gidince eziliyorlar, dışlanıyorlar. Dillerinden Kürt oldukları anlaşılıyor, şivelerinden. O dışlamayı en aza indirmek için ilkin kıyafette değişim yaşıyorlar. Onlar gibi giyiniyorlar. Benim arkadaşlarımdan bazıları buradayken örtülü idiler, üniversiteye gidince başlarını açtılar. Üst kimliğe benzemeye çalışmak gibi bir psikoloji. Erkeklerde de küpe takan, şort giyen oldu, ezilmemek için, dışlanmamak için. Ya tamamen Batılılaşacak ya da özüne dönecek. Ama gittikçe Batılılaşıyor. Dolayısıyla yeni nesli de kendisi gibi yetiştirecek. Kültürünü, dilini kaybediyor. Kürtlükten uzaklaşıyorlar.”

Katılımcı, Kürt kadınının yeni nesil ile birlikte kültürel noktada bir rol çatışması yaşadığını düşünmektedir. Bir taraftan kendi toplumundaki değerini yitirmemek için geleneksel bir yapıda kalmak isterken diğer taraftan da Batılı bir yaşam tarzı isteyen Kürt kadını, Doğu ile Batı arasında sıkışmış bir vaziyettedir. Bu rol çatışmasını derinleştiren de özellikle iletişim araçlarının kendisine dayattığı tek tip kadın kimliğidir. Tek tip giyinen, tek tip düşünen, aynı renk tercihine zorlanan günümüz kadını, kendisine dair bir özele sahip olamaz konuma düşürülmüştür. Bu

durumdan etkilenen Kürt kadını da, toplumdaki Kürt kimliğinden dolayı yaşadığı dışlanmışlığı, kendisini ötekileştiren kimliğe benzemeye çalışarak etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Bu durumda gittikçe Batılı bir yaşam tarzına uyum sağlayan Kürt kadını, kültürel değerlerini yitirmektedir. Böylece Kürtlükten uzaklaşmaktadır.

Alıntı 106:

Katılımcı 28, Öğretmen, Türkiye/Hakkari

“Kürt kadınlarının muhakkak okuması lazım... Çünkü şimdiye kadar birçok sosyal ve siyasal olaya duyarsız kaldılar. Bunun sebebi de okumamış olmalarından kaynaklanıyordu. Yalnız şöyle bir sıkıntı da olabilir. Okuyarak belli bir seviyeye geleceği için geldiği geçmişini, kültürünü küçük görüp, yozlaşabilir. Hem okuyup hem kültürünü koruyabilirse ancak kimliğini muhafaza etmiş olur. Kendi değerlerini kaybetmeyecek. Anne babalarından gelen kültürel değerleri... Kürtler okuyan kesime aşırı değer veriyorlar. Onların sözü daha çok dinleniyor. Belki de içlerinde çok fazla okuyan olmadığı içindir. Bu dönemde Kürtlerde çalışan kadın daha popüler. Ama çalışan kesim hayatlarından memnun mu emin değilim. Çalışınca bazı şeylerden taviz verilmeye başlanıyor. Çünkü biraz Batılılaşıyor. Çalışanların kendi çocukları anne babalarına nasıl bakacak yozlaşma daha az oluyorlar. Kültürlerini ne kadar koruyabilecekler acaba...”

Katılımcı, Kürt kadınının okuyup çalışma hayatına girmesiyle, kültürel değerlerini yaşamaktan uzaklaştığını belirtmiştir. Kürt kadınının okuması toplumsal gerçekleri fark etmesini sağlamaktadır. Bugün için çalışan kadının Kürt toplumundaki popülaritesinin yüksek olması da bundan kaynaklanmaktadır. Katılımcı tarafından, Batılı bir yaşam tarzının kültürel değerleri ile sağlanan uyum bir tehdit unsuru olarak vurgulanmıştır. Özellikle de okuyarak anne babalarından aldıkları kültürel değerleri koruyamama tehlikesi, Kürt kadınına kültürel yozlaşmaya itmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kürtler tarihsel süreçte, dünyanın diğer milletleriyle kıyaslandığında, bir millet olarak var olabilmenin birçok tecrübesini ortaya koymuşlardır. Kadim zamanlardan beri Kürtlerin, kendi yurtlarında yaşıyor olduklarının kanıtına ulaşılabilir (Jwaideh, 2014; Minorsky, 2004; Nikitin, 2013; Zeki, 2014;). Bugün için Kürtler, güneyde Araplar, doğuda Farslar (İranlılar) ve batıda Türkler olmak üzere Ortadoğu'nun diğer üç büyük etnik grubu ile stratejik sınırlara sahiptirler (Izady, 2007).

Yönetimlerin kendilerini meşrulaştırma aracı olarak kullandıkları ulusal tarihin, Kürtlerde kurumsallaşamaması (Izady, 2007), zaman zaman kendi tarihi değerlerinin ya görmezden gelinmesine ya da başka uluslar tarafından sahiplenilmesine neden olmuştur. Kürdistan'ın coğrafi olarak tarihte birçok savaşa sahne olmasına (Jwaideh, 2014; Mihoyan, 2013; Zeki, 2014) Kürtlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar da eklenince (Bitlisi, 2014; Zeki, 2014; Mihoyan, 2013) Kürtleri, diğer milletlerin pek de merhametli olmayan yönetimlerinde günümüze kadar taşımıştır. Kürdistan'ın coğrafi parçalanmışlığı (Jwaideh, 2014) ve ulus devletlerin ortaya çıkışı (Alinia, 2007) Kürtlerin kendi kimlik değerleriyle vatanlarında yaşamalarını zorlaştırmış ve her coğrafyada birbirinden farklı düzeylerde kimlik farkındalıkları oluşmuştur. Dolayısıyla muhatap devletlerin pozisyonuna göre Kürtlerin içinde bulunduğu kimliksel değerleri yaşama boyutu da farklılaşmıştır.

Kürt ulusal kimliğinin gelişimi ve Kürt hareketleri çok sayıda etken tarafından belirlenmiştir. İlk olarak, Kürt ulusal kimliği esas olarak ulus-devletlerin inşası ve diğer azınlıklar kadar Kürtlerin de dışlandığı ve kültürel kimliklerinin inkarının gerekli bir koşul olduğu bölgedeki siyasi güçlerin merkezileşmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Kürt kimliği ve politikası dört egemen devletin sosyo-politik ve kültürel bağlamları içinde farklı şekillerde gelişim kaydetmiş ve yoğun bir şekilde bu farklılıklarla belirlenmiştir (Alinia, 2007)

Söylem çalışmalarında kimlik konuştuğça tamamlanan, üstesinden gelinen bir şeydir. Düşünüldüğünden çok daha esnek, çok daha istikrarsız, çok daha geçişken ve çokludur. Aslında konuşma tamamı ile bir kimlik inşasıdır. Bu inşalar, bütün bir kültürün çoklu seslerinden çekilip alınan durağan olmaktan ziyade geçişler, kayışlar gösteren inşalardır. Her bireyde konuşma sürecinin uzun bir geçmişi vardır, çocukluğa dayanır, yıllar boyu konuşulan seslerin birbirine eklenmesiyle bireyin kendi zihni inşa edilir (Arkonaç, 2008b).

Yanık (2013) özellikle 80’li yıllardan itibaren artan bir oranda kimlik tartışmalarının, gerek Kıta Avrupa’sı ülkelerinde gerekse de ABD, Kanada ve Avustralya özelinde toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda ulus-devlet içerisinde farklı grupların, toplulukların ya da azınlık konumunda olanların farklılık taleplerini dile getirmeye başladıklarını belirtmiştir. Bu tür taleplerin toplumsal ve siyasal alanda oluşturduğu etki, kimlik kavramına ilişkin farklı nitelermelerin de yeni bir boyut kazanmasına neden olduğunu söylemiştir.

Bu çalışmada, Kürtlerin kimlik inşalarında hangi söylem kaynaklarına başvurduklarını ortaya koymak için, söylem analizinde açıklayıcı/yorumlayıcı repertuarlar çerçevesinde analiz yapılarak, katılımcıların söylemlerinde tekrarlayan konuşmalardan, repertuarlar oluşturulmuştur.

Katılımcılar, kimlik inşaları ile ilgili konuşmalarında sürekli tekrarlayan ve aynı anlam çerçevesine işaret eden söylemlere başvurmuşlardır. Bu çalışmada analiz sonucunda 10 repertuar ve 10 tema tespit edilmiştir. Aşağıda, repertuarlar ve temalar hakkında bir özet sunulmuştur.

Kurumsal dayanaklı kimlik repertuarında; katılımcılar söylemlerinde Kürt kimliğini teorikleştirerek, kurumsal bir çerçeve içinde ele almışlardır. Buna göre Kürt kimliğinin tanımlı, geçerliliği olan, varlığı kabul edilen, doğuştan kana ve ırka dayalı olan yönü daha çok ön planda tutulmuştur.

Alıntı 1:

Katılımcı 1, Kürdolog, Türkiye/Mardin

“Tam teşekküllü bir Kürt kimliği için üç şey çok önemlidir. Dil, vatan, millet. Üçü muhakkak olmalı. Biri eksik olursa, bir yerde eksiklik olur...”

Yukarıdaki alıntıda katılımcı, Kürt kimliğinin kurumsal çerçevesini çizmiştir. Buna göre, tanımlı bir Kürt kimliği için dil, vatan ve millet dayanaklı olması gerekmektedir. Bu üç öge, ulus-devlet sistemleriyle beraber etnik kimliklerin ayırt ediciliğini ortaya koymalarına aracılık etmiştir. Dolayısıyla herkesçe görünebilen, somut tezahürü olan bir kimlik tanımlaması yapılmıştır. Katılımcıya göre bunlardan birinin eksik olması, kimliğin yaşanmasını eksik bırakacaktır.

Beşikçi (2013) bir toplumda, insanların kimliğini oluşturan birçok boyut olduğunu belirtmiştir. Ama kimliği belirleyen esas unsurun, bireyin baskı altında tutulan, devamlı olarak baskılarla karşılaştığı yönünün olduğunu, bu bağlamda Kürtlerde de baskılanan ögenin daha çok dil ve kültürel öğeler olduğunu belirtmiştir.

Alıntı 2:

Katılımcı 4, Sağlık Çalışanı, Türkiye/Batman

“Kimlik oluşumunda en çok hangisi eziliyorsa ya da hangisi iktidar, güç, toplum tarafından ya da dini gruplar tarafından baskı altına alınıyorsa; kimliğin o ögesi daha çok öne çıkar. Toplum ya da birey o öğeyi daha çok savunur. Kürtlerin kimliğinde de “Kürtlük” ögesi baskılandığı için daha çok kimliğin o yönünü dile getirmişler...”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcı, Kürt kimliğinde ‘Kürtlük’ ögesinin çok baskılandığı için, kimlikte şimdilik o yönün daha çok ön plana çıktığını vurgulamıştır. Katılımcıya göre bu baskıyı oluşturan da iktidar, güç, toplum ya da dini gruplar olabilmektedir.

Bu repertuar içinde vurgulanan temalardan biri olan *ulus devlet temasında*; kimliğin kurumsal çerçevesi, katılımcılar tarafından Kürtlerin bağımsız bir devlet sahibi olmalarının gerekliliği şeklinde belirtilmiştir. Devlet aygıtı katılımcıların söylemlerinde kişiselleştirilerek, kimliği koruyan bir konuma taşınmıştır.

Selçuk (2012) milliyetçiliğin dünyada yükselişini ele aldığı çalışmasında, 20. yüzyıl sonunda, milliyetçiliğin sonunun gelmeye başladığının sosyal bilim

araştırmacıları tarafından da sıkça tekrarlandığını aktarmıştır. Ancak beklenenin aksine, kapitalizmin yaşadığı yeni süreçler, küreselleşme, medya ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte milliyetçilik farklı boyutlar kazanıp varlığını sürdürmüştür. Yazar milliyetçiliğin, sınırları belli bir ulus devleti temel aldığı–demokrasi, çok kültürlülük, yönetim gibi– düşünsel gelişmelerin etkisi altında siyasal boyutta önemli değişimler yaşadığını belirtmiştir. Bu bağlamda milliyetçilik ile ulusal kimliklerin de önem kazanmaya başladığını, ileri sürmüştür. Buna göre, herkese eşit olarak uygulanan kuralların varlığı, ulusal birlik, toprak bütünlüğü ve devletin yönetsel gücüne aidiyetiyle belirlenen (dilsel, dinsel ve eğitsel birliğin gelişimi ve ortak tarih bilincinin oluşturulması ile güçlenen) ulusal kimlik düşüncesini geliştirmiştir.

Alıntı 3:

Katılımcı 1, Kürdolog, Türkiye/Mardin

“Yüz yıl önce ulus devletler oluştu. Arapların 22 devleti var. Türklerin, Farsların devleti var. Neden Kürtlerin olmasın?”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcı, ulus-devletlerin kurulduğu tarihe vurguda bulunarak, Kürtlerle beraber yaşayan diğer milletlerin kendi bağımsız devletlerinin olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya göre, Kürtlerin de bağımsız devlete sahip olması, hem tarihsel olarak şekillenmiş dünya ulus devlet sistemine uygun düşecektir hem de Kürtleri devlet aygıtını elde etmeleri ile Araplar, Türkler ve Farslar ile eşit düzeye taşıyacaktır.

Yukarıda Selçuk’un ifade ettiği gibi, etnik kimliklerin kendi ayırt ediciliğini daha da belirginleştirdiği bir dönem içerisinde bulunmaktayız. Bugün için etnik kimlikler farkındalığını, daha çok sınırları belli bir coğrafya içerisinde ortak tarih, dilsel ve dinsel birliğe vurguda bulunarak yapmaktadırlar. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcı da, böyle bir çerçeve içerisinde diğer kimliklerle karşılaştırma yaparak, Kürt etnik kimlik farkındalığını kurumsal olarak ayrı bir coğrafya temelinde belirginleştirmek istemiştir.

Yine aynı repertuar içindeki *ulus devlete karşı alternatif sistemler temasında*; katılımcılar farklı kimliklerin bir arada yaşayabileceği, birlikte yaşamı temel alan alternatif sistemlerin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Demokratik sistem, konfederal sistem, özerklik, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi. Katılımcılara göre, Ortadoğu çok etnisiteli bir coğrafya olduğu için, tek bir kimliğin egemen olması farklılıkların bir arada yaşanabilmesinin önünü tıkayabilmektedir.

Çiçek (2012) etnik ve sınıfsal inşa süreçleri bağlamında Kürt meselesini incelediği çalışmasında, Demokratik Özerklik Projesinin etnik ve sınıfsal ilişkiler bağlamında iki önemli olanak sunduğunu belirtmiştir. Yazar ilk olarak, özerklik projesinin etnik kimlikler arasında eşitsizlikler kurarak çatışma çıkaran milliyetçi modellerle inşa edilen Türk etnik grubunun karşısına ikinci bir etnik grup inşa etmeyi öneren federasyon modelinden farklı olarak, ülke genelinde çok etnisiteli yeni bir grubun inşasını mümkün kılacağını ileri sürmüştür. İkinci olarak, demokratik özerklik projesinin, Türk etnik kimliğinin yanı sıra yerel ve bölgesel ölçekte farklı etnik grupların yeniden üretimini garantileyeceğini belirtmiştir.

Alıntı 4:

Katılımcı 9, Milletvekili, Türkiye/Hakkari

“İnsanlar da, illa da ulus devlet mekanizması içinde kimliklerini yaşayabilirler anlayışı yavaş yavaş açılıyor. Bu çağda beraber yaşadığınız bir kültürü, kimliği inkar edemezsiniz. Onunla yaşamak zorundasınız. Kürtler de bu işin farkındalar. Ulus devlet inşasından ziyade, beraber yaşadığı halklarla demokratik yaşam modeli oluşturabilirmiyizin arayışı içindeler. Kürtlerin en ulusalcı nüvesi bile böyle bir gerçekliğin farkında...”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcı, insanlar tarafından bu çağda ulus devlet fikrinin bir kimliğin yaşanabileceği bir çerçeve sunacağı düşüncesini aştıklarını ileri sürmüştür. Katılımcıya göre bu bağlamda Kürtler de ulus-devlet anlayışından gittikçe uzaklaşmaya başlamaktadırlar. Kürtlerin başka kimliklerle beraber ortak yaşamı sağlayabilecek, demokratik yaşam modelleri arayışında oldukları vurgulanmıştır.

Çiçek'in yukarıda ifade ettiği gibi, özellikle Türkiye'deki Kürt siyasi hareketi tarafından dile getirilen ve yönetimde tek bir kimliğin egemenliği yerine, diğer etnik ve dini kimliklerin de temsilini sağlayacak çoğulcu bir sistemin olması gerekliliği, yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcılar tarafından da vurgulanmıştır. Çoklu kimliklerin yönetimini temel alacak böyle bir model, her kimliğin kendi kültürel değerleriyle birlikte var olmasını sağlayacaktır. Katılımcının tek kimlik egemenliğine karşı çok kimlikli alternatif bir sistemi savunması, ötekileştirilen kimlikleri de sahiplenmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu şekilde, Kürt kimliğinin meşruiyet zemini genişletilmiştir.

Yaşantı üzerinden inşa edilen kimlik repertuarında; kimlik, sosyal yaşantıda bazı pratikler üzerinden dile getirilmiştir. Katılımcılar söylemlerinde daha çok kendi yaşam deneyimlerine vurguda bulunmuşlardır. Bu repertuarda kimliğin inşası çok boyutlu pratiklerin sonucudur. Bunlar; mekan-kimlik ilişkisi, ötekileştirme, etkiye-tepki şeklinde gelişen kimlik, eğitimin kimlik bilinçlenmesine katkısı, öteki kimlikten biriyle evlenmenin bir tehdit olarak görülmesi şeklindedir.

Taylor ve Littleton (2006) bir mülakatın hikaye-söylemsel analizinde, katılımcıların biyografik konuşmalarındaki ortaklıkların örneğin, tipik olarak görülen yerleşik anlamların ve hayat yollarının keşfedilebileceğini söylemişlerdir. Kabul edilen veya reddedilen ve yeniden müzakere edilen dolayısıyla belirli biyografik olaylara ve konuşmacının hayat durumuna uygun hale getirdiği kişisel bir kimlik inşasına kaynaklık eden, elde edilebilir anlamlar doğrultusunda kimlik inşasını görebilmenin mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Alıntı 5:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

“Ailemizin içindeki Kürt kültüründen tamamen kopma hiç olmadı. Biz Eskişehir gibi bir yerde, benim annem de salçasını bahçede kendisi yapardı. Yünlerini çıkar bahçede yıkardı. Yer yataklarında yatarız mesela...”

Yukarıdaki alıntıda katılımcı, kimliğin sosyal yaşamda bazı pratikler üzerinden devam ettirildiğini belirtmiştir. Bunlar, evinde kendi salçasını yapmak,

yünlerini bahçede yıkamak ve yer yataklarında yatmak şeklindedir. Bu pratikler aynı zamanda kimliğin kültürel geçmişini hatırd tutma vazifesi görmektedir.

Katılımcının Eskişehir’de ailesinin kimliğini nasıl devam ettirdiğini söylediği anlatı, Taylor ve Littleton’un yukarıda değinmiş olduğu ve bireylerin geçmiş deneyimlerini anlatarak, kimlik inşalarını nasıl sağladıklarına dair açıklamalarına uymaktadır. Katılımcıya göre, kimlik geçmişin hatırd tutulması sayesinde yaşanmaktadır. Dolayısıyla katılımcı kimlik inşasını, aslında geçmişini hikayeleştirerek yaşamaktadır. Burada katılımcı tarafından reddedilen ailesinin Kürt kimliğini kaybettiği iddiasıdır. Müzakereye açtığı şey ise, Kürt kültürünün geçmişteki bazı kültürel öğelerinin bugün için de devam ettirildiği dolayısıyla bunun da kimliğin kaybolmadığına kanıt olarak sunulmasıdır.

Bu repertuardaki *mekânda inşa edilen Kürt kimliği temasında*; katılımcılar buldukları mekâna göre kimlik farkındalıklarını ayrı düzeylerde yaşamaktadırlar. Genel olarak Kürt coğrafyasında doğup büyümüş Kürtler, başka kimliklerle etkileşime geçince Kürt kimlik farkındalıkları artmıştır. Kürt olup, Kürt kültüründen ve dilinden uzak bir coğrafyada yaşayanlar da, Kürtçenin konuşulduğu ve Kürt kültürünün yaşandığı yerlere gidince kimlik farkındalığı artmıştır.

Alıntı 6:

Katılımcı 11, Psikolog, Türkiye/Eskişehir

“Diyarbakır’a gelmeseydim, Kürdistan’da çekilen sıkıntıları, Kürtlerin ne istediğinin farkına birinci ağızdan yaşayarak, görerek şahit olmasaydım bu bilince sahip olmayabilirdim. Batıdaki kuzenlerim için hala da Kürt olmuş, Türk olmuş çok fark etmiyor.”

Yukarıdaki alıntıda katılımcı için Diyarbakır, kimlik farkındalığının oluşmasında bir etken olmuştur. Özellikle Kürtlerin kendi kimliklerinden dolayı yaşadığı sıkıntılara tanıklık etmek, bu farkındalığı artırmıştır. Katılımcıya göre bu durumdan habersiz olan Kürtler etnik kimliklerini sahiplenmemektedirler. Örnek olarak da Batı’da büyümüş ve hala orada yaşamaya devam eden kuzenlerini vermiştir.

Aynı repertuar içinde ele alınan *ötekileştirilen Kürt kimliği temasında*; katılımcılar söylemlerinde, kendi hayatlarında Kürt olmak üzerinden yaşadıkları ayrımcılık pratiklerini vurgulamışlardır. Ötekileştirme pratiklerini daha çok deneyimledikleri olaylar üzerinden anlatmışlardır. Buna göre, Kürtler ötekileştirilen bir kimlik konumunda tutulmaktadır.

Tezcür (2013) Türkiye'deki Kürt kimliğinin bürokrasi alanında maruz kaldığı ayrımcılık pratiklerini incelediği çalışmasında, 1980 yılından sonra Türkiye'de valilik yapan kişilerin etnik kimliklerini incelemiştir. Araştırma sonucunda yazar, Kürtlerin valilik makamında temsiliyetinin çok az olduğunu, hem kaymakamlık sınavı aşamasında hem de vali atamaları aşamalarında belli bir etnik kimliğe ve coğrafi geçmişe sahip olanların tercih edildiğini belirtmiştir.

Alıntı 7:

Katılımcı 19, Mühendis, İran/Kirmanşah

“İran’da devlette Kürtler bazı görevler alabilir. Ama Kürtler müdür olamaz, vali olamaz, bakan olamaz. Cumhurbaşkanı kesinlikle olamaz. Rejim Kürtlük ve Sünniliğe beraber hiç izin vermez. İran’da tarihte ilk Kürt bakan Şii idi. Kürtçe de bilmiyordu. Sadece kökeni Kürt idi...”

Yukarıdaki alıntıda katılımcıya göre ötekileştirmenin en belirgin yaşandığı durum, Kürtlerin İran’da hem etnik kimliklerinden hem de mezhep kimliklerinden dolayı devletin belli kademelerinde görev alamamalarıdır. Kamusal alanda belli bir mevkide bulunmuş olanların Kürt kimlikleri belirgin olmayıp, aynı zamanda mezhep olarak da Şia’dırlar.

Ötekileştirmenin kurumsal boyutunu anlamak üzere Peled-Elhanan (2008) İsrail’deki ders materyallerinde Filistin kimlik temsilini incelemiştir. Yazar, İsrail’de basılan tarih ve coğrafya ders kitaplarında Filistin milletinin inkar edildiğini, sadece bölgesel bir kimlik üzerinden tanıtıldığını belirtmiştir. Buna göre ırkçılık, kitaplarda, gazetelerde, akademik tartışmalarda, politik konuşmalarda ve parlamenterlerin kendi aralarındaki tartışmalarında ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla devletin bütün kurumlarında Filistin kimliği ötekileştirilmiştir.

Alıntıda katılımcının söylemleri ile Tezcür'ün (2013) araştırma sonuçları aynı paralelliktedir. Buna göre Kürtler kurumsal düzeyde bir ötekileştirmeye maruz bırakılmaktadırlar. Bunu yapan da hem İran'da hem de Türkiye'de devletin kendisidir. Böylelikle, Kürt kimliğinin Fars ya da Türk kimliğiyle devlet yönetiminde eşit düzeyde temsiline engel olunmaktadır.

Yine aynı repertuar içinde ele alınan *“Etkiye-tepki”* olarak gelişen farkındalığa dayanan kimlik temasında ise; katılımcıların söylemleri Kürtlerde ilk defa oluşan bir kimliğe değil daha çok var olan ama sonradan farkına varılan bir kimliğe işaret etmektedir. Sonradan oluşan bu farkındalığa sebep olan da, başka kimliklerle etkileşime girme ve maruz kalınan bazı ayrımcılık pratikleridir.

Kürtler ve Kürdistan Tarihi kitabının yazarı ve Osmanlı ordusunda üst düzey görevler almış olan Zeki, kitabının girişinde şu ifadeleri kullanmıştır: *“Türkiye’de ‘Osmanlı’ kavramı bütünüyle ortadan kaldırılıp yerine ‘Türk’ ve ‘Turan’ kavramları kullanılmaya başlandığı andan itibaren, ben de Türk olmayan her Osmanlı vatandaşı gibi doğal olarak Türklerden ayrı bir ulusal kimliğin bilincine vardım. Bu bilinç, beni duygusal ve duyarlı bir ulusçuluğa ve ulusal nitelemeleri ön plana çıkarma eğilimine yöneltti.”* (Zeki, 2014: 23) Zeki'nin bu ifadeleri, etnik kimliğine yönelişinin temelinde, tepkisel bir yönelimin etkisinin olduğunu göstermektedir.

Alıntı 8:

Katılımcı 20, Öğretmen, Türkiye/Şanlıurfa

“... Zorluk göre göre, dayak yiye yiye kendimize geliyoruz. Batı okullarına gelmeseydik, Türk milliyetçileriyle karşılaşmamış olsaydık, dayak yemeseydik bu kadar gelişmezdik.”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, katılımcıda kimlik farkındalığının gelişimi tepkisel olmuştur. Katılımcının Türk milliyetçileri ile karşılaşması ve Kürt etnik kimliğinden dolayı maruz kaldığı sıkıntılar, kimlik farkındalığını artırmıştır. Zeki'nin de yukarıda belirttiği gibi, Kürtlere dayatılan Türk milliyetçiliği, Kürtlerin etnik kimliklerini daha çok sahiplenmeye neden olmuştur. Bu durum, ötekileştirilen

etnik grupların kendi iç dinamiklerine daha çok yönelmesine ve iç grup aidiyeti kimliği üzerinden kendilerini tanımlamalarına neden olmaktadır.

Eğitime dayalı olarak artan Kürt kimlik bilinci temasında; katılımcılar, eğitimle ile Kürtlerin kendi kimlik farkındalıklarını daha çok yaşadıklarını belirtmişlerdir. Eğitim kurumsal bir yapı olarak Kürt kimliğini beslemektedir. Belli bir eğitim seviyesine ulaşmış Kürtler daha çok Kürtlüklerinin farkına varmışlardır.

Acar'ın (2007) Diyarbakır örneğinde Kürt kimlik inşasını incelediği çalışmasında, eğitim düzeyi artan Kürtlerin etnik kimliklerini saklamadan daha sabırlı/duyarlı davrandıklarını ve kendilerini içine dâhil ettikleri grubun çapını büyütürken, önyargılardan/negatif tutumlardan koruma yolunu izlediklerini, ortaya koymuştur. Eğitim düzeyi düşük, toplumsal hayat ile bağları daha sınırlı olanların, etnik kimliklerini geri çekip/silikleştirerek daha çok benzerlikleri öne çıkararak, özgüvenlerini koruma yolunu seçmiş olduklarını belirtmiştir.

Alıntı 9:

Katılımcı 38, Pedagog, Türkiye/Van

“Eğitimin yükselmesiyle elbette bir bilinçlenme olur. İrade göstermeye başladılar. Kürtler Kürtlüklerinin farkına vardılar. Bir bahçede bir tek çiçeğin yetişmediğini anladılar. Farklı bir çiçek olduklarını fark ettiler. Eğer Kürtlerin de okulları olsa, bilimi öğrenseler, bir daha kimse onları kandıramayacak. Onun için Kürtler eğitim, kimliğin ve bilginin, öğrenmenin temelidir diyorlar.”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi katılımcı, eğitimle Kürtlerde kimlik bilinçlenmesinin arttığını belirtmiştir. Katılımcıya göre eğitim, Kürt kimlik ayırt ediciliğini fark ettiren bir işleve sahip olmaktadır. Aynı zamanda eğitimin kurumsallaşarak Kürtler arasında yayılması, Kürtlerin başkaları tarafından kandırılmalarının da önünü almaktadır.

Acar'ın çalışmasında ortaya çıkan bulgular ve katılımcının söylemleri beraber değerlendirildiğinde, Kürt kimliğinin, Kürtler tarafından rahatça ifade edilebilmesinde eğitimin işlevsel bir yönü bulunmaktadır. Buna göre, eğitim

düzeyinin yükselmesiyle Kürt kimlik farkındalığı artmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü ise, Kürt kimliğini geri planda bırakmakta ve başka kimliklerle özdeşleşmeyi beraberinde getirmektedir.

Aynı repertuar içinde ele alınan bir başka tema, *Kürt kimliğini devam ettiren/ortadan kaldıran bir yapı olarak 'evlilik'* temasıdır. Bu tema bağlamında, katılımcılar kimlik inşalarında, evlendikleri kişilerin Kürt olup olmamalarının Kürt kimliğinin korunması için etkili olduğunu savunmuşlardır. Kürt olmayanlarla evlenenlerin kendi kimliklerinden de uzaklaştığını belirtmişlerdir.

Clarke, Gilmour ve Garner, (2007) Britanya'daki iki köyün bireylerinin sadece kendi köyünden biriyle evlenmelerinin kimlik inşasındaki etkisini araştırmışlardır. Buna göre, Britanya'da kimliklerin çok kompleks ve birbirine kaşıt konumda olduğunu belirtmişlerdir. Toplumun hem duygu temelinde hem de somut bazı yönlerden birbirinden ayrılmış olduğunu, bu psikolojik ve fiziksel sınırların, kimlik ve toplum düşüncesinin birbirini etkilemesi bağlamında, büyük önem arz ettiğini belirtmişlerdir. Aidiyet duyguları bu sınırlar üzerinden oluşmuştur. Bu aidiyetin kendi aralarındaki evlilik üzerinden nasıl gerçekleştiğini anlamak için Plymouth'daki, Efford ve Eggbuckland köylerinde yaşayan kişilerin hayatlarını incelemişlerdir. Buna göre Effordlular sadece kendi aralarında, Eggbuckland'dakiler de kendi aralarında evlilik gerçekleştirmişlerdir. Bunu da kendi kimlikleri olarak ortaya koymuşlardır.

Alıntı 10:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Evlence eşimin Kürt olması, benim için annemin babamın kim olduğu kadar önemlidir. Bir Kürt olmak ne kadar önemliyse ve ben bundan onur duyuyorsam, eşimle de gurur duymak isterim. Çünkü bir Kürt kadını bir Kürt erkeğinden başkası kaldıramaz. Kültür çatışmaması yaşamamam gerekir. Benim halkımdan olmalı. Benim dilimi anlamalı. Benim duygularımı anlamalı.”

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, katılımcıya göre kendi etnik kimliğinden biriyle evlenmek, kendi kimliğinin kültürel değerler üzerinden korunup, devam ettirilmesinde önemli bir etken konumundadır. Bunu da anne babasının kim olduğu kadar önemli görmüştür, yani kana dayalı bir geçmiş kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla kültürel bir çatışmanın yaşanmaması için katılımcı tarafından aynı etnik kimlikten biriyle evlenmek şart koşulmuştur.

Clarke, Gilmour ve Garner'ın (2007) araştırma sonuçları ve katılımcının ifadeleri beraber değerlendirildiğinde, kendi etnik kimliğinden ya da köyünden biriyle evlenmek, bireyler için bir kimliğe işaret etmektedir. Hem kültürel değerlerin devam ettirilmesi hem de aidiyet duyguları evlilik kurumu üzerinden aktarılmış olmaktadır. Öteki kimlikten biriyle evlenmek bu aidiyet kimliğini zayıflatacaktır.

Dil, Kürtçeyi konuşabilme üzerinden kabul/ret edilen Kürtlük repertuarında; katılımcılar, kimlik inşasında dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, Kürt olarak varlıklarını ispatlamak için dilin ayırt edici bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamışlardır. Kürtçeyi konuşabilmek, kimliğin sürekliliği ve hayatta kalması için ayırt edici iken; Kürtçenin konuşul(a)maması kimliğin yaşanmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür.

Orhan (2012) Türkiye'deki dil politikalarını incelediği çalışmasında, Osmanlı'da ilk olarak Namık Kemal gibi Tanzimat Aydınlarının, dile siyasal bir kimlik olarak ortak kimliği inşa etmek için müdahale ettiklerine değinmiştir. Osmanlı'nın son dönemindeki bu politikaların, Cumhuriyet döneminde uygulanacak dil politikalarına da zemin hazırladığını belirtmiştir. Buna göre, dil politikaları, ortak kimlik inşa etmek, sanal birlikleri güvence altına almak için kullanılmıştır. Bu birliktelikler başta ve öncelikli olarak dilde aranmış ve bu nedenle tek dil politikaları hakim olmuştur. Yani dil politikaları, yeni bir kimliğin inşası için kullanılmıştır denilebilir.

Alıntı 11:

Katılımcı 3, Öğrenci, Suriye/Qamişlo

“Evet, Araplarla, Türklerle büyüdük. Ama Kürtlüğümüzü ispat etmeliyiz. Bunun için de en önemlisi dildir. Dil olmasa, o millet de olmaz. Türkiyeli bazı Kürtler, Kürdistan olsun diyorlar. Ama Kürtçe bilmiyorlar. Kürtçe konuşulmayan Kürdistan’ı ne yapacaksın? Araplar, Türkler, Farstar nasıl dilleriyle okuyorlarsa Kürtlerin de öyle olması lazım.”

Katılımcıya göre dil, Kürt olarak varlığını ispat etmek için en büyük bir araç konumundadır. Bir milletin varlığını devam ettirebilmesi anadilini konuşmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kürtçe, Türkler ve Araplar ile yaşayan Kürtlerin farkındalığını ortaya koyacaktır. Bu yönüyle dilin, bağımsız bir ulus devletten de daha önemli olduğu vurgulanmıştır.

Orhan’ın, Osmanlı Tanzimat dönemi ile Cumhuriyet dönemlerinde dilin ortak bir kimlik inşa etmek işlevselliğine yaptığı vurgu ve katılımcının söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, dilin ortak bir ulus kimlik inşasına aracılık ettiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu yönüyle dil bir iletişim aracı olmanın da ötesinde, siyasal bir kimlik inşa görevi üstlenmektedir. Bu yüzden uygulanan dil politikaları daha çok egemen bir kimlik iktidarını oluşturmak için olmuştur. Kürtler için de birlikte yaşadığı diğer kimliklerden farkındalığını ortaya koyacak, Kürtçenin konuşulması ve eğitimde kullanılmasıdır.

Kürt kimliğine karşı dayatılan alternatif kimlikler repertuarında; din kimliği, Kürtçe dışındaki egemen kimliğin dili ve Kürt kültürü dışındaki yaşam tarzları şeklinde farklılaşabilmektedir. Dayatılan kimlikler, Kürtleri iki ayrı pozisyon almaya itmiştir. Bir kısmı, bu alternatif kimliklere uyum sağlarken; diğer bir kısmı ise, bunlara karşı çıkmıştır. Uyum sağlayanlar, Kürdün gözünde asimile olan bir konumda kalmışken; alternatif kimliklere karşı çıkanlar ise, egemenin gözünde, sorunlu bir kimlik sahibi olmuşlardır.

Saghaye-Biria (2012) bir çeşit ırkçılık olan İslamifobia’nın 12 Eylül saldırılarından sonra Amerikan toplumundaki Müslümanların nasıl maruz bırakıldıklarını, Amerikan Kongresinde İslam’a ve Müslümanlara karşı Kongre üyelerinin söylemlerinden ve uzmanların tanıklıklarından hareketle, incelemiştir. Bunu anlamak için araştırmacı, kongre üyelerinden Peter King’in daha önceki

beyanatlarını, gazetede ki röportajlarını bir araya getirmiştir. Peter King, işe direkt olarak Radikal İslam'ın Amerikan toplumu için bir tehdit oluşundan başlamıştır. Bunu açıklarken de potansiyel tehdidi cami üzerinden anlatmıştır. Ve bu camilerin farklı İslami Grupların kontrolünde olup büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. En son da sözü El-Kaideye getirip Müslümanların onlara olan desteğinden bahsetmiştir. Dolayısıyla bir stereotipleme ile Müslümanları kendine düşman bir pozisyonda konumlandırmıştır. Neticede, bireysel olarak Amerikalı Müslümanlar sadık, barışçıl ve yardımsever vatandaşlar şeklinde tanımlanırken; İslami cemaatler, Müslüman Amerikalıların radikalleşmesini tetiklemekle ve cemaatlerin içerisindeki aşırıcılığı kontrol altında tutamamakla suçlanmışlardır. Dolayısıyla Amerikan toplumundaki Müslümanlar iyi ve kötü olarak iki ayrı kimlikle nitelendirilmişlerdir.

Taylor (2005) da çalışmasında, çocukken göç ettirilmiş bir kadın örneğinden bahsetmiştir. Orada yaşadığı uzun yıllardan sonra bile, aksanı onu farklı olarak işaretlediği için yeni ülkedeki kimliğinin 'sıkıntılı' olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla "sıkıntı" yüzünden bir konuşmacı, kendi hayat koşulları tarafından verilmiş diğer kimlik iddiaları veya konumlandırmaları ile uzlaşma içinde olabileceğini ileri sürmüştür.

Alıntı 12:

Katılımcı 29, Doktor, Türkiye/Erzurum

"Bizim aile Müslümanlığı bir üst kimlik olarak benimsemişti. Bu şekilde daha rahattılar. Türklerin zihnindeki Müslüman, Kürde göre daha az zarar veriyordu. Kürt denince akla bir sürü soru işareti gelir. Kürt kavgacıdır, yakar, yıkar. Bundan dolayı kendilerini Müslümanlıkla tanımladılar..."

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, katılımcı kendi etnik kimliğinin problem olarak görüldüğü bir toplum içerisinde Müslümanlık kimliğini benimseyerek, yaşayacağı muhtemel sıkıntılardan kurtulmaya çalışmıştır. Burada Müslümanlık kimliğinin tercihi dini hassasiyetten değil, egemen kimliğin gözünde kabul edilebilir bir pozisyon alabilmek içindir. Bu durum, Taylor'un çalışmasında kendi dilindeki aksandan dolayı sıkıntı yaşayan kadının, kendisine önerilen kimliklerle uzlaşma kurması ile aynı paralelliktedir. Her iki örnekte de kendi

kimliğinden dolayı sıkıntı yaşadıkları toplum içerisinde, baskın kimliğe uyum sağlayarak sorunlu olarak görülen kimliğinden dolayı maruz kaldığı sıkıntılardan uzaklaşacak, bir pozisyon alınmıştır. Bu bir anlamda üst kimliğe ulaşabilecek bazı stratejiler geliştirerek, adaptasyon sağlamaktır.

Bu bağlamda Natali (2009), Türkiye'nin siyasi yapısındaki değişimlerin Kürt kimliği üzerindeki etkilerine değinmiştir. Buna göre, İmparatorluk sonrası ulus temelli kurulan Türkiye'de, Kürt kimliği devlet otoritesi tarafından sürekli baskılanan bir konumda kalmıştır. Bu durum, Kürt kimliğinin tezahüründeki kanalları kapattığı için; kendini başka eğilimlerin bir parçası olarak ancak ifade edebilmiştir. Yani Kürtler Kürt olarak değil; ancak 'Türk vatandaşı, solcu veya muhafazakâr, İslami bir kimlikle' var olabilmişlerdir.

Din kimliğinin, Kürt kimliği yerine konulması repertuarında; katılımcılara göre her milletin, dini kendi algısına göre kurumsallaştırması, etnik kimlikler için bir tehdit unsuru olmaktadır. Böylelikle Türk-İslam, Arap-İslam şeklinde sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kürtlerde din algısı bağımsız kurumlar olan medreseler üzerinden geliştiği için, sözcüleri devlet üzerinden bir din algısı ile yetişen Türklerdeki din hassasiyetleri devletin hassasiyetleri ile eş olabilirken; Kürtler bu tür bir dindarlaşmayı devletleşmek şeklinde algılayabilmektedirler. Bu şekilde bir dindarlaşmayı kabul eden Kürtler kendi kimliklerinden uzaklaşmaktadırlar.

Beşikçi (2013) Ortadoğu coğrafyasında Kürtleri baskı altında tutmak isteyenlerin Müslüman devletler olduğunu vurgulamıştır. Irak'ta, İran'da, Türkiye'de ve Suriye'de Kürtlerin haklarının ve özgürlüklerinin İslam kardeşliği sloganı kullanılarak engellenildiğini belirtmiştir.

Alıntı 13:

Katılımcı 14, Sosyolog, Türkiye/Muş

“İslam ile millet arasındaki çelişki, bir milletin İslam algısını kurumsallaştırıp, başka bir millete dayatmasından kaynaklanır. Doğal seyrinde giden bir İslam milletleri asimile etmiyor. Türk İslam'ı, Kürt İslam'ı, Arap İslam'ı ister istemez ortaya çıkıyor. Kürtler Şafii'dirler. Mesela

devlet merkezli Türk-Hanefi İslam anlayışını, bazı cemaatler ya da siyasi partiler İslam'ın kendisi gibi alıp Kürtlere uyguladığında ve bunu da İslam'daki dini hassasiyetten dolayı ön plana çıkardığında, millet ikinci plana düşüyor. Ortak İslam anlayışımızı kullanarak, Kürt kimliğini arkaya itiyorlar. İnsanlar da bundan dolayı Kürt kimliğine yeterince önem vermiyorlar.”

Katılımcıya göre, her millet İslam'ı kendi algısına göre kurumsallaştırıp başkalarına da din olarak bunu sunduğunda, kurumsallaştırılan bu din anlayışı farklı kimlikleri asimile etmektedir. Örnek olarak Türkiye'de Hanefi merkezli bir İslam anlayışı, cemaatler ve siyasi partiler tarafından Şafii olan Kürtlere dayatıldığında, Kürt etnik kimliği ikinci planda tutulmuş olmaktadır. Burada Kürtlerden dindarlaşmayı beklemek, aslında Türk-İslam anlayışı çerçevesinde kurumsallaşan bir dine uymayı dolayısıyla devletleşmeyi beraberinde getirmektedir.

Beşikçi'nin de yukarıda değinmiş olduğu gibi Ortadoğu coğrafyasında din kimliği çoğu zaman iktidarlar tarafından etnik kimliklerin kendi dilsel, kültürel haklarını elde etmelerinin önünü tıkamak için dayatılmıştır. Katılımcının da değinmiş olduğu gibi, her devlet kendi anlayışına göre bir din kimliği ile bunu başka kimliklere dayattığında, onlardan dindarlaşmayı değil; daha çok kendileri gibi olmasını beklemek şeklinde gerçekleşmektedir. Hatta kendi dilsel ve kültürel haklarını dile getirenler, ortak dini kimlik dayatıldığında, buna adaptasyon sağladıklarında kendi kimliklerinden uzaklaşmaktadırlar.

Tarihi şahsiyetler üzerine temellendirilen Kürt kimliği repertuarında; katılımcılar, kendi söylemlerinde kimliklerinden bahsederken sık sık tarihe mal olmuş belli Kürt şahsiyetlere vurguda bulunmuşlardır. Bu şahsiyetler diğer kimlikler tarafından da kabul gördüğü için, kimliğini onlara dayandırmak, tarihi bir referans sağlamaktadır.

Durur (2011) milli kimliğin kendini sürekli olarak yeniden üretebilmesinin, millet olgusunun tarihsel kökleri temelinde sonsuza uzanan bir şey olarak kavranıp kabul edilmesine ve diğer milletlerle (onlar) arasındaki farklılığına olduğu kadar; kendi içindeki aynılığına (biz) da bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ortak geçmiş

kurgusunun, aynı milli kimliğe sahip bireyler arasında kendi varlığından emin olmayı sağladığını, bu ontolojik güven tarih anlatısının inşa ettiği ‘diğerlerinden farklılık’ tanımını temelinde ayrıcalıklı bir konum da üreterek millet bütünlüğünü yapılandırdığını belirtmiştir.

Bu bağlamda Güneş de (2013) Kürt kimlik temsilinde artık bir mit haline geldiğini söylediği “Newroz” kavramından bahsetmiştir. Newroz’un Kürt hareketine bağımsız Kürt kimliğini belirtme ve farklılaştırmada konumlandırılmış bir köken miti ve Kürtlerin bir ulus olarak doğuşunun anlatısını sağladığını, belirtmiştir.

Kürt kimliğinde Ehmedê Xanî’nin ‘Mem û Zîn’inin rolüne değinmiş olan Bruinessen de (2005) eserin 20.ci yüzyıl Kürtleri arasındaki ününün yalnız Kürt etnik kimliğiyle gururun değil, bir Kürt devleti arzusunun da güçlü bir ifadesi olarak okunabileceğini ileri sürmüştür. Bruinessen’e göre, Xanî’nin eserini özellikle Kürtçe yazmış olmasını ve eserine Kürtlerin komşu devletler tarafından tabi kılınmasına, aralarında birliğin olmayışına ve halkını birleştirecek ve eski fatihlerini dize getirmeye zorlayacak bir Kürt kralın yükselmesi arzusuna dair yakarıyla başlamış olmasının, bugün için Kürt milliyetçilerinin milliyetçilik söylemlerini Xanî’ye kadar dayandırmalarına ve milliyetçiliklerinin en az Xanî’nin zamanları kadar geriye giden tarihsel köklere sahip olduğunu belirtmelerine kaynaklık etmiştir.

Alıntı 14:

Katılımcı 29, Doktor, Türkiye/Erzurum

“Mesela birçok âlim var. Kürt’tür. Ama İslami çalışma yürüttükleri ya da devletleri olmadığından Kürt kimlikleri değiştirildi. Ya Arap, ya Fars ya da Türk’tür denildi. İstanbul’u fetheden Fatih’in yanındaki Molla Goran’i Kürt idi. Selahaddin’i Eyyubi Kürt idi.”

Katılımcıya göre, tarihte tanınmış bazı önemli şahsiyetler Kürt olmalarına rağmen, başka kimlikler üzerinden tanıtılmıştır. Örnek olarak Fatih’in hocası Molla Goran’i ve Selahaddin-i Eyyubi verilmiştir. Bu kişilerin Kürt olmaları, kendilerini onlara nispet ederek kimliğini ortaya koyan bütün Kürtler için bir referans kaynağı olmaktadır. Çünkü bu şahsiyetler aynı zamanda tarihe mal olmuş, herkesçe bilinen

kişilerdir. Dolayısıyla onlara dayandırılan bir kimliğin meşruiyet zemini de genişletilmiş olmaktadır.

Durur ve Güneş'in, etnik kimliklerin kendi farklılıklarını ortaya koymak için kendilerini tarihe dayandırdıklarını söylemesi ile katılımcının Kürtler arasında tarihe mal olmuş şahsiyetlere kimliğini dayandırması, hepsinde de ortak tarihe yapılan bir vurgudan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Bruinessen'in Xanî'nin 'Mem û Zîn' eserinin bugün için Kürt milliyetçilerinin milliyetçilik söylemlerini tarihe dayandırmasına kaynaklık ettiğini belirtmesi de yine kimliğin ortak tarihi şahsiyetlere dayandırma çabası olarak görülebilir.

Farklılaşmaya/ihtilafa dayalı bir kimlik olarak Kürtlük repertuarında; katılımcılara göre Kürt siyasetinde etkin kişilerin hem kendi aralarındaki güç çatışması hem de bütün Kürtler için dillendirdikleri birbirinden farklılaşan siyasi projeleri, Kürtlerde ulusal kimlik karmaşasına neden olmuştur. Bunun dışında etnik kimlik ve dini kimlik noktasında da bir farklılaşma yaşanmaktadır. Sol görüşten olanlar, Kürtlerin dini değerlerine çok değer vermezken; din kimliğini ön plana çıkaran Kürtler, kendi kimliklerini yeterince önemsememektedirler.

Ichiyama, (1996) azınlık gruplar üzerine yaptığı çalışmasında, egemen kimliklerle entegrasyona giren azınlık grupların kendi kimlik değerlerinden uzaklaşmaya başladığını belirtmiştir. Buna göre, araştırmada bir grup Hawaiiili öğrenci Amerika'ya gittiklerinde, Hawaiiili kimliklerinde düşüş görülmüştür. Daha çok üst kimliğe karşı bir adaptasyon yaşamışlardır. Bunu da etnik kimliklerinin neden olabileceği olumsuz durumlardan sakınmak için yapmışlardır (Akt., Howard, 2000, s. 375).

Azınlık grupların kendi kimliklerinden uzaklaşmasına örnek, Afro-Amerikalı öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada da ortaya çıkmıştır. Fordham ve Ogbu (1986) Afro-Amerikalı öğrencilerin kimlik inşalarının, başarısızlık durumu ile ilişkisini araştırmıştır. Buna göre, Afro-Amerikalı öğrenciler arasındaki akademik başarısızlığın, bu öğrencilerin ırk kimliklerine sahip çıkmalarına ve kendi kültürlerine bağlılıklarına sebep olmaktadır. Arroyo ve Zigler (1995) ise, yüksek başarılı Afro-Amerikalı öğrencilerin ise "ırksız" bir şahıs (persona) geliştirdiklerini,

ortaya koymuştur. Öğrenciler, “ırksız persona”yı kişilerarası çatışma ve ikircikliliğe rağmen ortaya koymuştur. İrksız hal ve davranışları sahiplenmek, Afro-Amerikalı öğrenciler için kendi etnik kimliği açısından olumsuz psikolojik sonuçlara neden olmaktadır (Akt., Howard, 2000, s. 369).

Alıntı 15:

Katılımcı 34, Serbest Meslek, Avustralya/Sydney

“Kürtler önce kendi içinde bir kimlik problemi yaşıyor. Bugün Rojava, Rojhilat, Bakur, Başûr, Diaspora. Farklı kimlikler. Yani bir ittifak yok. Politik olarak ihtilaf var. Kürtlerde bir ideoloji hastalığı var. Birçoğu kendi dil ve kültürünü yaşaması gerekirken; kendi ideolojisini ön plana çıkartıyor. Sol görüşten olanlar, Kürtlerin dini değerlerine çok kıymet vermez. Dindar Kürtler de din dışındaki tüm ideolojileri reddediyorlar.”

Katılımcı, Kürtlerdeki coğrafı parçalanmışlığın Kürtlerde farklı kimliklerin oluşmasına neden olduğunu belirtmiştir. Bu ihtilaf Kürt kimliğinde, din ve ideoloji ekseninde iki tür farklılaşmaya neden olmuştur. Buna göre dindar Kürtler etnik kimliklerini önemsemekzen; sol görüşten olan Kürtler de Kürtlerin dini değerlerine önem vermemektedirler. Bu durum katılımcıya göre, Kürtlerde bir kimlik problemine işaret etmektedir.

Azınlık gruplar üzerine yapılan literatür çalışması ve katılımcının söylemleri beraber değerlendirildiğinde, kendi kimliğinden uzaklaşmak ya da kimlik karmaşası çeşitli boyutlarda yaşanmaktadır. Fırsatların eşitsizliği durumunda, egemen kimlikle eşit olmak için bireyler kendi kimliklerini ikincil konumda tutabilmektedirler. Ya da azınlık grup bir güç ya da başarı elde ettiğinde, kendi azınlık kimliğinin bu konumunu tehdit etmesi durumunda, üst kimliğe bir adaptasyon sağlayabilmektedir. Katılımcının söylemleri daha çok Kürtlerin kendi içinde siyasi bir iktidar sorunu yaşadıklarını göstermektedir. Bu da temel olarak din kimliği ile ideoloji kimliği bağlamında yaşanmaktadır.

Ortak çatı olarak Kürtlük repertuarında; farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtler kendi kimliklerinden dolayı aynı sıkıntılara maruz kaldıkları için, bu durum bütün

Kürtleri ortak acı etrafında birleştirmektedir. Kürtlerdeki farklı ideolojik ve dini kimlikler böylece ortak Kürt kimliği paydasında bir araya gelmektedirler.

Güler'in (2013) Türk ve Kürt gruplar arasında gruba özdeşleşme, gruplararası kaygı ve yanlılığın gruplar arasındaki sosyal mesafe üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında ortaya çıkan sonuçlardan biri; Kürt kökenlilerin Türk kökenlilerle eşit statüyü paylaşmadıkları, işbirliği içinde olmadıkları ve ortak bir paydada hareket edemeyeceklerini düşündükleri olumsuz/düşük bir temas koşulunda; iç gruba aidiyetlerini arttırdıklarıdır. Güler'e göre, Kürtlerin gözünde, devlet Türk kimliğine ayrıcalıklı bir konum sağlarken, Kürt kimliğini ise bazı noktalarda (eşit statü, işbirliği gibi) mahrum bırakmaktadır. Bu durum, Kürtleri mahrumiyetlerini elde etmek için, Kürtlerle daha güçlü bir dayanışma içine girerek, otoriteye/devlete yaklaşma şeklinde yansımıştır. Çünkü mahrum bırakılana hakkını verecek olan otoritenin kendisidir. Dolayısıyla Türk kimliğidir.

Alıntı 16:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Kürtlerin geleceği daha iyi olacak. Bugün, dünden iyiydi; yarın da, bugünden daha iyi olacak. Şu ana kadar birlik olamadık. Ama İŞİD/Daiş bizi bir yaptı. Bazen menfaatlerimiz de bizi bir yapacak. Biz menfaatlerimizin bizim birlik oluşumuza bağlı olduğunu göreceğiz. Özellikle Kobanê savaşından sonra epey ilerledi. Kürtlerin hepsi bir oldu.”

Katılımcı, Kürtlerin kendilerini hedef alan ortak bir tehdit etrafında birleştiklerini belirtmiştir. İŞİD, bütün Kürtleri hedef alan bir tehdit olduğu için, ortak kazanım için bir araya gelme zorunluluğunu duymuşlardır. Özellikle de Kobanê savaşı bu bağlamda, Kürtlerin ortak bir kimlik etrafında birleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum Kürtlerin ortak bir kimlik etrafında birleşmeleri noktasında eskisiyle kıyaslandığında bugün için daha iyi bir noktada olduklarını göstermektedir.

Güler'in çalışmasının ortaya koyduğu gibi, Kürtlerdeki iç grup aidiyetinin gelişmesi, Kürtlerin öteki kimliklerle eşit statüyü paylaşmadıkları durumlarda, artmaktadır. Bu durumu aşmak için iç grup aidiyetini yükseltip, işbirliğini

sağlamışlardır. Böylelikle otoriteye karşı mahrumiyeti giderme yolunu seçmişlerdir. Katılımcının da İŞİD gibi küresel bir tehdit karşısında, Kürtlerin ortak kazanım elde etmek için birleşmiş olduklarını söylemesi, iç grup aidiyeti üzerinden geliştirilmiş bir kimliğe işaret etmektedir.

Bu repertuar içinde ele alınan *farklı ulus-devletlerin coğrafik sınırlarını aşan Kürt kimliği temasında*; katılımcılar dört parçadaki Kürtleri de bir olarak gören ve var olan ulus devlet sınırlarını anlamsız gören bir Kürt kimlik tarifi yapmaktadırlar. Bu bağlamda son yıllarda ‘Kürdistani’ bir kimliğin ön plana çıkmaya başladığını, belirtmişlerdir.

Alıntı 17:

Katılımcı 21, Mütercim, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Belki son on yıldır artık ‘Kürdistani’ kimlik ön plana çıkıyor. Sınırları aşan bir kimlik var artık Kürtlerde. Ben Başûrluyum, sen Bakurlusun, diğeri Rojavalı, Rojhilatlı oluyor. Artık ortak bir kimlik oluşuyor.

Katılımcı, Kürtlerin içinde yaşadığı ulus-devlet sınırlarını aşan bir kimlik üzerinden kendilerini tanımlamaya başladıklarını belirtmiştir. Bu da farklı coğrafyalarda yaşayan -Başûr, Bakur, Rojava, Rojhilat- bütün Kürtleri bir arada tutacak ve ortak vatan aidiyetini vurgulayan bir kimliğe –Kürdistani’ye işaret etmektedir. Aynı zamanda Başûr, Bakur, Rojhilat ve Rojava kavramsallaştırması bir bütününe parçalarına yani Kürdistan coğrafyasına yapılan vurgudur.

Politik mücadele pratiği olarak kimlik repertuarında; katılımcılar, Kürtlerde kimlik farkındalığı ile politik olmak arasında bir paralelliğin olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre politik bilinci artan Kürtler, kimlik değerlerini daha çok sahiplenmektedirler. Katılımcılara göre, ayrıca dört ayrı ulus devlet sistemi içindeki siyasal mücadeleleri farklılaşmış olan Kürtlerin, bugün için birbirinden farklı düzeylerde kimlik farkındalığı yaşamaktadırlar.

Alıntı 18:

Katılımcı 15, Kanaat Önderi, Türkiye/Diyarbakır

*“Kürt kimliğinin farkındalığıyla beraber bunu savunma, savunma araçlarını geliştirme, bununla ilgili yazma, çizme duygusu geliyor. **Kürt kimliğinin farkındalığıyla siyaset yapma arasında yüzde yüz bir zorunluluk var. Sıcak olan bir durumdayız. Kürtler sürekli savaş halinde. Olağanüstü şartlar yaşıyor. Siyaset Kürt kimliğini besliyor. Farkındalığı artırıyor.**”*

Katılımcıya göre Kürtlerin içinde bulunduğu şartlar onları siyaset yapmaya sevk etmiştir. Özellikle savaş gibi olağanüstü durumlar, siyaset yapma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Katılımcı ayrıca politikanın da Kürt kimliğinin farkındalığını artırdığını ve kimliği beslediğini belirtmiştir.

Saf/doğal Kürtlük repertuarında; katılımcılar, hem bazı coğrafik avantajlar sayesinde Kürtlerin kendi geleneklerini başka kültürlerle karışmadan doğal haliyle yaşayabildiklerini hem de Kürtlüğü sembolize eden bazı kültürel değerlerin korunmasının saf bir kimliğin devam ettirilmesini sağladığını belirtmişlerdir.

Alıntı 19:

Katılımcı 36, Mühendis, Türkiye/Mardin

“Kürt kimliği deyince, kendi dilini, kültürünü hiçbir kültürle mezcettirmeden, saf bir şekilde kendisinin Kürt olduğunu, tek başına bir millet olduğunu. Mesela Amerika ve Avrupa’da “şel û şepik” giyip sahiplenmen ile buradaki çok farklıdır. Oralar rahat ortamlardır. İnsanlar çok çabuk değişebiliyorlar. Onlar gibi giyinirsin. Onlar senin Kürt olduğunu hiç fark etmezler. Orada kimliğini, kültürünü, giyinişini koruyabiliyorsan, değişmediğini, milletine, kültürüne sahip çıktığını gösterirsin. Amerika’nın her yerinde “Şel û şepik” yanımdaydı. Kürdistan bayrağı, pasaportumun hemen yanımdaydı. Beyaz Saray’ın önünde, “şel û şepik” giyip fotoğraf çektirdim.”

Katılımcıya göre, güçlü egemen kimliklerle entegrasyona giren Kürtler, kendi kimliklerinden uzaklaşma tehlikesi yaşamaktadırlar. Amerika ve Avrupa gibi yerlerde kültürel olarak kendi değerlerini yaşamayan Kürtler, çok çabuk değişebilmektedirler. Katılımcının, Amerika’da Beyaz Saray önünde ‘şel û şepik’

giyerek fotoğraf çekmesi, kendi kültürel giysisi üzerinden orada da kimliğini en doğal haliyle yaşadığını göstermektedir.

Aynı repertuar içinde ele alınan *Kürt kimliğinin öteki kimliklere karşı üstünlükleri temasında*; Kürtler beraber yaşadığı diğer milletlerden bazı noktalarda kendilerini farklılaştırmışlardır. Bu farklılıklar sosyal yaşamdaki ilişkilerde kendini göstermektedir. Katılımcıya göre bu durum Kürtlerin daha olumlu bir kimlik geliştirdiklerini göstermektedir.

Alıntı 20:

Katılımcı 23, Gazeteci, Irak Federal Kürdistan Bölgesi/Hewlêr

“Bağdat’taki Araplar Kürtleri hep küçük gördüler. Kürt iyi hamaldır. Kürt iyi bir işçidir. Kürt iyi bir hizmetkardır. Ama Kürt iyi bir asker olamaz. Kürt iyi bir reis, iyi bir bakan olamaz. Celal Talabani Irak tarihinde şu ana kadar en iyi cumhurbaşkanı idi. Kendi halkına savaş açmadı. Hoşyar Zebari en iyi dışişleri bakanıydı Irak tarihinde. Kürt idi. Araplar bunu itiraf etmiyorlar...”

Katılımcıya göre Kürtler, Arapların gözünde hep ötekileştirilen bir konumda tutulmuşlardır. Bu durum sosyal hayatın önemli mevkilerinde bir Kürt’ün başarı elde etmesinin, Araplar tarafından inkar edilmesine neden olmaktadır. Katılımcı örnek olarak 6.cı Irak Cumhurbaşkanı olan Celal Talabani’nin Irak tarihindeki en iyi yönetici olmasına rağmen, Arapların bunu kabullenemediklerini belirtmiştir.

Yine bu repertuar içinde ele alınan *etkin bir özne olarak Kürt kadın kimliği temasında*; Kürt kadını, kendi toplumunda kendisine özel bir değer atfedildiğini düşünmektedir. Kendini diğer toplumdaki kadınlarla karşılaştıran katılımcılar, birçok yönden olumlu olarak farklılaştıklarını belirtmişlerdir.

Hewstone vd., (2007) yaptıkları bir araştırmada, Kuzey İrlanda’nın Belfast bölgesindeki Katolikler ile Protestanlar’ın kendi kimliklerini her fırsatta farklılaştırıp, daha üstün olduklarını göstermeye çalıştıklarını belirtmiştir. Buna göre Katolikler ile Protestanlar ayrı mekanlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Hatta kendi kimliklerini farklılaştırma, farklı politik grupları destekleme ve ayrı futbol takımlarına ilgi duyma

şeklinde de kendini göstermiştir. Bunu da kendilerine daha özel bir konum sağlamak için yapmışlardır.

Alinia (2007) cinsiyet bağlamında Kürt kadınının Diasporadaki kimlik temsiline yönelik yaptığı çalışmasında, Kürt kadınlarının İsveç toplumundan dışlanma bağlamında, Kürt topluluğu içinde kendilerini daha iyi hissettiklerini ifade ettiklerini belirtmiştir.

Alıntı 21:

Katılımcı 27, Öğrenci, Türkiye/Hakkari

“Kürt toplumunda kadınlara çok fazla değer veriliyor. Mesela eskiden bir savaş olduğunda, Kürt kadını başındaki beyaz tülbenti ortaya atmışsa o savaş dururdu. Kürt kadınının Kürt toplumundaki yeri çok özeldir. Kutsaldır. Hiçbir halkın ki ile özdeşleştirilemez. Evde de kadının hakimiyeti çok farklıdır. Bir babanın varlığı belki çok önemsenmez. Ama bir annenin, bir ablanın varlığı, sözü, düşünceleri her zaman önemsenmiştir. Belki Kürt toplumu için kadını her zaman aşağılayan, kadını hor gören, kadını çalıştıran kültür algısı oluşturulmuş olabilir. Ama bu asla böyle değildir.”

Katılımcıya göre, Kürt kadınının kendi toplumundaki yeri diğer toplumlardaki kadınlarla karşılaştırıldığında, çok daha özel bir konumdadır. Katılımcı, Kürt kadınının şimdiye kadar kendi toplumu içinde yanlış olarak aşağılanan, hor görülen bir kimlik temsili üzerinden tanıtılmış olmasına da karşı çıkmaktadır. Tam tersi başka kadınlardan farklı olarak özel ve kutsal bir yere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Sözelimi bir savaş durumunda eğer kadınlar araya girip başlarındaki beyaz tülbenti ortaya atmışlarsa, o savaş durmaktadır. Katılımcıya göre, bu durum aslında Kürt kadınında potansiyel bir gücün olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda Kuzey İrlanda’da Protestanlık ve Katolik kimlikleri üzerinden kendilerini farklılaştırıp daha değerli gören katılımcılar örneğinde olduğu gibi, bu çalışmada da Kürt kadınları kendilerine ayrıcalıklı bir konum verildiğini ileri sürmüşlerdir. Alinia’nın çalışması da Kürt kadınının diğer toplumlardaki kadınlarla kendisini kıyasladığında, kendini daha değerli gördüğünü göstermektedir.

Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylem kaynaklarına odaklanılan bu çalışmada, birebir ve odak grup görüşme yapılmış olması, araştırma konusuyla ilgili zengin söylem kaynaklarına ulaşmayı sağlamıştır. Özellikle bu durum, katılımcıların kimlikle ilgili söylemlerinde, kendi yaşantılarından örnek vererek somut olarak tezahür etmiştir.

Sonuç olarak, Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemler bireylerin etkileşim içerisinde oldukları bağlama göre yeni anlamlara işaret etmektedir. Bu çalışmada iki yıllık süreçte katılımcılarla yapılan görüşmelerin de ortaya koyduğu gibi, değişen sosyo-politik zemin bireylerin kimlik inşasına dair söylemlerine etkiye bulunmuştur. Katılımcıların farklı coğrafyalarda yaşayan Kürtlerden seçilmiş olması, geniş bir söylem grubuna dolayısıyla farklı söylem kaynaklarına ulaşmayı sağlamıştır.

Analiz sonuçlarının da gösterdiği gibi, Kürt coğrafyasının ulus-devletler arasında tarihi parçalanmışlığı, her bir bölgede yaşayan Kürtlerin buldukları devlet sistemi ile ilişkileri, artan iletişim olanakları ve Kürtlerin birbirleriyle yakınlaşmaları, dünya konjonktüründe bir millet olarak Kürtlerin konumları, katılımcılar tarafından vurgulanarak bu bağlamda kimliği konuşmuşlardır. Dolayısıyla, katılımcılar tarafından, Kürt etnik kimliğinin ayırt ediciliği ve bütün Kürtler için ortak olması gerekliliği, dil ve belirgin bir coğrafya vurgusu sürekli yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, E, K.: 2007 **Diyarbakır örnekleminde etnik kimlik tartışmaları: Bir söylem analizi çalışması.** Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- AKA, A.: 2010 “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(34), 17-24.
- AKINCI, A.: 2014 “Milliyetçilik Kuramları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 1(15), 131-150.
- AKTÜRK, Ş.: 2006 “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayrı-Etnik Rejimler”, **Doğu Batı Dergisi**, 38(9), 23-53.
- ALINIA, M.: 2007 **Diaspora mekanları: Kürt kimlikleri, öteki olma deneyimleri ve aidiyet politikaları.** (Çev, Fahriye Adsay), İstanbul, Avesta Yayınları.
- ALTUNOĞLU, M.: 2010 “Millet İnşası: Özcü, Modernist ve Etno-Sembolcü Yaklaşımlar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 26, 1-7.

- ANDERSON, B.: 1995 **Hayali cemaatler, milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.** İstanbul, Metis Yayınları.
- ARKONAÇ, A, S.: 2008A **Psikolojide insan modelleri ve yerel insan modelimiz.** İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım.
- ARKONAÇ, S, A.: 2008B **Sosyal psikolojide insanları anlamak: Deneysel ve eleştirel yaklaşımlar.** İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım.
- ARSLAN, E.: 2013 **Siyaset bilimi, kavramlar-ideolojiler-disiplinler arası ilişkiler.** 3. bs., Yordam Kitap, 201-213.
- AŞKIN, M.: 2007 “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(10), 213-220.
- BEŞİKÇİ, i.: 2013 **Kimlik Oluşumunda Dilin ve Dinin Rolü.** Nûbihar Uluslararası Din, Dil ve Kimlik Sempozyumu, 21-22 Eylül, Diyarbakır.
- BİÇER, S.: 2014 “Goffman Metodolojisinden Hareketle Facebook Üzerinde Akademisyenlerin Kendini Sunma Davranışı”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 65-100.

- BİTLİSİ, Ş.: 2014 **Şerefname: Kürt tarihi.** (çev. Abdullah Yegin), 2. bs, I. cilt, İstanbul, Nûbihar Yayınları.
- BREUER, S.: 2010 **Milliyetçilikler ve faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri.** (çev. Çiğdem Canan Dikmen), İstanbul, İletişim Yayınları, 45-50.
- BOZARSLAN, H.: 2005 **Türkiye’de (1919-1980) yazılı Kürt tarihi söylemi üzerinde bazı hususlar.** Kürt milliyetçiliğinin kökenleri, Ed. Abbas Vali, (çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş ve Sema Kılıç), 35-62, İstanbul, Avesta Yayınları.
- BRUINESSEN, M, V.: 2005 **Ehmedê Xanî’nin Mem û Zîn’i ve Kürt milli uyanışının ortaya çıkışındaki rolü.** Kürt milliyetçiliğinin kökenleri, Ed. Abbas Vali, (çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş ve Sema Kılıç), 63-82, İstanbul, Avesta Yayınları.
- BURKAY, K.: 2011 **Kürtler ve Kürdistan tarihi: Neolitik Çağdan 1.ci Dünya Savaşı’na (coğrafya-tarih-edebiyat).** 5. bs, İstanbul, Deng Yayınları.
- BURR, V.: 2012 **Sosyal inşacılık.** (çev. Prof. Dr. Sibel Arkonaç), İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım,

- CASTELLS, M.: 2008 **Kimliğin gücü. Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür.** (çev. Ebru Kılıç), 2. bs., 2. cilt İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CELİL, C., LAZAREV, M, S., JAGALINA, O, İ., GASARATYAN, M, A., MIHOYAN, Ş, X.: 2004 **Yeni ve yakın çağda Kürt siyaset tarihi.** (çev. M. Aras), 3. bs, İstanbul, Pêrî Yayınları.
- CLARKE, S., GILMOUR, R., GARNER, S.: 2008 **Home, identity and community cohesion.** Identity, ethnic diversity and community cohesion, (Ed. Wetherell, M., Lafleche, M., Berkeley, R.), Sage Publicationsa, London, 87-101.
- ÇELİK, E.: 2013 **Televizyon dizilerinde Kürt kimliğinin temsili: Hayat Türküsü Örneği.** İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ÇELİK, H., EKŞİ, H.: 2008 Söylem analizi. **Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 27(1), 99-117.
- ÇİÇEK, C.: 2012 “Etnik ve sınıfsal inşa süreçleri bağlamında Kürt meselesi: Bölgesel eşitsizlik ve bölgesel özerklik”, **Praksis**, 28, 11-42.

- ÇOKER, Ç.: 2012 **Bir cinayet, tehdit ve biz: Bir açıklayıcı repertuar çalışması.** Söylem Çalışmaları, (Ed. Prof. Dr. Sibel A. Arkonaç), İstanbul, Nobel Yayınları, 33-58.
- DIJK, T, V.: 2009 **Critical discourse studies: A sociocognitive approach.** Methods of critical discourse analysis, (Ed. Ruth Wodak and Micheal Meyer), London, Sage, 62-85.
- DURUR, E, K.: 2011 “Milliyetçilik söylemi ve medya”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15(2), 35-50.
- EDLEY, N.: 2001 **Analysing masculinity: Interğretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions.** Discourse as data: A guide for analysis, (Ed. M. Wetherell, S. Taylor, S, J. Yates), Sage Puclications, London, 189-229.
- EDWARDS, D.: 2005 **Discursive psychology.** Handbook of Social interaction, (Ed. K.L. Fitch and R.E. Sanders), London, Publishers Mahmaw, 257-274.
- EKEN, H.: 2006 “Küreselleşme ve Ulus Devlet”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 243-262.

- ERTUNÇ, A, C.: 2013 **Cumhuriyetin tarihi.** 8. bs, İstanbul, Pınar Yayınları.
- FUCCARO, N.: 2005 **Manda yönetimi Suriye’inde Kürtler ve Kürt milliyetçiliği: Siyaset, kültür ve kimlik.** Kürt milliyetçiliğinin kökenleri, Ed. Abbas Vali, (çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş ve Sema Kılıç), 231-259, İstanbul, Avesta Yayınları.
- GÜLER, M.: 2013 **Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerinde bir çalışma.** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- GÜNEŞ, C.: 2013 **Türkiye’de Kürt ulusal hareketi: Direnişin söylemi.** (çev. Efla-Barış Yıldırım), 2. bs, İstanbul, Dipnot Yayınları.
- HASSANPOUR, A.: 2005 **Kürdistan’da milliyetçilik ve dil.** (çev. İbrahim Bingöl ve Cemil Gündoğan), İstanbul, Avesta Yayınları.
- HEWSTONE, M., TAUSCH, N., HUGHES, JOANNE., CAIRNS, E.: 2007 **Prejudice, intergroup contact and identity: Do neighbourhoods matter?** Identity, ethnic diversity and community cohesion, (Ed. Wetherell, M., Lafleche, M., Berkeley, R.), Sage Publicationsa,

London, 87-101.

- HOWARD, J, A.: 2000 **Social Psychology of identities.** Annual Review of Sociology, 26, 367-393.
- HOWARD, J, A.: 2013 **Social Psychology of identities.** Annual review of sociology, 26(2000), 367-393.
- HOWART, D.,
STAVRAKASIS, Y.: 2000 **Introducing discourse theory and political analysis.** Discourse and Political: Identities, Hegemonies and Social Change. (ed., Manchester University Press), 1-23.
- IZADY, M, R.: 2007 **Bir el kitabı: Kürtler.** (çev. Cemal Atila), İstanbul, 2. bs., Doz Yayınları.
- JWAIDEH, W.: 2014 **Kürt milliyetçiliğinin tarihi kökenleri ve gelişimi.** (çev. İsmail Çekem ve Alper Duman), 8. bs., İstanbul, İletişim Yayınları.
- KARADEMİR, N.: 2014 **Sultan Abdulhamid ve Kürtler.** İstanbul, Nûbihar Yayınları.
- KARPAT, K, H.: 2011 **Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji.** (çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları.

- KUTLAY, N.: 2012 **Kürt kimliğinin oluşum süreci.** İstanbul, Dipnot Yayınları.
- McDOWALL, D.: 2004 **Modern Kürt tarihi.** (çev. Neşenur Domaniç), İstanbul, Doruk Yayıncılık.
- MIHOYAN, Ş, X.: 2013 **Kürdistan tarihi.** (çev. İbrahim Kale), 4. bs, İstanbul, Avesta Yayınları.
- MILLS, C, W.: 1979 **Toplumbilimsel düşün.** (çev. Ünsal Oskay), Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MINORSKY, V.: 2004 **Kürtler ve Kürdistan.** (çev. Kamuran Fıratlı), 2. bs, İstanbul, Doz Yayınları.
- NATALI, D.: 2009 **Kürtler ve devlet: Irak, Türkiye ve İran'da ulusal kimliğin gelişmesi.** (çev. İbrahim Bingöl), İstanbul, Avesta Yayınları.
- NIKITIN, B.: 2013 **Kürtler: sosyolojik ve tarihi inceleme.** (çev. Hüseyin Demirhan ve Cemal Süreya), 6. bs, İstanbul, Deng Yayınları.
- ORHAN, S.: 2012 **Dil politikaları, dil hakları ve Türkiye'de**

uygulamaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

ÖZDEMİR, E.: 2013

Siyaset bilimi, kavramlar-ideolojiler-disiplinler arası ilişkiler. İstanbul, 3. bs., Yordam Kitap.

ÖZDEMİR, Y., ŞİMŞEK, U., AKTAŞ, E.: 2008

“Postmodernite ve Etnisite”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(2), 325-336.

PELED-ALHANAN, N.: 2008

The denial of Palestinian national and territorial in Israeli schoolbooks of history and geography 1996-2003. Analysing identities in discourse, (Ed. Rosana Dolón and Júlia Todolí), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philedephia, 77-107.

QASIMLO, A.: 2009

Kürtler ve Kürdistan. (çev. İbrahim Bingöl), Avesta Yayınları.

SAGHAYE-BIRIA, H.: 2012

American Muslims as radicals? A critical discourse analysis of the US congressional on The extent of radicalization in the American Muslim community and that community's response. Discourse and society, 23(5), Sage Publicationsa, London, 508-524.

- SELÇUK, S, S.: 2012 “Dünden bugüne milliyetçilik: Küresel dünyada yükselen sesler”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(12), 117-135.
- SOSOE, L, K.: 2003 **Siyaset felsefesi sözlüğü**. (çev. Emel Ergun), Yayına Hazırlayanlar: Philippe Raynaud ve Stephane Rials, İstanbul, İletişim Yayınları.
- TAMER, M, G.: 2014 “Kimliklerin Seyrine Bir Keşif”, **Folklor/Edebiyat**, 77(20), 83-99.
- TATAR, H, C.: 2006 “Batının Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri”, **Black Sea Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(4), 91-102.
- TAYLOR, S.: 2001 **Locating and conducting discourse analytic research**. Discourse as data: A guide for analysis, (Ed. M. Wetherell, S. Taylor, S, J. Yates), London, Sage, 5-48.
- TAYLOR, S., LITTLETON, K.: 2006 **Biographies in talk: A narrative-discursive research approach**. Qualitative sociology review, 2(1), 22-28.
- TEZCÜR, G, M.: 2013 **Modern Türkiye’de Kürt kimliklerinin oluşumu:**

Etnik hiyerarşilerin kristalleşmesi ve yoğunluğun azalması. Nûbihar Uluslararası Din, Dil ve Kimlik Sempozyumu, 21-22 Eylül, Diyarbakır.

ULUÇ, D.: 2011

Ulus, etnisite ve sinema ilişkisi bağlamında Türkiye sinemasında Kürt etnisitenin temsili. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Radyo, Sinema ve Televizyon Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi.

WETHERELL, M.: 1998

Positioning and interpretative repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue. Discourse and Society, 9(3), 387-412.

YANIK, C.: 2013

“Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, **Kaygı**, 20, 225-237.

YEĞEN, M.: 2013

Devlet söyleminde Kürt sorunu. 6. bs, İstanbul, İletişim Yayınları.

VALİ, A.: 2013

Kürt tarihi, kimliği ve siyaseti: kuramsal bir yaklaşım. (çev. İbrahim Bingöl), İstanbul, Avesta Yayınları.

ZEKİ, M, E.: 2014

Kürtler ve Kürdistan tarihi: Tarihin eski devirlerinden günümüze. (çev. Vahdettin İnce,

Mehmet Dağ, Reşat Adak, şükrü Aslan), 8. bs,
İstanbul, Nûbihar Yayınları.